

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Karolína Schubertová

**Souvislosti formování identity v dospívání v kontextu užívání
sociálních sítí**

The identity formation in adolescence in the context of social network usage

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Mudrák, Ph.D.

Konzultantka práce: Mgr. Michaela Slussareff, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Lence Krejčové, Ph.D., pod jejímž vedením jsem práci začala, a s jejíž pomocí se mi povedlo sestavit základní kostru a záměr práce. Mé díky dále patří konzultantce mé práce, Mgr. Michaela Slussareff, za pomoc s praktickou částí práce a oborové rady z oblasti sociálních sítí. V neposlední řadě patří mé velké poděkování vedoucímu mé práce, doc. Mgr. Jiřímu Mudrákovi, Ph.D., za podnětné konzultace a věcné připomínky a rady k mé práci, a především pomoc se závěrečným zpracováním výsledků.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. dubna 2022

Schubertová
.....

Karolína Schubertová

Klíčová slova

Formování identity; sociální sítě; sebe prezentace, dospívání; vývojová psychologie; internet.

Keywords

Identity formation; social media; self-presentation; adolescence; developmental psychology; internet.

Abstrakt

Popularita sociálních sítí a počet jejich uživatelů neustále stoupá, a to zejména mezi dospívajícími. Dnešní děti a dospívající často patří mezi ty, kteří si již ani nepamatují svět bez internetu a chytrých telefonů. Tato skutečnost významně zasahuje do jejich vývoje, zejména v období dospívání a adolescence. V období dospívání, zejména v rámci adolescence, je hlavním vývojovým úkolem dosažení identity. Tento proces probíhá prostřednictvím experimentů se sebe prezentací a získáváním zpětné vazby od okolí, stejně jako socializací s vrstevníky. Pro všechny tyto procesy je prostředí sociálních sítí velmi plodné. Cílem mé práce je proto najít odpověď na otázky týkající se role sociálních sítí v procesu tvorby identity. Pro dosažení cíle práce jsem si zvolila konceptualizaci identity a jejich statusů v pojetí Jamese Marcii, a chování na sociálních sítích zkoumala pomocí procesu sebe-prezentace a jejich souvislostí s dosaženými statusy identity. V literárně přehledové části se zaměřuji na komplexní pojem identity a jeho možné definice, a dále na klíčové vývojové úkoly se zaměřením na vývoj identity a její prediktory. Dále se zabývám sociálními sítěmi z hlediska jejich definice, aktuální oblíbenosti mezi dospívajícími a charakteristikami nejvyužívanějších sítí. Poslední kapitola je věnována tématu vztahu mezi online a offline identitou a afordancím, což je novému přístupu k výzkumu sociálních sítí a jejich uživatelů. Výzkumná část je kvantitativní dotazníkovou studií a kombinuje více statisticky-analytických přístupů ke zpracování dat. Zaměřila jsem se v ní na souvislosti mezi vztahy dosaženého statusu identity dle konceptu Jamese Marcii (1966) a způsobem sebe prezentace na sociálních sítích. Výsledky mého výzkumu v některých aspektech odpovídali dosavadnímu vědeckému poznání v dané oblasti. Výsledky výzkumu mohou přispět k lepšímu přehledu o možné roli sociálních médií na období dospívání. I přesto, že jsou sociální sítě každodenním světem dospívajících, stále není dostatek výzkumů na dané téma. Nevýhodou této oblasti výzkumu je především velká dynamičnost spojená s neustálou a rychlou proměnou podoby sociálních sítí a jejich oblíbenosti.

Abstract

The popularity and usage of social networking sites (SNS) are constantly on the rise, mainly among adolescents. Nowadays kids and adolescents probably don't even remember the world without the internet and smartphones. This fact has an impact on their development, mostly during adolescence. The main task during adolescence, mainly during late adolescence, is identity achievement. This process is realized through identity experiments, self-presentation, getting feedback from others, and the peer-socialization. The environment of social media is ideal for all these processes. Thus, my thesis aims to find answers to questions considering the impact of SNS in process of identity formation. To complete the aim of my work I've chosen the concept of identity and its status proposed by James Marcia and I investigated the SNS behavior via the process of self-presentation and its relatedness to the statuses of identity. In the theoretical part, I am focusing on the complex term of identity, possible definitions of identity, and on key developmental tasks with a focus on identity development and its predictors. I focus on the definitions of SNS, its up-to-date popularity among adolescents, and the characteristics of the most used SNS. The last chapter is dedicated to the relationship between online and offline identity and affordances as a new approach for researching the SNS and its users. The research part of my thesis has a quantitative questionnaire study and combines a variety of statistical analyses of the data. In the research, I focus on the relationship between identity status according to the concept of James Marcia (1966) and the way of self-presentation on SNS. The results of my thesis are, in some aspects, corresponding to up to date research from this field. The results can contribute to a better understanding of the possible impact of SNS on the development of adolescents. Although SNS is part of the everyday life of adolescents, there is still not enough research on this topic. The main disadvantage is the dynamics of the constant's development of the SNS and their popularity.

Obsah

Úvod.....	9
Literárně přehledová část.....	11
1. Identita	11
1.1. Koncept identity	11
1.1.1. Definice identity	12
1.1.2. Identita sociální versus individuální	14
1.2. Teorie identity	16
1.2.1. Koncept možných já	16
1.2.2. Teorie identity v symbolickém interakcionismu	17
1.2.3. Sociální teorie identity.....	18
1.2.4. Procesy konstruování identity.....	19
1.2.5. Postmoderní přístupy k identitě v psychologii.....	19
1.2.6. Teorie ego-identity E. H. Eriksona	20
1.2.7. Teorie Jamese Marcii.....	22
1.3. Složky identity.....	23
1.3.1. Genderová identita.....	24
1.3.3. Morální identita.....	25
1.3.4. Politická identita	26
1.3.5. Profesní identita	26
1.3.6. Interpersonální identita.....	27
1.4. Identitě příbuzné pojmy	30
1.4.1. Self	30
1.4.2. Sebepojetí.....	31
Shrnutí	33
2. Vývoj identity v dospívání jako klíčový vývojový úkol	34

2.1. Periodizace dospívání	35
2.2. Klíčové vývojové úkoly v období dospívání a jejich vztah k identitě	38
2.2.1. Tělesné změny a sexualita	40
2.2.2. Kognitivní vývoj.....	41
2.2.3. Sociální vztahy	43
2.2.4. Emocionální vývoj a morálka	45
2.3. Změny ve vývojových úkolech ve světě moderní doby	47
2.4. Formování identity v dospívání	49
2.4.1. Faktory ovlivňující vývoj identity	50
Shrnutí	55
3. Sociální sítě	56
3.1. Stručná historie.....	56
3.2. Vymezení, charakteristika, definice.....	57
3.3. Sítě, které „letí“	59
3.3.1. Popularita sociálních sítí v datech	60
3.3.2. Charakteristika populárních sociálních sítí	61
3.4. Psychologická charakteristika sociálních sítí	64
3.4.1. Motivace k používání sítí	66
3.4.2. Sebe prezentace	67
3.4.3. Sociální srovnávání	68
3.4.4. Osobnostní vlastnosti	68
3.4.5. Závislosti	70
3.4.6. Duševní potíže	72
3.4.7. Well-being.....	73
3.4.8. Identita	75
Shrnutí	77

4. Sociální sítě a identita u dospívajících	78
4.1. Sebe prezentace online	78
4.2. Identita online vs. offline	80
4.2.1. Online experimenty s identitou	82
4.2.2. Vztah mezi offline a online identitou	83
4.2.3. Statusy identity podle Marcii v online kontextu	86
4.3. Afordance jako nový přístup ke studiu sebe prezentace na sociálních sítích	87
Shrnutí	91
Výzkumná část	92
5. Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy	92
6. Popis vzorku	95
7. Použité nástroje	97
8. Postup sběru dat	100
8.1. Etika	100
9. Analýza dat	101
10. Výsledky	102
11. Diskuse	110
12. Limity výzkumu	113
Seznam použité literatury	118
Seznam příloh	149
Přílohy	150
Příloha č.1: Průvodní dopis k dotazníku	150
Příloha č.2: SPQFB	151
Příloha č.3: EOM-EIS-2	152

Úvod

Svět dnešních dospívajících je neodmyslitelně spjatý s technologiemi, a tím i sociálními sítěmi. Online prostor už není přístupný pouze z pohodlí domova a stolních počítačů. Prostřednictvím smartphonů ho mají mladí lidé neustále po ruce, kdekoliv a kdykoliv.

Protože sociální okolí a vrstevníci nabývají v dospívání ještě větší důležitosti než dříve, je pochopitelné, že možnost spojit se s kamarády, i pokud s nimi nejsou právě v kontaktu, tito jedinci ve velkém měřítku využívají. Sociální sítě je tak třeba chápat jako nový druh sociálního prostředí, které absencí sociálních vodítek a kontaktu tváří v tvář vytváří prostředí ideální pro splnění základního vývojového úkolu období adolescence – nalezení identity. Sociální sítě nabízejí adolescentům ideální prostředí pro sebe prezentaci v relativním bezpečí bez závazků a prostor pro experimentaci s identitou. Stávají se důležitým vývojovým kontextem, který je třeba poznat a pochopit příležitosti a rizika, která se s ním vážou. Proto jsem se rozhodla ve své diplomové práci věnovat tomuto důležitým, a stále ne příliš prozkoumanému tématu věnovat v rámci své závěrečné práce.

Cílem práce je představit dosažení identity jako vývojový úkol, včetně jeho determinantů související s dospíváním v moderní době, především za účasti technologií; popsat psychologické aspekty a souvislosti sociálních sítí a uživatelů; popsat vztah mezi online a offline identitou a nastínit nový přístup k výzkumu sociálních sítí. Cílem je také prozkoumat vztah mezi dosaženými statusy identity a způsoby sebe prezentace online.

V teoretické části práce se zabývám pojmem identity a souvislostmi jejího vývoje, periodizací dospívání a jejími vývojovými úkoly, psychologickými aspekty sociálních sítí a vztahem mezi offline a online identitou a sebe prezentací.

V první kapitole se zabývám definicí pojmu identity jako klíčového vývojového úkolu adolescence v pojetí různých autorů, jejími složkami a determinanty jejího vývoje.

Ve druhé kapitole popisují období dospívání, jeho periodizaci, důležité vývojové úkoly tohoto období a jejich proměnu v moderní době, včetně intervence nových médií.

Na definici sociálních sítí, jejich popularitu a charakteristiku nejpůvodnějších sítí se zaměřují ve třetí kapitole. Také popisují důležité psychologické aspekty, které se vážou s jejich používáním.

Ve čtvrté a poslední kapitole se zaměřují na sebe prezentaci online, vztah online a offline identity a experimentování s identitou online. V poslední řadě se zabývám afordancemi, jako novou a hodnotnější možností přístupu ke studiu dynamické oblasti sociálních sítí.

Tématem praktické části je zkoumání vztahu mezi statusy identity a způsobem sebe prezentaci na sociálních sítí u adolescentů.

V práci je citováno dle citační normy APA a Harvardského stylu.

Literárně přehledová část

1. Identita

Přestože je budování identity stěžejním vývojovým úkolem dospívání a přechodu k dospělosti (Říčan, 2010), je nutné podotknout, že její **vývoj není ostře ohraničen**. Základy identity jsou položeny již před tímto obdobím a dalo by se říci, že její drobné proměny probíhají i v dospělosti a dalších životních fázích. V tomto kontextu je důležité zmínit především koncept vynořující se dospělosti (Arnett, 2014), který bude více rozebrán ve druhé kapitole. Sami sebe poznáváme celý život. Jde tedy o dlouhodobý proces (Sobotková, 2014). V této práci bude klíčové období adolescence, neboť „*adolescence je vrcholem osobního zápasu o identitu*“ (Říčan 2010, s. 216).

1.1. Koncept identity

Pojem identity **zavedl do psychologie Erik Erikson**, který ho převzal od svého učitele Sigmunda Freuda. Již Erikson sám si byl vědom toho, že jde o pojem velmi komplexní a nesnadno definovatelný (Erikson, 1968).

Nesnáze při hledání definice může způsobit již jen to, že **není tématem pouze psychologickým**. Při hledání literatury s tímto klíčovým slovem můžeme najít i tituly zabývající se identitou z pohledu kulturního nebo národního (Říčan, 2014). Dále se termín používá v mnoha různých kontextech, včetně populární kultury, kde je jeho význam naprosto nejasný.

Definice se přizpůsobuje i podle oboru. Kromě již zmíněných můžeme zmínit například sociologii, politické vědy, vzdělávání, lingvistiku, antropologii nebo obor stěžejní pro autorku této práce – psychologii. V rámci každého oboru se pojem navíc štěpí na různé teorie a směry. Právě v psychologii můžeme uvést například **individuální identitu**, jejímž „otcem“ je již zmíněný Erikson, nebo pojem **sociální identity**, který zavedl Tajfel (Tajfel in

Schwartz, Luyckx & Vignoles, 2012). Oba pojmy zmíním a rozeberu v textu dále. Mezi přístupy k nahlížení identity patří i koncept silného či slabého přístupu zmiňovaného dále (Bačová, 2008).

Někteří autoři jsou dokonce toho názoru, že již existuje tolik různých definic identity, že význam pojmu se ztrácí (Macek & Tyrlík, 2010). Pořádek do chaotického vymezení pojmu se pokusili vnést Brubacker a Cooper (2000). Provedli analýzu mnoha definic a konceptů identity, a následně je rozdělili na **koncepte silné a slabé**. **Silné koncepte** vycházejí z původního významu slova identita a zahrnují její hledání, vlastnictví všemi jedinci a její neuvědomovanost. **Slabé koncepte** zahrnují takové pojetí identity, které se mění podle situace. Na základě analýzy definovali identitu jako „... *teoretický konstrukt, kterým označujeme mnoho pozorovaných jevů, které chceme vysvětlit*“ (Brubacker & Cooper 2000, s. 111). Uzavírají tím, že pojem identity může být užitečný pro tvorbu teorií, ale jako koncept sám o sobě není příliš využitelný.

1.1.1. Definice identity

Nyní se již přesouvám ke konkrétním definicím identity od různých autorů z oblasti psychologie. Jak již bylo řečeno v předchozí podkapitole, jedná se o **komplexní a složitý pojem**. Při hledání její definice lze najít několik společných jmenovatelů, autorku práce však překvapil i fakt, že mnozí autoři zkoumající identitu **pojem vůbec** nedefinují (npř.: Říčan (2010), Pospíšilová (2016), Baštecká (2015)) a přesouvají se rovnou k jeho užívání.

Macek a Tyrlík (2010) označují identitu za „*sebereflexi, uvědomění si sebe sama (...) psychologickou kategorií označující určitou specifickou kvalitu sebereflexe, která generuje pocity, představy a myšlenky, které jsou pro člověka důležité v určité etapě jeho života v určitém sociálním a kulturním kontextu*“ (s.6). V rámci identity také nacházíme smysluplnost a hodnotnost vlastní existence. Autoři upozorňují, že při nahlížení identity je třeba **uvažovat kontext kultury, sociálních vztahů a vývojovou etapu**, ve které se jedinec nachází.

Tyrlík (2010, s. 25) stručně popisuje, že „*identita je to, co věc je a co ji odlišuje od věcí jiných*“. Dodává, že je také nutné zvážit, z jakého pohledu se díváme na parametry identity. Parametrem osobní, občanské identity je například DNA nebo rodné číslo. Pokud v psychologii chceme identitu zkoumat, také potřebujeme podobný **parametr**, který nám ji určí, a ukáže, o koho jde.

Šíře pojatou definici uvádí Kern a kolegové (2015, s. 183) - „*identita znamená být jedinečný a žít v jednotě se sebou samým (...) je dána vědomím, sebevědomím, reflexí a znalostí sebe*“. Shaffer (2002, s. 440) vidí identitu jako „*vyspělou sebedefinici, vnímání toho, kdo osoba je, kam v životě směřuje, a jaká je její pozice ve společnosti*“.

Vágnerová (2005, s. 403) vidí identitu jako „*sebevymezení, kontinuitu i smysl, integraci jednotlivých složek identity, získání nových rolí a sociálního postavení a postoje k nim. Cílem je lepší porozumění sobě samému, předání signálu okolnímu světu (...), aktivní realizace představy toho, kým by chtěl jedinec být*“.

Bačová (2008, s. 109-110) uvádí, že „*identita je odpověď na otázku ,kdo jsem` nebo ,čím jsem`. (...) Jde o totožnost nebo stejnost věci v čase a ve všech okolnostech. (...) Osoba je sama sebou a nikým jiným. (...) Identitu tvoří podstatné vlastnosti, které pokud se změní, osoba přestane být sebou samým, jakou byla dříve*“. Identitou může být i něco, na **čem si zakládáme** – například uznání nebo důstojnost.

Pro Říčana (2014, s. 217) mít identitu znamená, „*vědět, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života (...), jistota sebou samým, zodpovědnost za své činy, realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí (...), podílet se aktivně na tvorbě budoucnosti (...), znát své místo, svou jedinečnost (...), mít podíl na svém životě*“. Autor také dodává, že vědomí toho, kdo jsem by mělo být po všech stránkách v souladu.

Autoři Vignoles, Schwartz a Luycky (2012, s.4) uvádějí široce pojatou definici identity. „*Pohledem jedince je identita kombinací závazků, kterou si osoba sama zvolila, osobních charakteristik, a přesvědčení o sobě, role a postavení vůči důležitým osobám, členství*

v sociálních skupinách, kategoriích, stejně jako identifikace s cennými materiálními věcmi a smyslu, kam osoba patří geograficky.“ Tím naznačují, že je možná **koexistence několika identit** zároveň, přičemž identity spolu mohou **soupeřit o vliv**, protože se často překrývají (Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012, s. 2).

Bačová (2008, s. 109) je toho názoru, že i přes komplikovanost výzkumu identity a různost přístupů k němu je podstatné, aby charakteristika, která má být součástí identity, byla člověku vlastní a nepostradatelná pro jeho existenci. Jedinec bez ní nemůže být, aniž by utrpěl psychickou újmu. Ovšem ani viditelné charakteristiky nemusejí být součástí identity.

Ve výsledku je nejdůležitější, jak se jedinec definuje sám. Abychom mohli nějakou charakteristiku označit na složku identity, musí ji zakomponovat do osobnostního a společenského kontextu. Také musí být **nezbytnou součástí k definování** toho, kdo dotyčný je. Pro identitu je podstatné, aby si jedinec danou charakteristiku **vztahoval k sobě** a v rámci ní **interagoval s okolím** (Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012, s. 2).

Ve zde uvedených definicích lze identifikovat některé společné body. Zaprvé jde o **znalost podstatných informací o sobě** sama a své jedinečnosti, které jsou založené na sebereflexi. Za druhé je klíčová **sociální stránka identity a její kontext**, neboť tak vysíláme do okolí signál o sobě. V neposlední řadě jde také o **nemožnost změny či odebrání** klíčových aspektů, aniž by se změnila celková identita jedince.

Již toto shrnutí poukazuje na fakt, že identita se netýká pouze individuálních jedinců, ale také toho, „*kým nebo čím je osoba nebo společenství lidí*“ (Bačová, 2008, s.109). Čímž nyní plynule navážu k otázce identity individuální a sociální.

1.1.2. Identita sociální versus individuální

V literatuře se objevuje mnoho teorií, které identitu dále člení. Nejčastějším dělením je dělení na identitu osobní a sociální. V anglickém jazyce narážíme na zajímavost, že pokud

se ptáme na „you“, může jít o otázku jak na jednotlivce, tak i na skupinu (Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012, s. 2).

Osobní identita je „určená více či méně uvědomovanými představami, které má o sobě samé osoba. Lze ji také nahradit výrazy jako sebedefinice nebo sebevnímání“ (Bačová, 2008, s. 109). Osobní identitu jsem nahlédla v různých definicích výše. Od sociální ji lze jednoduše odlišit tím, že zahrnuje všechno důležité, co **patří k já** (Tyrlík, 2010).

Sociální identita zahrnuje charakteristiky související s příslušností ke skupině (Tyrlík, 2010). Je „určena sociální příslušností, členstvím v určité kategorii lidí“ (Bačová, 2008, s. 109). V širším pojetí do ní lze zařadit i sociální role. Sociálních rolí ale **máme více**, protože patříme do více skupin (Tyrlík, 2010). Když se zeptáme - „Kdo jsem já?“ - odpověď vyplývá nejen z našeho individuálního chování, ale také z toho, jak se chováme ve skupině, což zahrnuje i zpětnou vazbu. To nabízí obrovskou škálu charakteristik (Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012).

Vignoles, Schwartz & Luycky (2012) také zmiňují důležitost osobní a sociální dimenze identity. Definují identitu dokonce na třech úrovních. Kromě **individuální** popisují dále identitu **vztahovou** a **kolektivní**. V případě **vztahové identity** jde o definici a naplňování rolí ve společnosti. **Kolektivní identita** označuje identifikace sebe sama se skupinou. Všechny tři se liší v procesech i v obsazích. Autoři také zmiňují existenci **materiálních identit**, které se vztahují k vlastnictví.

Existenci sociální a individuální identity ilustrují autoři na příkladu identity otce. Společnost definuje některé obecně platné role a představy o tom, jak se má otec chovat, ale ve finále si navíc každý jednotlivý muž sám dotvoří otcovské chování, které považuje za správné (Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012).

Další debata na téma identity řeší, zda má jedinec **identitu pouze jednu** (jako v případě Eriksonovy teorie) nebo jich může mít **více**. Na více identit také navazuje otázka, zda je jich opravdu **několik**, nebo se jedná pouze o **mnoho aspektů jedné** identity. Důležité vždy je,

jak si pojem zarámujeme (Phoenix & Rattansi, 2005). Koexistence a překrývání identit, jak ho popisuje Vignoles a kolegové byly zmíněny výše.

Osobní i sociální identita splývají a nelze je oddělit. Často je lze rozlišit tím, čemu zrovna přikládáme pozornost (Tyrlík, 2010).

1.2. Teorie identity

V předchozí podkapitole jsem rozebírala složitost definice pojmu identita, ze kterého vycházela i složitost konceptu jako takového. Nastínila jsem tak množství odlišných přístupů k tomuto tématu. Některé z mnohých teoretických přístupů přibližuji v následujících podkapitolách.

Nejprve zmíním několik užších teorií a v závěrečných dvou kapitolkách se budu věnovat teoriím klíčovým pro tuto práci – **teorii ego-identity E. Eriksona** a jeho následovníka **Jamese Marcii**.

1.2.1. Koncept možných já

Jednou z novějších teorií, hojně diskutovaných v posledních letech je **teorie možných já** (possible selves). Identita je zde vyjádřena prostřednictvím pojmu „**já**“. Jedná se o hypotetický konstrukt vztahující se k představám jedince o budoucnosti. Tento koncept se také uplatňuje v rámci vnímané vlastní účinnosti (self-efficacy) (Sakařová, 2010). S tímto přístupem ke studiu identity přišli Markus a Nurius, kteří možná já vysvětlují jako *„individuální představy o tom, jakými bychom se mohli stát, jakými bychom se rádi stali a jakými se obáváme stát“* (Markus & Nurius, 1986, s. 954). Autoři zdůrazňují vliv kultury a společnosti na jejich formování.

Možná já se dále dělí na dvě skupiny – **chtěná já** (představující ideál toho, čím by jedinec chtěl být) a **nechtěná já** (která představují to, od čeho by se jedinec v souvislosti se sebou

chtěl distancovat). Pokud je mezi chtěnými a nechtěnými já dlouhodobě negativní diskrepance, jedinci pociťují životní nespokojenost (Sakařová, 2010).

Komponenty chtěného a nechtěného já rozšířil Markus ve spolupráci s Oysermanem (Oyserman & Markus, 1990) ještě o třetí typ – **očekávaná já**. Jde o taková já, která nám nastavuje okolní prostředí. V ideálním případě by se měla shodovat s chtěnými já. V rámci celého konceptu je důležitá vzájemná vyváženost všech komponentů (Oyserman & Markus, 1990).

V adolescenci tvoří jedinci nejvíce možných já. V oblasti chtěných já se nejčastěji objevují témata rodinného života a přátelství, v rámci nechtěných já adolescenti nejčastěji uvádějí témata z oblasti vztahových a výkonových vlastností, psychickou nevyrovnanost nebo obavy ze ztráty individuality. Zatímco v definování chtěných já jsou adolescenti konkrétnější, v rámci nechtěných já uvádějí tyto jedinci méně konkrétní pojmy (Sakařová, 2010).

1.2.2. Teorie identity v symbolickém interakcionismu

Teorie identity v rámci symbolického interakcionismu pracuje s identitou v rámci pojmu „*self*“, v českém kontextu překládané jako „já“. Já chápe jakou soustavu rolí, které mají hierarchii, tedy jako **soustavu identit**. V rámci této soustavy můžeme najít různost identit z hlediska výraznosti a významnosti (rozsah ideálního já v rámci role). Tento přístup se více zabývá identitou sociální než individuální (Bačová, 2008).

Přístup symbolického interakcionismu na identitu pohlíží tak, že „*žádná teorie nemůže plně obsáhnout komplexní sociální realitu*“ (Serpe & Stryker, 2011, s. 243). Self je chápáno jako komprese vícečetných identit nebo internalizované očekávání ohledně nich. Tito teoretici zastávají názor, že spojení mezi identitou a chováním jedince je určeno tím, kde se jedinec nachází v rámci sociálního žebříčku. Zastánci teorie jsou si přitom vědomi, že výzkum limituje poznání v širším kontextu (Serpe & Stryker, 2011).

1.2.3. Sociální teorie identity

Již v rámci podkapitoly o definicích identity jsem zmínila pojem identity sociální, který je jak složkou identity, tak samostatnou teorií a přístupem. Jeho autor, Henri Tajfel (Tajfel, 1974), ji vymezil jako spojení **personální** (zahrnující přesvědčení o vlastních schopnostech a vlastnostech) a **sociální identity** (která vychází z naší pozice v rámci skupin a společnosti). Zkoumáním této teorie bylo například zjištěno, že *a priori* hodnotíme členy své skupiny pozitivněji než ty, kteří do ní nepatří, přičemž není třeba, aby byl přítomen jakýkoliv konflikt nebo rivalita napříč členy skupin (Tajfel, 1974).

Spojitosť se sociálním přístupem k identitě má i teorie Haterové (1997). Ta rozděluje já na **pravdivé** (true self) a **falešné já** (false self). První z nich vyjadřuje to, co si jedinec skutečně a bez přetvářky myslí. Druhé já přichází na řadu v momentě, kdy adolescent není přijat a snaží se skupině nějak zalíbit. Zde se ale dostane do paradoxu, protože lidé často u druhých oceňují právě autenticitu. Falešné já nastupuje v momentě, kdy autenticitu ztrácíme. S tím souvisí také nižší sebehodnocení, potřeba vyšší míry potvrzení od okolí a dále i deprese (Haterová, 1997).

Sociologické koncepce pohlíží na identitu tak, že pokud náležíme do více skupin, máme tak i **více identit**. Role psychologie je pak v tom zjistit, jak identity jedinci upravují a integrují do sebe (Dalajka & Macek, 2010). Některé způsoby integrace identit uvádějí Roccasová a Brewerová (2002). Jedná se například o **prolínání**, kdy dojde k průniku dvou skupin. Dalším způsobem je **dominance**, kdy jedna ze skupin je důležitější než jiné a je zdrojem dominantní identity, kterou ostatní jen doplňují. Dalším způsobem je **rozčlenění**, kdy je důležitá vždy právě ta identita vztažená ke skupině, ve které se jedinec zrovna nachází. Poslední uvedený způsob integrace je **sloučení**. Jde o situaci, kdy jedinec svou identifikaci s jednou skupinou rozšíří i na všechny další, kam patří. Veškeré procesy je důležité vztahovat i k hodnotám a pocitům ve vztahu k druhým (Roccas & Brewer, 2002).

Další náhled na proces integrace více identit nabízí Amiot a jeho kolegové (2007). Nejprve dochází k **anticipující kategorizaci**, kdy jedinec očekává budoucí změny, které souvisejí se změnou skupiny. Následuje **kategorizace**, kdy si jedinec postupně zvyká a dochází ke

komparaci nové a staré identity. Někdy se také stane, že se jedinec v myšlenkách dočasně vrátí k identitě předchozí. Poslední fází je **rozčlenění**, kdy jedinec přijme novou identitu. V tomto procesu akceptuje, že stará identita je již minulostí a uvědomí si tak důležitost všech svých identit, čímž dochází k jejich přijetí (Amiot et al., 2007). V procesu integrace pozitivně působí podpora sociálního okolí. Negativním facilitátorem je v tomto případě stres a různý sociální status v každé ze skupin (Dalajka & Macek, 2010).

1.2.4. Procesy konstruování identity

Další skupina teorií se zaměřuje zejména na **proces utváření identity**. Nejedná se čistě o psychologické přístupy, ale o přístupy **multidisciplinární**. Kombinují poznatky z mikrosociologie, sociální psychologie a psychologie. Klade si za cíl „*odhalit systém přesvědčení, kterými dáváme význam svému konání*“ (Bačová, 2008, s. 119). Mezi tyto teorie můžeme zařadit například *etnometodologii* Harolda Garfinkela, *teoretický konstruktivismus* Roma Harrého nebo *sociální konstruktivismus*, který klade větší důraz na společenství než na jiné faktory (Bačová, 2008).

Blíže bych zmínila **konstruktivistický přístup** George Kellyho, který na problematiku pohlíží tak, že lidé se neustále vytvářejí vlastní teorie, aby pochopili, jak svět funguje. Tyto teorie pak neustále přetvářejí, což jako celek tvoří osobnost. Mezi velmi známé přístupy z této kategorie, byť se jedná spíše o sociologickou, než psychologickou teorii patří Goffmanův **dramaturgický interakcionismus** (Bačová, 2008). Goffman byl zastáncem teorie sociálního konstruktivismu, která chápe tvorbu identity jako proces, který vzniká a je upravován skrze **kontakt s lidmi**. Samotná identita pak nabývá na významu teprve **v okamžiku interakce s druhými** (Goffmann, 1999).

1.2.5. Postmoderní přístupy k identitě v psychologii

Poslední skupinou přístupů, kterou zde zmíním, jsou postmoderní náhledy na problematiku identity. Veškeré postmoderní přístupy napříč obory se vymezují jako určitá alternativa,

kteřá nehledá univerzální zákony. Postmoderní teorie se zabývají **individualitou jedince**, jeho vztahy k jiným lidem, proměnlivostí a příběhy jednotlivců (Bačová, 2008). Sem patří například **teorie narativní identity**, která stává z části na *personologii* Henryho Murrayho a z části na *teorii ego-identity* Erika Eriksona. Na identitu nahlíží jako na „*internalizovaný a vyvíjející se příběh self, který poskytuje jedinci život v jednotě, smyslu a významu*“ (McAdams, 2011, s. 100). Tato teorie se zakládá na aktuálnímu porozumění komplexnímu životnímu příběhu daného jedince. Kombinuje při tom – „*selektivní rekonstrukci minulosti a představovaný scénář pro budoucnost, podporuje dodávání smyslu životu*“ (McAdams, 2011, s. 111).

Z hlediska dříve zmíněného konceptu Broobakera a Coopera se jedná o **slabou koncepci identity** (Broobaker & Cooper, 2001). Dle postmoderních teorií ve věku komunikačních teorií nemá význam stabilní přístup k identitě, protože je zde možnost existence mnoha různých světů. Bačová (2008) je ale jiného názoru. Tvrdí, že „*identitu při přechodu mezi realitami simulovanými a reálnými opakovaně potvrzujeme v nových situacích*“ (Bačová, 2008, s. 123).

1.2.6. Teorie ego-identity E. H. Eriksona

Pojem identita je původně připisován právě Eriksonovi. Je ale možné, že tento termín použil jako první Freud (Bačová, 2008). Z pohledu jeho vývojové teorie je téma identity klíčové v pátém stupni životního vývoje. Jedná se o **identitu versus konfuzi rolí**. Erikson ve své teorii dává důraz na to, že v období dospívání dochází ke zpochybnění všeho, čeho jedinec doposud dosáhl. Příčinou je nová kvalita fyzického růstu a sexuální dospívání. Jedinec řeší to, kdo je, ale také to, jak vypadá v očích druhých (Erikson, 2002). Období, kdy adolescent balancuje mezi dětskou morálkou a dospělou etikou, nazývá **moratorium** (Erikson, 2002).

Integraci poznatků o sobě nazývá Erikson **ego-identita**. Jde o „*soubor nahromaděných zkušeností, které plynou ze schopnosti ega integrovat veškeré identifikace s kolísáním libida, se schopnostmi nadání a s příležitostmi sociálních rolí (...), akumulovanou důvěrou*“

v to, že vnitřní neměnnost a kontinuita vybudovaná v minulosti bude odpovídat neměnnosti a kontinuitě jedincova významu pro jiné lidi“ (Erikson, 2002, s. 238).

Identita je tvořena za využití zkušeností z dětství, současnosti a přijetí závazků (commitments) (Bačová, 2008). Jak již bylo zmíněno dříve a z Eriksonova pojetí to také vyplývá, identita se nevytváří pouze v adolescenci, ale její základy jsou pokládány již v dětství. V dospívání pak dochází k její proměně, nabytí nové kvality a bouřlivému vývoji.

Identita má dle Eriksona dvě složky, **self-identitu** a **ego-identitu** (Erikson, 1968). **Self-identita** se týká procesu uvědomění si sebe sama. **Ego-identita** zahrnuje posilování vlastní sebejistoty. Tento proces poté vede k získání pocitu jedinečnosti a celistvosti. Jde o nalezení hodnot a ideálů a jejich integraci, která je **klíčem pro úspěšný život**. Autor připomíná, že všechny tyto procesy se odehrávají v rámci **sociálního kontextu**. Tím se dostává také k již zmíněnému paradoxu, kdy v adolescenci je důležité najít sám sebe a svou jedinečnost a zároveň získat místo ve skupině, kde je k začlenění třeba přizpůsobení druhým (Erikson, 1968).

V rámci formování **ego-identity** hrají roli čtyři aspekty. Za prvé jde o **krizi identity**, kdy v ideálním případě by v závěru tohoto období mělo být dosaženo jasné identity, v horším případě se jedinec nachází v **konfuzi rolí**. Dále jde o **institucionalizované moratorium**, kdy má jedinec možnost experimentovat. V těle dítěte se začíná probouzet dospělý – jedinec je tedy někde na půl cesty mezi dětstvím a dospělostí. Dále dochází k **boji mezi egem a superegem** o dominanci v rámci osobnosti, přičemž v ideálním případě by mělo „vyhrát“ ego. Tento souboj dvou sil vyvolává v jedinci konflikt. Posledním aspektem jsou **tři stupně hodnotové orientace**. Prvním stupněm je tzv. **premorální stádium**, kdy je modelem správnosti autorita, které jedinec bezmezně věří. Následuje **stádium ideologické**, kde jedinec částečně opouští bezmeznou důvěru v autority a zároveň již zkouší přebírat odpovědnost sám. Poslední je stadium je **etické**, kdy je jedinec sám odpovědný za morální rozhodování (Bačová, 2008).

Významným zdrojem pro tvorbu identity jsou blízké vztahy s druhými, které nás reflektují, dlouhé konverzace s druhými a skupina, ve které může dojít například ke ztotožnění se s idolem (Erickson, 2002).

1.2.7. Teorie Jamese Marcii

Na teorii ego-identity navazovali další výzkumníci, kteří ji ověřovali vlastním empirickým výzkumem. Tím nejvýznamnějším pokračovatelem je **James Marcia**, který ji na základě svého výzkumu širěji rozpracoval (Marcia, 1966).

V rámci formování identity pro něj byly klíčové dva pojmy – **krize a závazek**. Pod pojmem krize rozumí pochybnosti nad tím, kým byl jedinec doposud, a závazkem chápe samostatný výběr nových hodnot jedincem. Podle Marcii lze identifikovat **čtyři rozdílné stavy identity**, které mohou vzniknout kombinací přítomnosti či nepřítomnosti krize a závazku (Marcia, 1966).

Pokud není přítomna ani krize ani závazek, jedná se o identitu **difuzní**. Ke stavu **předčasného uzavření** identity dochází tehdy, když jedinec aktivně závazek netvořil, ale převzal ho od autority, často od rodičů. Neprošel tak krizí, která ani nyní není přítomna. V **moratoriu** identity se jedinec ocitá tehdy, kdy ještě nedošel k závazku, ale nachází se v momentu krize. V rámci moratoria tedy zkoumá různé možnosti, aby daný závazek objevil. Posledním stavem je **dosažení** identity, kdy má jedinec vytvořené stabilní závazky a překonanou krizi. Dle autora by se v rámci vývoje identity měla objevit všechny stádia za sebou tak, jak jsou zde sepsána (Marcia, 1966).

Dle Marcii je na počátku procesu identita **rozptýlená** – bez závazku a hledání anebo uzavřená pro normy a hodnoty autorit (Marcia, 1980). Zasadíme-li tato stádia do vývojových období, pak v rámci střední adolescence probíhá aktivní hledání identity a je zde fáze moratoria. V pozdní adolescenci pak dochází k aktivní exploraci, která v závěru končí dosažením identity. Dosažení identity je klíčové pro úspěch v dalších obdobích vývoje, zejména následujícím, které se týká intimity (Vašutová & Panáček, 2013).

I na Marciu navázali další autoři. Například Josselsonová na základě jeho teorie zkoumala vývoj identity v dospělosti (podle Luyckx et al., 2011). Côté and Levine (2002) předložili jiné **čtyři možné statusy identity**. Na základě toho, ve kterém statusu je identita jedince autoři tyto jedince rozdělují následovně: **odhodlaní** (resolvers), **hledající** (searchers), **poručníci** (guardians) a **odmítači/tuláci** (refusers/drifters).

Odhodlanci aktivně utvářejí svou identitu za využití všech okolních možností. Hledající si tvoří nerealistické ideály, přičemž nejsou schopni přijmout závazek, a tak se dostávají do jisté bezvýchodné situace. Poručníci si internalizovali závazky od rodičů nebo společnosti a ve svých volbách jsou značně rigidní. Poslední skupina – odmítači/tuláci nemá stabilní závazky ve vztahu k dospělosti (Côté & Levine, 2002).

Poslední zmiňovanou významnou Marciou inspirovanou kategorizaci vytvořili Helson a Srivastava (2001). Jejich hlavním zájmem byla identita u žen ve středním věku. Autoři pracovali s přítomností či nepřítomností dvou dimenzí – mastery a osobnostního rozvoje. Získali tak **čtyři kategorie**. Úspěšní (**achievers**) (vysoký skóre obojího a vědomě se na něco orientují), hledající (**seekers** - vysoký osobnostní rozvoj, nízké mastery, nejvíce explorují), zachovávající (**conservers** - vysoké mastery, nízký osobnostní rozvoj, hledají jistotu a přijímají společenské normy) a vyčerpaní (**deplete** - nemají sebevědomí, integrují identitu zvnějšku) (Helson and Srivastava, 2001).

Ve své práci budu s termínem identita pracovat tak, jak ho pojímal Erik Erikson a rozpracoval James Marcia.

1.3. Složky identity

V rámci formování identity si jedinec klade otázky jako „*Jakou kariéru chci? Jaké náboženské, morální a politické hodnoty mám přijmout za své? Kdo jsem jako muž či žena a sexuální bytost? Jakým způsobem náležím do společnosti?*“ (Shaffer, 2002, s.440). V rámci

identity tedy řeší i takové položky jsou politický názor, genderová role, budoucí zaměstnání nebo světonázor jako celek (Rathus, 2011).

I v této kapitole se objevuje mnohoznačnost a mnohost pojmu identity. Jejích složek může být velké množství, každý autor dává dle své operacionalizace pojmu důraz na něco jiného. V této kapitole se proto jen stručně zmíním o složkách, které se v literatuře objevují nejčastěji.

Tyto složky vystihuje v rámci definice identity Shaffer (2002, s. 440) takto: *„Jakou kariéru chci? Jaké náboženské, morální a politické hodnoty mám přijmout za své? Kdo jsem jako muž či žena a sexuální bytost? Jakým způsobem náležím do společnosti?“*. Nejpodstatnějšími složkami identity jsou tedy **profesní, náboženská, sexuální, morální a společenská identita**. Není neobvyklé, že některými složkami své identity jsou si adolescenti jisti a jinými ne (Archer, 1982). Já v následujících řádcích stručně okomentuji identitu genderovou, sexuální a morální.

1.3.1. Genderová identita

V angličtině na rozdíl od češtiny existují **dva různé pojmy**, které v češtině souhrnně označujeme pojmem **pohlaví**. Prvním je *„sex“*, což je pohlaví dané biologickými odlišnostmi. Pojem *„gender“* pak označuje sociální rozdíly mezi pohlavími, který ale není nijak více pevně definován.

Genderová identita odkazuje na *„míru, ve které se jedinec cítí být příslušníkem daného genderu. (...) Vnímání toho, jestli se jedinec cítí být mužem nebo ženou silně determinuje, jak sám sebe vnímá a poskytuje důležitý základ pro jejich interakci s druhými“* (Steensma et al., 2013, s. 289).

Na genderovou identitu se nejčastěji výzkumně pohlíží z hlediska **teorie sociální identity**. Stejně jako kdysi Tajfel zjistil, i v rámci genderových rozdílů se výzkumně potvrzuje, že jedinci vnímají pozitivněji skupinu stejného genderu než jiné, byť mezi nimi neexistuje jiný

typ nevraživosti. Na toto téma ovšem chybí ovšem studie z pohledu různých vývojových období (Bussey, 2011).

V rámci literatury existuje jen málo případů popisujících rozdíly v rámci genderu (Kroeger, 1997). V rámci výzkumu je situace jiná a lze vysledovat jistou drobnou roli, kterou hrají genderové role na formování identity dospívajícího jedince. (Steensma et al., 2013, s. 290)

Gender identita se zkoumá i z pohledu **sociálně kognitivní teorie**. Tito teoretici zastávají názor, že koncepce sebe sama se vyvíjí v interakci s ostatními a sebereflexí. Gender v tomto ohledu hraje důležitou roli, protože od malička jsou mu přizpůsobeny veškeré reakce okolí. Vývoj této identity je tak dle této teorie nikdy nekončící proces, který se může kdykoliv v průběhu života změnit (Bussey, 2011).

1.3.3. Morální identita

O vývoji morálního chování a identity se běžně začíná diskutovat až u adolescentů. Existují ale důkazy, že jisté **morální jednání vykazují již děti** (Thompson, 2009). Nicméně vyžaduje vývoj morální identity určitý stupeň integrace identity a vývoje, ale není jasné, zda je v jejich důležitosti nějaký rozdíl (Hardy, 2011).

Morální identita se dále skládá z velkého množství emocí a reakcí. Zatím máme jen velmi limitovanou znalost o mechanismech, které od emocí vedoucí k reakcím. Z výzkumu zatím vyplynulo, že na to mohou mít vliv například situační faktory. Dobrymi prediktory morální identity a jejího vývoje se ukazují být rodičovské výchovné styly, náboženství, osobnost či stádium vývoje identity (Hardy, 2011). O dopadech rodičovských výchovných stylů na vývoj identity bude řeč v další kapitole.

S tématem morální identity je asi nejčastěji spjat pojem **Blasiho Self Model**. Ten pracuje s předpokladem, že předtím, než přejde emoční reakce v morální akci, prochází stádiem tzv. „**zhodnocení odpovědnosti**“ (*judgement of responsibility*). Dle autora modelu je morální identita nezbytnou součástí celkové identity jedince. Pokud je morální chování

součástí obecné identity jedince, je tento jedinec **úspěšnější v sociálních vztazích**, neboť má lepší vztah k sobě i k druhým (Hardy, 2011).

1.3.4. Politická identita

Politická identita je nejen v rámci výzkumu těsně **svázána s identitou morální**. Morální identita zahrnuje v tomto smyslu zejména činnosti v souvislosti s občanským aktivismem. Ne vše v rámci politických názorů ale souvisí s morálkou. Můžeme jmenovat například pouhý zájem o politické dění. Politická identita teda doplňuje tu morální, která funguje jako **prediktor občanského aktivismu** (Porter, 2013, s. 1471).

Beaumont a jeho kolegové (2006) mluví o tzv. **politickém self** (political-self model), které označuje politickou osobu jako důležitou složku sebe. Patří sem také vývoj osobně důležitých politických závazků (Yates & Youniss, 1998), chápat se dá také jako identifikace s ideologií nějaké politické strany (Huddy, 2001).

Dopad morální identity na politickou se projevuje zejména v **pozitivnímu vztahu k dobrovolnictví a politické občanské aktivitě**. Přičemž dobrovolnické aktivity jsou v tomto kontextu chápány jako podpora nějaké politické činnosti (Porter, 2013). Politická identita funguje jako významná součást politického závazku. Vývoj **sociální odpovědnosti, jednání a pochopení komplexity sociálních problémů** jsou významné složky politického závazku (Yates & Youniss, 1998, s. 495).

1.3.5. Profesní identita

Profesní identita (occupational/vocational identity) odkazuje na „*vědomí sebe sama jako pracovníka*“ (Morgan & Korobov, 2012, s.1). V dnešní době je vývoj této identity náročným procesem. Existuje mnoho možností a proces se prodlužuje. Výzkumy ukazují, že silná, ale flexibilně ustavená profesní identita je klíčová pro dobrou adaptaci ve společnosti, well-being jedince a profesní úspěch. (Morgan & Korobov, 2012, s.1).

Přestože složek identity je mnoho, ta **profesní se ukazuje být jednou z nejdůležitějších** (Schwartz, 2001). Jedinci jsou nejčastěji označováni a prezentováni v právě v rámci své profesní identity (Grotevant & Thornbecke, 1982). Neschopnost jejího dosažení a naplnění považoval již Erikson za velmi narušující pro život (Erikson, 1968), a to i přesto, že s profesní identitou korelují identity životního stylu, ideologie, náboženství a politická (Skorikov & Vondracek, 1998). Jedná se o velmi důležitý prediktor kroků k dosažení budoucího povolání. Dosažení profesní identity se projevuje velmi kladně v rámci rozhodování se o budoucím povolání a krokům k naplnění svých kariérních cílů (Klaczynski & Lavalee, 2005). Zejména v období mezi přechodem ze střední školy do pracovního života hraje profesní identita největší **prediktivní roli pro oblast duševního well-beingu jedince** (Meeus et al., 1997).

Dobré povědomí o své profesní identitě má pozitivní dopad na následné zkoušení a získávání pracovních zkušeností. Ještě lépe pak funguje v kontextu informací od rodičů nebo médií (Danto, 2003). Erikson (1963) ale upozorňoval na skutečnost, že čistě nekritické převzetí profesní identity od rodičů povede k jejímu **předčasnému uzavření**. Významnou roli hraje vědomí vlastní účinnosti (*self-efficacy*) a aktivní přístup k jejímu objevování, protože ty vede ke stabilním závazkům a kvalitní exploraci (Schwartz, Côté & Arnett, 2005).

1.3.6. Interpersonální identita

Do oblasti interpersonální identity můžeme zařadit **identitu související s partnerskými vztahy, přátelstvím a genderovými rolami**.

Stejně jako Marcia (1966) navázal na Eriksona s doplňujícími determinanty vývoje identity složkami profesní, náboženské a politické identity, Later, Grotevant, Thornbecke a Meyer (1982) přidali ještě složky **interpersonální**. Tato oblast ale zůstává stále nedostatečně prozkoumána i přes skutečnost, že mezilidské vztahy a interakce hrají v období adolescence, a tedy i ve vývoji identity klíčovou roli (Morgan & Korobov, 2012). Jde o

komplexní proces, který probíhá v rámci množství různých sociálních kontextů (Thorne, 2004). Sanderson a Cantor (1995) identifikují tzv. **identity dating goals**. Adolescenti jsou v tomto vývojovém období zaměřeni na sebe a veškeré jejich úvahy souvisejí se sebeobjevováním a autonomií. Tento stav se **projevuje i v rámci vztahů**.

Jeden z přístupů k této problematice se snaží nabídnout **Teorie kontroly identity** (*Identity control theory*). Tato teorie říká, že konstrukce identity dospívajícího probíhá neustále, v každodenní interakci. Jedinec následně po svém chování získá od okolí **zpětnou vazbu**, kterou **porovná** se svými vlastními hodnotami a přesvědčeními o tom, co je správné a co je mu vlastní. V rámci tohoto může dojít ke dvěma výsledkům. Pokud se zpětná vazba okolí i jeho přesvědčení shodují, dojde ke **kongruenci a posílení** daného jednání. Pokud dochází mezi těmito dvěma složkami k **rozporu**, jedinec se snaží situaci **změnit v kongruentní**. To učiní tak, že **přizpůsobí své chování a představy** zpětné vazbě nebo **hledá jinou zpětnou vazbu**. Tento proces tvorby identity může vést k dobrému i špatnému růstu identity (Morgan & Korobov, 2012, s. 1472). Hovory o své identitě tedy poskytují množství příležitostí k získání relevantních informací o sobě samém a zpětnou vazbu.

Do explorační identity v oblasti přátelství a seznamování se se pouštějí **častěji ženy, než muži** (Bartoszuk & Pittman, 2010). Morgan a Korobov (2012) vedli rozhovory se stejnopohlavními skupinami přátel, v rámci kterých probíhá konstrukce adolescentní interpersonální vztahové identity. Na základě nich identifikovali nejčastěji probíraná témata z hlediska partnerských vztahů. Šlo o **sdílení zkušeností, vzájemnou podporu a potvrzení, vtipkování a vzájemné rady**.

Výzkum v této oblasti se zaměřuje také na souvislosti se statusy identity. Pokud dojde k **difuzi** interpersonálních složek identity, uchylují se jedinci ke copingovým strategiím zaměřeným na **emoce**. V případě **dosažené identity** se kloní spíše ke strategiím zaměřeným na **řešení problému** (Mullis et al., 2007). Barry a kolegové (2009) našli vztah mezi dosaženou identitou a kvalitou partnerských vztahů. Tento vztah se však neobjevil mezi dosažením identity a kvalitou v oblasti přátelství.

1.3.6.1. Sexuální identita

Poslední oblastí náležící do této kategorie je **sexuální identita**. Sexuální identitu lze definovat jako „*individuální a sociální procesy, kterými jedinec poznává a definuje své sexuální potřeby, hodnoty, sexuální orientaci, preferenci pro sexuální aktivity, modely sexuálního vyjadřování a charakteristiky sexuálních partnerů*“ (Dillon, Worthington & Moradi, 2011, s. 657). Jak je patrné z definice, autoři pojmají sexuální identitu širěji a neomezují ji na poznání a zařazení sebe samého jako nějak sexuálně orientovaného, ani pouze na preferenci pro dané pohlaví.

Autoři hojně diskutovali existenci množství různých přístupů k sexuální identitě a jejímu formování. Na jejich podkladu vytvořili tzv. ***Sjednocující model vývoje sexuální identity***. V procesu utváření sexuální identity hrají roli **determinanty i procesy**. **Determinanty** jsou trojí. Jako určující uvádějí jak individuální, tak sexuální identitu. V prvním případě jde o sexuální orientaci a **dimenzi osobní identity**, v případě druhém pak o **příslušnost ke skupině** s danou identitou a postoje společnosti k takovým skupinám. Do třetice zde působí biopsychosociální procesy. V rámci procesů jde pak o přechod mezi následujícími fázemi: „**povinná heterosexualita**“ (compulsory heterosexuality), „**aktivní explorace**“, „**difuze**“, „**přijetí závazku**“ a závěrečnou fází je „**syntéza**“. Autoři připomínají, že v případě „**aktivní explorace**“ nemusí jít o exploraci aktivní ale také i jen myšlenkovou (Dillon, Worthington & Moradi, 2011, s. 657).

Buss (1987) předpokládal, že vyspělost v oblasti sexuální identity může vést k **vyšší efektivitě při výběru partnerů**. Jedinci jsou si totiž již jistí tím, co hledají pro splnění svých cílů v oblasti partnerského života. Jedinci, kteří mají zformovanou **stabilní sexuální identitu** mají **vyšší cíle v oblasti intimity v partnerských vztazích**. Zároveň jedinci byli jedinci s vyššími cíli v rámci svých partnerských vztahů **spokojenější**. Zároveň formování této identity reflektovalo míru explorace a závazků vlastních představ o těchto rolích, zejména z oblasti rodiny a rodičovství. (Zimmer-Gembeck & Petherick, 2006, s. 167).

K těmto nejzákladnějším a nejdůležitějším složkám identity můžeme zařadit také **sociální identitu**, které byla rozebrána v první podkapitole. V rámci komplexnosti pojmu identity z pohledu různých autorů ji lze zařadit jak mezi typ, tak i mezi složku identity.

1.4. Identitě příbuzné pojmy

Společně s pojmem identita se v literatuře objevuje mnoho příbuzných pojmů, které s pojmem identity souvisejí. Často jsou také považována za **součást identity nebo s ní pojmově přímo zaměňována**. Takový případ nastává například u pojmů „self“ nebo „já“, které každý autor opět pojímá jinak. Někdo jako synonymum k pojmu identity, někdo jako průvodní fenomén.

Za původce toho, proč se bavíme o množství těchto pojmů lze považovat **zvýšení sebereflexe v adolescenti**. Ta následně vede k vyšší **sebepercepci**, v jejíž důsledku jedinec nahlíží sám sebe (sebezpozoruje se), a zjišťuje věci, které ho nutí o sobě pochybovat (Vašutová, 2013).

V závěru první kapitoly se na některé tyto pojmy podívám blíže.

1.4.1. Self

Asi největší problém nastává s pojmem „**self**“. Například Shaffer (2002) píše, že definicí self je odpověď na otázku „kdo jsem“ a doplňuje, že self je „*kombinace fyzických a psychických atributů, která je pro každého jedince unikátní*“ (Shaffer, 2002, s. 417). Lze tedy uvažovat nad tím, že pojem self a identita staví na roveň, neboť většina autorů definuje i identitu jako „odpověď na otázku ‘Kdo jsem?’“.

Na druhou stranu Vignoles, Schwartz a Luyckx (2012) si sami pokládají otázku, zda lze self a identitu považovat za **dvě různé věci nebo je to totéž**. Připouštějí ale, že je pojem self používán v širokém kontextu a mnoha autory, kterými je často zaměňován. Learey a Tangney (2004) jsou toho názoru, že pojem „self“ se používá primárně v oblasti populární

kultury, pokud chceme označit něco, co je typické pro jednotlivce. Dle nich je třeba rozlišit, zda self plní funkci předložky (například self-related) nebo vypovídá něco o sebezpůsobnosti jedince (self-confidence).

1.4.2. Sebepečetí

Sebepečetí je hypotetický konstrukt, k jehož tvorbě dochází ve **střední a pozdní adolescenci**. Zpočátku se jedná o vývoj neuvědomovaný, později je plně uvědomovaný. Nejdříve jedinec pojímá sám sebe bez provázanosti s okolím, později si o všem rozhodují sami. Je složeno z našeho vlastního výkonu, zpětné vazby o chování ve vztazích, charakterem nebo také sexuální diferenciací (Vašutová, 2013, s. 79.).

Tyrlík a Macek (2010) konstatují, že jak pojem identita, tak pojem **sebepečetí** jsou **hypotetické konstrukty, které není snadné přesně vymezit**. Sebepečetí chápou v pojetí Wylieho (1979, in Macek & Tyrlík, 2010) jako celou jáskou zkušenost. Dále doplňuje, že v sebepečetí jde o „*kognitivní obsah vztahovaný k vlastnímu já (...) je vnitřně strukturován – tvořen prvky, které jsou uspořádány do celku*“ (s. 6, 2010). V náhledu Kollerové (2016) je sebepečetí výsledkem identity a sebehodnocení jedince. Dále chápe sebepečetí jako „*různé aspekty já*“ (Kollerová, 2016, s. 91).

Ševčíková a Šmahel (2010) rozlišují sebepečetí od identity tak, že „*sebepečetí se liší od konceptu identity popisem sebe sama*“ (Ševčíková & Šmahel, 2010, s. 113). Sebepečetí tedy vzniká z **charakteristik, které si jedinec sám připiše**.

Pavlas a Vašutová (2013) chápou sebepečetí jako „*soubor znalostí a pocitů o vlastním Já*“ (Pavlas a Vašutová, 2013, s.78). Dle nich je složeno z prvků ze **tří různých oblastí**. Z **kognice** (zahrnující oblast sebezpoznání a sebehodnocení), **emocionální oblasti** (která zahrnuje sebecit a sebeúctu) a třetí jsou **činnostně regulační prvky**, mezi které řadí sebezpůsobování, sebezpůsobování, sebekontrolu a sebezpůsobování (Pavlas & Vašutová, 1999, s.95).

1.4.3. Sebevědomí

Macek a Tyrlík (2010, s.6) nahlízejí self-esteem neboli sebevědomí jako celkové hodnocení sebe sama.

Sebevědomí dle Vašutové „*udržuje rovnováhu mezi vlivy zvnějšku a zevnitř*“ (Vašutová, 2013, s. 79). Pokud je zdravé, jedinec si stanovuje přiměřené cíle, uvědomuje si svou roli ve skupině i ve společnosti, své schopnosti, a to vše v přiměřené míře. Pokud je sebevědomí **neustálené**, jedinci postupně **zkoušejí**, co je baví. V případě **zmatení je sebevědomí kolísavé** a objevují se negativní projevy. Sebevědomí má také povahu jakési hnací síly mezi reálným a ideálním já. Ovšem pokud je moc **velká, má spíše negativní efekt** (Vašutová, 2013).

Shaffer považuje sebevědomí za **hodnotící aspekt self**. Sami sebe a svou cenu hodnotíme na základě zhodnocení kvalit souvisejících se sebekonceptem (Shaffer, 2002).

1.4.4. Sebehodnocení

Sebehodnocení souvisí se **subjektivně významnými charakteristikami jedince**. Obzvláště v období dospívání dochází ke zvýšenému sebezpozorování a tím i ke srovnávání a hodnocení. Jde o vlastní cenu adolescenta, přičemž jedinec také beru v úvahu svou autentičnost. Tvoří se **v procesu kontaktu s vrstevníky a kamarády**. Pokud se jedinec upne na nějaký pouze domnělý nedostatek, může být sebehodnocení zkreslené (Vašutová, 2013).

Harter toto sebehodnocení rozdělil ve svém modelu na dva typy (Harter, 1996). Prvním je **obecné sebehodnocení** (self-worth), který se zakládá na kompetenci ve škole, *sociálním přijetí, fyzických kompetencích* nebo *fyzickém vzhledu*. Druhým typem, který nabývá na hodnotě zejména v období adolescence jsou **interpersonální vztahy** (relational self-worth). Zde záleží na tom, jak nás hodnotí druzí, ale také na tom, jak si vybereme, že se budeme hodnotit sami (někdo se definuje jako dobrý sportovec, někdo jako jedničkář (Harter, 1998).

Shrnutí

Pojem identity je velmi složitě vymežitelný. Je užíván napříč obory v mnoha různých pojetích. Do psychologie jej zavedl Erik Erikson, který se ale zabýval spíše jeho teoretickou stránkou. Na jeho teorie navázal James Marcia, který se je pokoušel výzkumně ověřit a dal tak vzniku 4 stádií identity klíčových pro tuto práci. V rámci definic pojmu identita v oboru psychologie lze vysledovat společné aspekty týkající se znalosti sebe sama, spojení se sociálním a klíčovost vlastností, v souvislosti s identitou. Existuje množství teorií identity.

Kromě Eriksona a Marcii lze zmínit koncept možných já, teorie symbolického interakcionismu nebo konstruktivistický přístup. Patří sem také sociální teorie identity a debata o tom, zda jsou sociální a osobní identita jedno a totéž. Identita se skládá z množství složek. K těm nejklíčovějším a v literatuře nejzmiňovanějším patří profesní, sexuální, morální, politická a interpersonální identita.

V rámci pojmu identity se objevuje množství příbuzných pojmů jako je self, sebehodnocení, sebepojetí a sebevědomí. Pro koncept vývoje identity jsou všechny klíčové, každý autor je ale pojímá jinak.

2. Vývoj identity v dospívání jako klíčový vývojový úkol

„Období dospívání se stále rozšiřuje v obou směrech, dříve začíná a později končí“ (Vágnerová, 2005, s. 322). Na tento posun měl dopad proces urbanizace, kdy se měnil život dětí i dospělých a adolescence se začala stala náročným úkolem (Macek, 2003). Příčiny neustálé proměny tohoto období můžeme vidět od 20. století také na straně ekonomické, politické nebo společenské (Vašutová, M., & Panáček, 2013).

Dochází také k tomu, že **všechny složky osobnosti se nevyvíjejí stejně rychle** a dochází tím i k vymizení rozhodující role některých rituálů (Vágnerová, 2005; Langmajer & Krejčířová, 2006). Proto se dnes stává i vymezení věku konce dospívání a dosažení dospělosti stále náročnějším. Stále ale zůstávají některé důležité mezníky, které mohou alespoň naznačit hranici alespoň pro některé složky. Macek (2003) vymezuje tyto mezníky následovně: získání občanského průkazu a ukončení ZŠ (15 let), plnoletost a dosažení trestní odpovědnosti (18 let), maturita a případné první zaměstnání (19 let), případně konec vysokoškolského studia (23-25 let). Poslední zmíněný bod je vnímán jako konec tzv. adolescentního moratoria i vynořující se dospělosti.

V souvislosti s tématem rozšiřování období dospívání je klíčové téma tzv. **sekulární akcelerace**, tedy zrychleného nástupu dospívání tělesného i psychického. Dřívějším nástupem tak narůstá doba potřebná pro dostatečný vývoj jedince, především v oblasti sociální. Dochází tak ke **zkrácení dětství a oddálení nástupu plné dospělosti** (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 146).

Pro takto vzniklá období vývoje člověka se objevila i nová označení. **Vynořující se dospělost** (*emerging adulthood*) je pojem, který v reakci na výše uvedené změny v oblasti prodlužujícího se dospívání navrhl psycholog Jeffrey Arnett pro období mezi 18-25 let věku, termín. Jde o část života, kdy je jedinec již fyzicky dospělý, stále ale hledá své místo ve společnosti, svou identitu a často i profesní zaměření (Arnett, 2014).

Zmíněný trend vykazuje znaky dalšího pokračování. Ze společenského hlediska to znamená nejasné postavení dospívajících. Příkladem může být i diskuse o snížení hranice trestní odpovědnosti pro mladistvé (Langmeier & Krejčířová, 2006). Kromě proměny období dospívání z hlediska obecného jsou zde dále i rozdíly v dospívání mezi chlapci a dívkami. Papalia a Wendkos (1992) uvádějí, že jde o rozdíl asi šesti až sedmi let. Puberta začíná u dívek asi o dva roky dříve, než u chlapců a trvá o 2 roky déle.

V následujících podkapitolách nejprve zmíním některé přístupy k členění dospívání a stručně zmíním charakteristiky vývoje, které rozvedu v podkapitole další. Dále se budu věnovat tomu, jak se vývojové úkoly související s dospíváním v současnosti proměňují a v závěru

2.1. Periodizace dospívání

Mnozí autoři vymezují a periodizují období dospívání odlišně. Liší se i terminologie, a to jak v rámci českého prostředí, tak i v anglicky mluvícím. V americkém prostředí chápou adolescenci jako období mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003), tedy jako synonymum pro dospívání. U nás je jako adolescence často označováno pozdější období dospívání, kdy je jedinec fyzicky dospělý a dochází k zaměření vývoje na sociální vztahy a vývoj identity. Zde je proto potřeba uvést rozdíl mezi pojmy puberta a dospívání.

Puberta je „proces, který vede k sexuální zralosti, kdy je jedinec schopen se sám rozmnožovat“ (Papalia & Wendkos, 1992, s. 308) a jako část procesu vývoje v dospělého jedince je univerzální po celém světě (Arnett, 2014). **Dospívání** je celkový přechod od dětství k dospělosti. Obecně lze období dospívání vymezit z pohledu **biologického** (jedná se o období mezi začátkem pohlavního zrání a plnou pohlavní zralostí – tedy již zmíněnou pubertu) a **psychického** (nabytí nových sociálních rolí, zakoušení nových emocí, pudů či pokročilého myšlení) (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Ve společnosti a ve starší literatuře je období dospívání často nahlíženo jako období velkého emočního vypětí, krize a bouří. Neplatí to ale obecně, a liší se i v rámci kultur

(Vašutová & Panáček, 2013). Nejistota typická v západní kultuře se dá podle vzoru Zygmunta Baumana označit jako **tekuté období**. Tímto pojmem myslí, že se rozpadají původní struktury a vše v moderní době je značně nejisté (Bauman, 2002).

Podle Arnetta (2014) je adolescence jako období mezi počátkem puberty a dosažením dospělosti závislá na kultuře. Jedinec se připravuje na plnění nových úkolů a převzetí odpovědnosti.

Vágnerová (2005) definuje dospívání jako období mezi desátým a dvacátým rokem života jedince, kdy dochází k proměnám všech složek osobnosti. Jednou z neklíčovějších proměn je přitom právě tvorba identity. Dále toto období dělí na dvě fáze. Tou první je **raná adolescence (pubescence)**, Jedná se o období mezi jedenáctým a patnáctým rokem života, kdy se objevují především fyzické a pohlavní změny, a to v důsledku nárůstu produkce hormonů. Jedinec následkem toho věnuje pozornost svému okolí a sleduje jeho reakce na tyto změny. Dochází také ke změně myšlení – objevuje se schopnost abstrakce. Jedinec začíná hledat místo rodiny jistotu v přátelských a partnerských vztazích, kde touží být akceptován. Druhým obdobím dospívání je **pozdní adolescence**, kterou vymezuje na období od patnácti do dvaceti let. Pozornost se přesouvá od pohlavního dozrávání k sociálnímu. Dochází k sebepoznání, sebevymezování se, a proto právě toto období je klíčové pro rozvoj identity a tím také pro tuto práci. Zde se také plně projevuje v úvodu nastíněná otázka doby ukončení tohoto období. Bio-psycho-sociální složky se vyvíjejí nerovnoměrně, a proto není možné vymezit jeden bod, který činí člověka dospělým (Vágnerová, 2005).

Do dalších podobdobí dělí dospívání Langmajer a Krejčířová (2006), přičemž opět předesílají, že rozmezí je široké a variabilní. Za počátek dospívání považují věk 11-12 let, za horní hranici 20-22 let. První období dospívání, **pubescenci**, dělí na dvě podfáze. Nejdříve přichází **první pubertální fáze (prepuberta)**. Ta začíná výskytem prvních fyzických znaků a končí u dívek první menstruací a u chlapců první polucí. Tím začíná **druhá pubertální fáze (vlastní puberta)**, která je ukončena plným dosažením reprodukční schopnosti. Následují období **adolescence**, mezi 15-22 rokem, kdy dochází k proměně sociálních rolí, tématu emocí a především identity.

Vašutová a Panáček (2013) pojímají dospívání v širším (11/12-20/22 let) a užším (15/16 – 20/22 let) smyslu. V rámci širšího pojetí pak dělí první fázi adolescence dále na **ranou** (kdy se objevují první pohlavní znaky a zrychluje se růst) a **střední** (kdy jedinec začne objevovat svou osobní identitu formou chování, oblékání či hudby). Druhou fázi adolescence – **pozdní adolescenci** uvažují počátkem patnáctého roku, a vnímají ji jako období komplexnějšího osobnostního rozvoje.

Poslední dělení, které zde uvedu, používá Macek (2003). Adolescenci dělí na **časnou, střední a pozdní**. V rámci té první dochází k odstartování pohlavního dozrávání, vývoji sekundárních pohlavních znaků a pudů, zvýšení zájmu o své vrstevníky a ukončení školní docházky. Ve **střední adolescenci** podle Macka nastupuje hledání identity. V rámci **pozdní adolescence** jedinec plánuje budoucnost a nové, plně dospělé role. Pro ukončení období adolescence je klíčové dokončení vývoje psychologických kritérií, především vzdělávání, profese a schopnosti fungovat samostatně (Macek, 2003).

Jak je vidět, někteří autoři vnímají v období dospívání detailnější změny, které si zaslouží vlastní podkategorii a název. Někteří autoři používají termín adolescence jako obecné synonymum pro dospívání a dále ho dělí (především v zahraniční literatuře, anglickém jazyce), jiní používají pro ranější fáze dospívání, které se vážou především s pohlavním dozráváním, pojem „puberta“ (případně prepuberta) a pro další fáze spjaté s komplexnějším rozvojem v sociální i osobnostní oblasti termín „adolescence“. Pro mou práci je ale důležité právě toto období, kdy je tělesný vývoj již dokončen a pro jedince nadchází úkol z oblasti sociální, přičemž klíčové je právě nalezení Já a dosažení identity.

Proto pokud budu v rámci mé práce používat pojem adolescence, budu tím mít na mysli období života od 15 let po dosažení identity. Jak již bylo zmíněno v první kapitole, někteří teoretici identity říkají, že vývoj identity, a především základů pro její rozvoj probíhá po celou dobu (*npř.*: Erikson, 1963), ale období adolescence je těžištěm, také proto budu ve své práci uvažovat toto období.

2.2. Klíčové vývojové úkoly v období dospívání a jejich vztah k identitě

Tématem dospívání se zabývali již starověcí filosofové jako Platón nebo Aristoteles, kteří ho nazývali třetím stádiem života, po batolecím období a dětství. Období vymezili mezi 14. až 21. rok života jako čas, kdy dochází k vývoji rozumu. Podle Aristotela v 21 letech rozum plně přebírá kontrolu nad impulsy.

Ve středověku téma vyzdvihl do povolení sv. Augustin, který v knize *Vyznání* popsal toto období svého života jako divoké, plné alkoholu a žen. Mezi patnáctým stoletím a koncem devatenáctého bylo období přechodu do dospělosti spojeno s tématem zapojení se do životního a pracovního cyklu, v případě chlapců s nástupem „do učení“ či odchodů „do světa“. Podobná výuka řemeslu ztrácela na významu s růstem průmyslu a tím také přesunem mladých lidí z vesnic do měst.

V následujících letech se ukázal jako nutnost zákaz dětské práce, a s tím se vázaly i požadavky na nástup do druhého stupně vzdělávání, čímž se otevřela **cesta pro vznik období dospívání a adolescence**, a tak i pro jeho studium, kterým se začal zabývat Stanley Hall (1904). Mnoho jeho teorií se potvrzuje i v rámci dnešních výzkumů.

Jako zatím poslední „vzniklé období“ v rámci přechodu od dětství k dospělosti je **vynořující se dospělost** (emerging adulthood). Jde o věk, kdy se objevuje především identita, nestabilita a zaměření na sebe. Jde o jakýsi věk mezi dvěma odlišnými obdobími, kdy se jedinci cítí být dospělými, ale ještě tam nejsou. Jedná se o historicky nový fenomén (Arnett, 2014; Slater, 2003).

Jak již jsem zmínila, jako první se psychologií dospívajících zabýval Stuart Hall. Z toho důvodu je také nazýván „otec adolescence“. Toto období považoval za čas „**druhého narození**“, čímž myslel, že docházet k vývoji nových charakteristik v různých oblastech. Dospívání obecně považoval za bouřlivé období a toto přesvědčení přetrvává ve společnosti

do dneš, byť se ukazuje, že to není obecně platným tvrzením, že jde o výbušné období plné potíží.

Studie ukazují, že dospívání může být náročné, ale ne pro všechny (Arnett, 1999). Lewin kladl v rámci dospívání důraz na okolí, které jedince obklopuje. V rámci jeho teorie pole chápal chování jako funkci interakce mezi osobou a jejím prostředím. Tvrdil, že na základě prostředí můžeme chování jedince predikovat. Jedinec se pohybuje v rámci několika pomyslných oblastí prostředí (například školy, domova, morálky), které jsou odděleny hranicemi, ale někdy se **překrývají**. Jedinec se v rámci nich pohybuje oběma směry (lokomoce) na základě sil (valence). V rámci přesouvání je nutné se rozhodnout pro to či ono pole, přičemž dochází ke konfliktu. Dochází k tomu při rozhodování se o dosažení cílů, kdy se jedinec musí rozhodnout, kudy se vydá. Tento proces prožívá každý den, a tvoří dynamiku života, kterou prožívá každý. Pouze v období dospívání se s tím jedinec setkává poprvé a je třeba naučit se zpracovávat reakci na konflikt. Další významnou historickou osobností, která se zabývala dospíváním a psychologickým vývojem byla Anna Freudová. Toto životní období popisovala jako čas stoupání libida a instinktivního jednání, čímž je ohroženo ego a jeho kontrolní mechanismy. Problémy pak vznikají jako výsledek nových tlaků a výzev, které jedinec musí překonávat, a tak růst. Kritika míří především na absenci důkazu, že existuje univerzální behaviorální nebo emocionální reakce na pubertální změny (Slater, 2003).

Mezi tři nejklíčovější charakteristiky vývoje patří **růst** (například nové prožitky nebo sociální situace), **diferenciace** (například v podobě rozšíření nebo změn chování či spektra aktivit) a **syntéza** (integrování předchozího do nového, odlišného celku). Klíčem k úspěšné dospělosti je dobré zvládnutí tohoto procesu, a tím dosažení cílů v podobě autonomie, schopnosti emoční regulace, a tak i vydefinování a poznání vlastní identity. Poté je jedinec schopný interagovat s ostatními nebo je schopen být v blízkém vztahu s partnerem. Tento vývoj probíhá v pěti hlavních oblastech. Sociálním prostředím, fyzickém dospívání, rodině, vrstevnických vztazích a v oblastech „já“ a identity (Slater & Bremner, 2003, s.390).

Z uvedeného lze vyčíst hlavní vývojové změny. Jedná se o dosažení sexuální znalosti, přijetí svého tělesného a fyzického vzhledu, své sexuality, vývoj emocí a morálky a v neposlední řadě změny v sociálních vztazích.

2.2.1. Tělesné změny a sexualita

Sexualita představuje v raných obdobích dospívání spíše rozpaky a nejistotu (Vágnerová, 2005). Hraje ale důležitou roli v rámci dosažení identity. „*Nejdůležitější je proces sexuální identifikace jako proces přijetí svého pohlaví, jako součást osobní identity. Zahrnuje přijetí rolí, postojů, motivací a chování vlastního druhu*“ (Vašutová & Panáček, 2013, s. 25).

Pro dospívající je důležité získat odpovědi na množství otázek, týkajících se jejich sexuality. Rodiče se hovorům na toto téma často vyhýbají, čímž dochází k tomu, že dospívající hledá tyto informace jinde. Častým zdrojem v dnešní době může být i snadno přístupná online pornografie. Ta může být rizikem nejen z hlediska vysílání zkreslených informací, ale také se zde mohou objevovat rizika v podobě závislosti a následných sexuálních dysfunkcí, které se ale projeví až po započetí sexuálního života s partnerem či partnerkou. Po ukončení puberty může vlivem společenského tlaku vrstevníků dospívající dojít k dojmu, že je třeba co nejdříve zahájit sexuální život, aby nabyl hodnoty (Vašutová & Panáček, 2013).

K plné integraci sexuální identity a preferencí dochází až v období střední dospělosti (Weiss, 2010). Z této oblasti může nalezení vlastní sexuální identity a zrání osobnosti zkomplikovat tzv. **egodystonní sexuální orientace**, což je stav, kdy nositel s orientací, ke které došel, není plně vyrovnán (Vašutová & Panáček, 2013).

S tělesnými změnami souvisí i reakce okolí na ně. To je pak úzce spjato s identitou a sebehodnocením, protože pokud je reakce od okolí negativní, dochází ke zhoršení sebehodnocení a nejistotě sebou samými. Pokud dochází k příliš rychlému tělesnému vývoji, jedinec nemá pro vstřebání změn dostatek prostoru a mohou nastat potíže. V počátku dospívání dochází k tomu, že tělesné změny předcházejí psychické. Následkem toho má často jedinec má dospělé tělo, ale stále infantilní chování (Vágnerová, 2005).

Svůj vzhled dospívající neustále srovnává s ostatními vrstevníky i se společenskými ideály. V oblasti vzhledu stejně jako i v těch dalších dochází k paradoxu. Jedinec se chce lišit a zároveň být součástí skupiny. Pokud se ztotožní s někým známým, má sice jistotu přijetí kolektivem, ale zase ztrácí svou individualitu. Prostředkem k vyjádření identity v oblasti spojené se vzhledem, slouží nápodoba určité postavy, snaha zapadnout do nějaké skupiny a různé typy úprav vnějšku (Vágnerová, 2005). Dochází zde také k fenoménu, který Elkind (1984) označuje jako **iluzi imaginárního publika**, kdy má jedinec pocit, že ho někdo neustále sleduje a kritizuje. S tím souvisí sebestředné chování.

2.2.2. Kognitivní vývoj

Sebestřední a egoistické chování dospívajících souvisí s potřebou dosažení některých důležitých změn v oblasti identity. Dospívající se více pozorují, a zaměřují se na vzhled více, než třeba na školu (Slater & Bremner, 2003).

V době dospívání se blíží kognitivní výkon jedince k maximálnímu výkonu. Později kolem tohoto maxima kolísá. Mezi hlavní pokroky v tomto období patří práce s abstraktnějšími pojmy, vynášení „*soudů o soudech a myšlení o myšlení*“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 149). Jedinec postupuje jako vědec vytvářecí hypotézy, které následně testuje. Své domněnky o světě srovnává se skutečností.

Kolem patnáctého roku život vrcholí tzv. formálně-abstraktní myšlení, kdy se jedinec nespolehá jen na to, co zjistí. Jedná se ale pouze o přibližný věk. Zatímco jiní jedinci mohou takto přemýšlet, jiní toho dosáhnou až později (Langmeier & Krejčířová, 2006). Veškeré své myšlení podrobuje neustále kritice a polemice. Jedinec se posouvá od absolutního myšlení k relativnímu (Vašutová & Panáček, 2013).

Dle Piageta se dospívající dostávají do stádia **formálních logických operací**, což znamená nástup **hypoteticko-deduktivního přemýšlení** čili úvah nad tím, co nelze přímo vidět. Jedinec je schopný abstrakce, odpoutání svého myšlení od reality a hypotetického myšlení.

Možnost úvahy nad možnými scénáři je pochopitelně zdrojem nejistoty (Vágnerová, 2005). Adolescenti uvažují v rámci široké variability možností a uvažují systematictěji (Keating, 1991).

Piagetovy teorie ale příliš neobstály v rámci replikačních studií. Například Epstein (1979) zjistil, že jen 32 procent patnáctiletých a 34 procent osmnáctiletých vykazovalo známky užívání formálně-operačního myšlení. Mnohdy tohoto typu myšlení nedosahovali ani dospělí. Někteří lidé formální operace nepoužívají vůbec, někteří pouze v některých situacích.

Někteří autoři přicházeli i s dalšími stádii. Například **postformálním pragmatickým myšlením**, kterým označovali aplikaci logického myšlení v reálných situacích a schopnost reflektivního úsudku (Arnett, 2014, s. 73-74). Mezi další teorie z tzv. post-piagetovských přístupů patří například **informačně-procesní přístup** (information-processing), kdy jedinec bere informace zvenku, ukládá je, a pak s nimi pracuje. Myšlení jedince je postavené na pravidlech, která jsou specifická v různých odvětvích a jedinci variují ve schopnostech v různých úkolech. Existují různá pravidla, různé úkoly a různé úrovně schopnosti zpracování (Siegler, Strauss & Levin, 1981).

Podobný pohled na zpracování informací nabízí i přístup **intuitivního vědce** (intuitive scientist). Jedince ale nahlíží spíše jako vědce a objevitele než jako uživatele pravidel. Oba přístupy se ale shodují v tom, že v rámci myšlení používáme různé úrovně. Pro každou oblast myšlení si tvoříme nové teorie (Kuhn, 1989).

Slater (2003, s. 385-386) uvádí tři hlavní problematické body v používání teorií dětmi a dospívajícími. Neumějí oddělit teorii a praxi a spíše potvrzují teorii. K tomu využívají informace selektivně. Pro přijetí alternativního vysvětlení potřebují jinou, adekvátní teorii.

Pro myšlení dospívajících je dále typický **radikalismus** (přemýšlení o samotné podstatě věci) a **metakognice** (neboli myšlení o jejich myšlení a kognitivních schopnostech) (Vágnerová, 2005). Objevuje se také přechodová fáze „imaginárního publika“ jako následek neschopnosti odlišit své myšlení od myšlenek druhých. Je to přetrvávající představa, že

pokud o sobě ve velkém přemýšlí dospívající jedinec, ostatní o něm musí přemýšlet také, a stejně (Arnett, 2014). S tím souvisí i **osobní blud** (*personal fable*), tedy představa, že pokud jedince někdo pozoruje, je na něm něco speciálního (Arnett, 2014).

V oblasti pozornosti se vyvíjí zejména schopnost nenechat se tolik rozptýlit okolními detaily, zlepšuje se krátkodobá paměť (není jisté, zda tréninkem nebo základem v podobě širší všeobecné znalosti), ke změnám dlouhodobé paměti ale nedochází. Dochází také k vytváření propracovanějších paměťových strategií jako je **clusterování** (Slater & Bremner, 2003). Všeobecná inteligence se stále rozvíjí, ale fluidní v pozdní adolescenci klesá, zatímco krystalická rapidně vzrůstá, z čehož lze uvažovat, že **adolescence je kritické období pro rozvoj fluidní inteligence** a úpadek krystalické (Hron, 1978).

2.2.3. Sociální vztahy

Sociální vztahy a jejich porozumění jdou ruku v ruce s kognitivním vývojem. V souvislosti se zráním kognitivních schopností se objevuje nové chování. Od dob „otce adolescence“ Halla se náhled na dospívání změnil a nové studie poukazují na to, že nejde jen o období „bouře a vzdoru“, ale o situaci mnohem komplexnější (Slater & Bremner, 2003, s. 390).

V rámci vztahů adolescentů jsou důležití především rodiče a vrstevníci. Od rodičů potřebuje dospívající cítit zájem a emoční oporu. Později se ale uspokojení potřeby citových vztahů přesune od rodičů k vrstevníkům (Vašutová & Panáček, 2013). Objevuje se také odpor k rodičovským normám, ale paradoxně nekritické přijetí norem vrstevnických skupin (Langmeier & Krejčířová, 2006). Dospívající také experimentují se vztahy. Tyto experimenty počínají v prostředí rodiny, kde dochází k přechodnému stádiu transformace. Dítě se uvolňuje z vazeb na rodiče, které již neplní stejný úkol jako dříve a navazuje nové. Zatímco práva dospívajících se zatím nemění, jsou na ně kladeny větší požadavky (Vágnerová, 2005)

2.2.3.1. Vrstevnická skupina

Vrstevnická skupina pro jedince tvoří „podporu v procesu vytváření individuální identity“ (Vágnerová, 2005, s. 371). Dokud ovšem jedinec nezíská svou individuální identitu, může těžit z identity skupinové. V rámci tvorby skupinové identity, musí jít o takovou skupinu, která pro jedince referenční význam a dává mu zpětnou vazbu na jeho chování a vzhled. Pokud je jedinec v rámci skupiny akceptován, získá jistotu a stává se oblíbeným, může se v rámci dané skupiny stát i tvůrcem jejích pravidel (Vágnerová, 2005).

Za začátku navazuje dítě kamarádské vztahy s jedinci stejného pohlaví. Objevují se menší skupinky vznikající v rámci třídy. Později se seznamují se vzdálenějšími vrstevníky a objevují se první lásky. Ve věku 11-12 let se objevuje potřeba mít důvěrnějšího kamaráda pro sdílení. Zatímco dívky mají méně, ale zato hlubších vztahů, chlapci to mívají naopak (Vágnerová, 2005).

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 155) popisují proces navazování vztahů k vrstevníkům v dospívání. Počíná tzv. **skupinovou izosexuální fází**, kdy se děti sdružují v pohlavně homogenních skupinách. Vztahy v nich jsou stabilnější než dříve. Následuje **individuální izosexuální fáze**, kdy má jedinec jednoho blízkého přítele pro osobnější sdílení. V rámci **přechodné etapy** dochází k poštuchování a provokaci jedinců opačného pohlaví. Pokud se někomu v tomto období někdo líbí, ostatní si z jejich lásky s oblibou dělají legraci. Poté přichází **heterosexuální fáze polygamní**, kdy jedinec zažívá první partnerské doteky a schůzky. Později přichází **etapa zamilovanosti**.

2.2.3.2. Vztahy s rodinou

V rámci vztahů s rodiči lze identifikovat 4 rodičovské styly. První je **autoritativní (authoritative)**, kdy rodič klade důraz na požadavky a odpovědnost, je orientován na praktičnost a je podporující. Další je **autoritářský styl (authoritarian)**, kdy má rodič na dítě mnoho požadavků a zároveň mu nedává žádnou odpovědnost. Dítě má tak autonomii, ale

rodiče kontrolují jeho chování. **Schovívaví-tolerantní** (*indulgent-permissive*) rodiče kladou důraz na odpovědnost, ale mají na děti málo nároků. Jsou pasivnější, nepoužívají sílu a dávají dětem hodně autonomie. **Zanedbávající-indiferentní** (*neglectful-indifferent*) rodiče dávají dětem volnost v požadavcích i odpovědnosti (Baumrind, 1978). Dospívající odmítá podřízené postavení, diskutuje s autoritami a je ke všemu kritický (Vágnerová, 2005).

2.2.4. Emocionální vývoj a morálka

Emocionální labilita dospívajících souvisí s jejich **hormonálním vývojem**. Způsobuje zmatek, nepřiměřená chování, impulzivitu, nedostatek sebeovládání a emoční egocentrismus. Často na něj reagují nebo útekem do fantazie. Ke konci období se hormonálně adaptují na změny a prožívání se stabilizuje (Vágnerová 2005).

V dospívání dochází také ke změnám v oblasti sebevědomí, které lze vymezit jako celkové povědomí o hodnotě a well-beiingu (Arnett, 2014, s. 162). V rané adolescenci dochází k jeho poklesu, zřejmě v souvislosti s orientací na vrstevníky a evaluaci druhých v souvislosti s nástupem zvýšeného povědomí o sobě. V pozdní adolescenci a vynořující se dospělosti sebevědomí opět stoupá s tím, jak předchozí faktory ztrácejí na síle (Huang, 2010).

V rámci rozvoje sebereflexe je dospívající negativní nejen vůči pocitům svým, ale i jiných. S tím, jak si začíná silně uvědomovat sám sebe, se je snaží pochopit, ale rychle se mění i pocity z tohoto dění. Celý tento proces je značně obtěžující. K utváření sebereflexe dochází za pomoci individuace, ale také socializace a kultivace (Vašutová & Panáček, 2013).

Individuace probíhá na dvou úrovních. První je **psychická diferenciac**e (přebírání odpovědnosti), druhá je **psychická nezávislost** (jednat sám za sebe bez pocitů viny) (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Další koncepty, jako sebepojetí nebo sebepercepce jsou ruku v ruce se schopností dospívajících nahlížet sami sebe, a tak se i hodnotit (Arnett, 2014).

Součástí vývoje sebezpojetí je „*poznat své meze, svou jedinečnost, včetně všech omezení a nedostatků*“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 160), výsledkem čehož je „*soubor znalostí o vlastním Já*“ (Vašutová & Panáček, 2013, s.78). Sebezpojetí se diferencuje ve střední a pozdní adolescenci, protože je pro to potřeba schopnosti abstrakce a jisté míry sociálních zkušeností. Obsahuje prvky **kognitivní** (sebezpoznání a sebehodnocení), **emocionální** (sebecit, sebeúcta) a **prvky činnostně regulační** (sebeprosazování, sebeuplatnění a sebekontrola) (Pavlas & Vašutová 1999, s. 95).

Mezi charakteristiky sebezpojetí patří výkon, interpersonální vztahy, charakterové vlastnosti, a sexuální diferenciaci. Zdravě formované sebezpojetí znamená harmonický vztah ke světu a schopnost zvládnout jeho požadavky (Vašutová & Panáček, 2013). Sebehodnocení klesá kolem 15-16 let a opět souvisí s nástupem schopnosti období formálních operací (Langmeier & Krejčířová, 2006).

S vývojem emocí souvisí i vývoj vztahu k morálce. V rámci morálního stádia se s počátkem dospívání (ve věku 10-11 let) dle Piageta přechází do **druhého morálního stádia – autonomní morálky**. Dospívající začíná zjišťovat, že morálka není obecně platná, ale že se může měnit podle situace. Z pohledu Kohlberga v rámci dospívání jedinec projde druhým a třetím stupněm morálky – **konvenční morálkou** a **postkonvenční morálkou**. V rámci konvenční morálky se jedinec chová podle pravidel za účelem získání uznání ostatních nebo dohlížel nad sociální spravedlností. Nejprve se jedinec chová podle toho, co je schváleno druhými nebo je potěší (3. stupeň), později se orientuje na legitimní identitu a sociální pořádek (4. stupeň). Později, v rámci postkonvenční morálky je jedinec schopný uvažovat široké principy spravedlnosti, které mohou být v rozporu se zákonem nebo autoritou. Objevuje se nejdříve pohled na zákony jako na prospěšné dobro v rámci většiny (5. stupeň), později si jedinec sám vybírá, co je dobré a co špatné, tedy sám si tvoří vlastní etické principy. Ukazuje se ale, že se různé úrovně objevují napříč věkovými kategoriemi a nebylo ani jasné, že postupně všichni prošli všemi stádii. Samotný základ teorie je pak kritizován především proto, že v rámci původních studií byly mezi probandy pouze muži z jednoho kulturního prostředí (Shaffer, 2002).

2.3. Změny ve vývojových úkolech ve světě moderní doby

Vývojové úkoly jsou důležitá témata a životní fáze, kterými v průběhu let procházíme. S neustálým vývojem všeho kolem nás a společnosti se objevuje potřeba aktualizovat vývojové úkoly, které s dospíváním souvisejí (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Pojem **vývojových úkolů** pochází původně od Havinghursta (1972). Sám Havinghurst také stanovil hlavní oblasti vývojových úkolů v rámci adolescence. Šlo především o dosažení zralějších vztahů, definici genderové sociální role, přijetí svého fyzického vzhledu, emocionální nezávislost na rodičích a dospělých, příprava na manželský a rodinný život, přípravu na pracovní kariéru, vyjasnění hodnot a etických postojů a odpovědné chování.

Tyto hodnoty stanovil v sedmdesátých letech, ale vlivem moderní doby došlo k proměnám některých z nich. Jde zejména o proměnu v oblasti přípravy na manželský a pracovní život. Dnešní dospívající tráví přípravou a studiem delší dobu, přesahující období dospívání. V dnešní době také partnerství nemusí být hned spojeno se zakládáním rodiny ve smyslu plození dětí (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Hurrelmann a Quenzel (2015) uvádějí, že dříve byl přechod z dospívání do dospělosti hotový ve chvíli, kdy jedinec získal následující role. Roli ekonomicky produktivního a výdělečného člena společnosti, plnohodnotného konzumenta volnočasových aktivit a politického občana. V moderní době ale došlo k proměně všech těchto zmíněných úkolů. Dnes ale nelze vymezit dospělost jako dobu, kdy si jedinec vydělává, protože práce musí být primárně formou realizace (Bangerter, Grob & Krings, 2001).

Mění se také partnerské a rodinné role. Dříve byly jednou rolí, dnes jsou od sebe oddělené. Mladí lidé mohou žít v partnerském vztahu či manželství, ale neplánovat děti. Mění se také pohled na roli konzumenta. Někdy mají děti a dospívající nad dospělými navrch, především v používání technologií. Poslední důležitá změna je z oblasti politické – dnes jsou dospívající často vystaveni diskusím o politice a dění mnohem dříve, než do něj mohou sami po právu zasahovat (Hurrelmann & Quenzel, 2015).

Zejména za poslední desetiletí došlo i k proměně kontextu dospívání. Kromě sociálního prostředí a organizací je třeba zabývat se i **tématy médií a online prostoru**, které se nově podílí na vývoji dospívajících. A právě proto je studium médií a jejich vliv na dospívání natolik klíčový (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Dnes hraje internet důležitou roli v oblasti formování identity, osobní autonomie a vrstevnických vztahů. Nabízí možnost rozvíjet zájmy dětí a dospívajících, identifikovat se s vrstevníky a také hledat cesty, jak se od nich lišit. Také jim poskytuje prostředí, kde se mohou chovat autonomně, bez dohledu rodičů (Borca et al., 2015). Internet hraje také důležitou roli v oblasti dosahování vývojových úkolů, přičemž jde především o témata identity a vztahu s vrstevníky (Best, Manktelow & Taylor, 2014).

Dospívající používají technologie nejčastěji ke komunikaci s vrstevníky. Být v kontaktu se svými vrstevníky je v dospívání klíčovou složkou řešení vývojových problémů, a nová digitální média tak vytvářejí prostor pro jejich realizaci. Mladí lidé zkrátka přenášejí řešení vývojových úkolů z offline do online prostoru (Subrahmanyam & Greenfield, 2008).

Dospívající také používají nové technologie často k vývoji smysluplných vztahů (McKenny, Green & Gleason, 2002), k objevování identity (Subrahmanyam, Smahel & Greenfield, 2006) nebo k hledání informací ohledně dospívání a vývoje (Valkenburg & Peter, 2009). I přesto, že se v současné době bavíme o nových médiích, a především sociálních sítích, výzkum ukazuje, že adolescenti se obracují i na starší média (televize, magazíny) v případě otázek týkající se dospívání (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Dopad na vývoj má také způsob trávení volného času, který v dospívání hraje roli větší než v dětství. Koníčky, které si dospívající vybírají, jsou často založené na jejich předpokladech (pokud si je vybírají sami) a tom, jaké koníčky mají vrstevníci a kamarádi, kterými se obklopují. Tyto aktivity mají následně dopad nejen na well-being, ale také na výběr budoucího povolání (Helve, 2019).

2.4. Formování identity v dospívání

Náročnost procesu formování identity je do jisté míry kulturně specifická. Zatímco v západních kulturách jde o dlouhodobý proces plný zmatku a hledání se, ve východních kulturách toto zmatení často nenajdeme. Pro jedince životní cíle a možnosti vymezí rodiče či kultura sama, a tak nemusejí hledat, kým se mohou stát (Arnett, 2014).

V rámci výzkumu identity existují dvě oblasti zájmu. Proces **formování identity** (identity formation), kdy zatím můžeme s jistotou říci, že dochází k její změně především ve fázi adolescence (15-18 let). Přesné podmínky, které formování provázejí zatím nejsou známy. Druhou oblastí je **vývoj sebepojetí**, který se zaměřuje na to, jak se jedinec liší od ostatních nebo se jim podobá (Slater & Bremner, 2003).

Erikson byl sice autorem pojmu identita, ale základy pro její vývoj podal pouze teoretické. Do výzkumné praxe uvedl tento pojem Marcia (1966). Je také autorem metody polostrukturovaného rozhovoru *Identity status interview*, která rozděluje jedince do 4 kategorií podle dosaženého stavu identity. Tento **Model stavu identity** (*Identity status model*) pracuje s kategoriemi **difuzní identity**, **moratoriem**, **dosažením identity** (*identity achievement*) a **předčasně uzavřenou identitou** (*identity foreclosure*).

V rámci difuzní identity je na jedinci patrné, že se stále neváže k ničemu dlouhodobému. Ve stavu moratoria identity si jedinec zkouší různé možnosti s tím, že hledá ideální možnosti právě pro sebe. Jedinec s dosaženou identitou si zvolil finální cíle, ke kterým se zavázal. Posledním stavem je předčasně uzavřená identita, kdy jedinec neměl možnost nebo nestihl hledat, ale rovnou převzal cíle od svých rodičů Marcia (1966).

Z uvedených je nejméně příjemnou fází status difuze identity; pokud přetrvává déle, je prediktorem psychických potíží, nižšího sebevědomí a sebekontroly (Slater & Bremner, 2003). Dosažení hotové identity trvá déle, než se původně myslelo. Dochází k tomu často až v období vynořující se dospělosti než v období pozdní adolescence. Rychleji ji dosahují ti, kteří po střední škole dále nepokračují ve studiu na vysokých školách. U vysokoškoláků se opakovaně objevují a přehodnocují původní otázky (Schwartz et al., 2011).

Dnes se také na identitu nahlíží postmoderním způsobem, jako na kombinaci různých složek, které se nevyvíjejí jednotně (Schachter, 2005). Také se liší v rámci různých prostředí sociálních i virtuálních. Tak, jak se pak mění mediální nebo domácí kultura a prostředí, se stejně mění identita (Arnett, 2002).

2.4.1. Faktory ovlivňující vývoj identity

Nelze obecně říci, které faktory ovlivňují vývoj identity jako celku. Množství výzkumu zatím naznačuje, že každá ze složek identity je ovlivňována něčím jiným, a proto je komplikované najít společného jmenovatele (Meeus, Oosterwegel & Vollebergh, 2002).

Statusy identity podle Marcii byly podrobeny mnoha výzkumům, které se snažily najít s nimi související psychologické aspekty. Například stádia **dosažení identity** nebo **moratoria** bývají považovány za více žádoucí. Jedinci, kteří se nacházejí v těchto stádiích jsou kooperativnější a úspěšnější v řešení problémů. Status dosažené identity je také spojený s nízkým výskytem psychosomatických problémů a neurotických symptomů (Chen et al., 2007).

Na druhou stranu stav **difuze identity** funguje jako prediktor psychologických potíží. Tito jedinci také mají nižší sebevědomí, menší sebekontrolu. Difuze má dále často spojitost s úzkostmi, apatií a špatnými vztahy s rodiči. Limitem těchto zjištění je, že data pocházejí z výzkumů provedených často jen na dospívajících a adolescentech z vyspělých západních zemí (Arnett, 2015). Vývoj identity s věkem progreduje. Silnějším se stává vztah identity a well-beingu. (Meeus, 2003).

Mezi determinanty vývoje identity a zvládnání vývojových souvislostí dále patří copingové strategie (Skaletz, & Seiffge-Krenke, 2010). Zvládnání stresu souvisejícího s vývojem identity, rodičovské chování a duševní zdraví klesaly v souvislosti a vývojovými procesy identity, jako je explorace nebo závazek (Seiffge-Krenke & Weitkamp, 2020).

2.4.1.1. Rodiče

Přestože je vývoj identity vnitřní proces, odehrává se v rámci kontextu sociálních vztahů (Rote & Smetana, 2015). Už Erikson poukázal na vliv okolí na vývoj identity a provázanost tohoto vývoje se sociálními vztahy. Vývoj probíhá ve čtyřech hlavních oblastech. **Mikrosystému** (vlivu rodičů), **mesosystému** (například etnickým pozadím rodičů a kamarádů), **exosystému** (kultura národu, kde žijeme) a **makrosystému** (socio-ekonomických vlivů) (Beyers & Çok, 2008).

V adolescenci mají dopad na vývoj identity rodiče, kteří poskytují bezpečné prostředí a odpovědi na otázky ohledně objevování hodnot nebo chování. Dopad má také pokud je rodič autoritativní. Tento styl výchovy pak vede k pozitivnějším stavům identity (Berzonsky, 2004), tedy k moratoriu nebo dosažení. Naopak negativně působí silná psychologická kontrola. Nepřijetí životních cest naplánovaných rodiči může v dospívajících vyvolat pocit viny (Barber, Stolz, Olsen, Collins & Burchinal, 2005). Dalším signifikantně negativním aspektem pro vývoj identity jsou úzkostní rodiče (Kinds, Soenens & Beyers, 2013).

Pokud jde o témata volby budoucího povolání a školního směřování, vliv rodičů je větší než vliv vrstevníků. Vztahy s vrstevníky zase mají dopad na složky identity týkající se přátelských vztahů (Meeus, Oosterwegel & Vollebergh, 2002).

2.4.1.2. Vrstevníci a sociální vztahy

S narůstajícím věkem se také zvyšuje schopnosti osvojit si sociální role. Správné chování v rámci těchto rolí pozitivně přispívání k závazkům souvisejícím s identitou (Luyckx et al., 2013). Dobré vztahy s vrstevníky jsou pozitivně korelovány s vývojem identity u dospívajících, zejména se vztahovou identitou. Empirický výzkum na toto téma je ale limitovaný (Helsen et al., 1999; Ragelienė, 2016). Vrstevnická skupina také poskytuje na cestě vývoje emoční oporu (Nawaz, 2011). Ale pouze jen několik studií na téma dopadu vztahů na vývoj identity bylo publikováno v recenzovaných časopisech (Ragelienė, 2016).

Další důležitou část podílející se na rozvoji identity tvoří školní kontext (Lannegrand-Willems & Bosma, 2006). V rámci výzkumu se tomuto tématu ale nevěnuje moc pozornosti. Pouze jedna velká studia poukázala na komplexní vliv rodiny, škol (Ianni, 1989).

2.4.1.3. Attachment

Blasi (1967) je autorem teorie, že v rámci období dospívání se **objevuje druhá separačně-individuační fáze**. Od té první, ke které dochází v dětství se liší tím, že zde dochází k **definitivní autonomii jedince**. S dopadem attachmentu na vývoj identity souvisí pojem **situační hypotézy**. Situační hypotéza predikuje, že rodičovský attachment bude asociován se školní identitou a vrstevnický attachment se vztahovou identitou. Některé výzkumy tuto hypotézu podporují (Meeus, Oosterwegel & Vollebergh, 2002; Anderson a Fleming, 1996). Některé mezi attachmentem a identitami našly negativní asociace (Matos, Barbosa, De Almeida, Costa 1999). V poslední zmíněné studii bylo zároveň zjištěno, že silný attachment s rodiči doprovází vývoj identity.

2.4.1.4. Online kontext

Dospívající dnes žijí, a tím také jejich vývoj probíhá ve dvou různých světech – offlinovém a onlinovém. Ten druhý je proto také důležitý pro studium, ale je relativně nový. Víme o něm málo a zatím se ani nezkoumá do takové míry, do jaké by bylo třeba. Tím se ovšem vynechává důležitá složka rozvoje adolescentní identity a přesnější zjištění toho, jakou hraje roli (Wängqvist & Frisén, 2016). Odborníci se ovšem shodují na tom, že jde o důležité téma (Valkenburg & Peter, 2011).

Wängqvist a Frisén (2016) provedly literature review recenzovaných článků zabývajících se vývojem identity v online kontextu. Jejich cílem bylo vytvořit přehled a východisko pro další hypotézy ke studiu tohoto tématu. Analýzou získaly tři hlavní oblasti, ve kterých se vývoj identity online zkoumá. Šlo o **příležitosti pro objevování, způsoby sebe prezentace a možnosti pro sociální interakci a autonomii** (Wängqvist & Frisén, 2016, s. 141).

Příležitosti pro vývoj identity v rámci online prostoru se nabízejí především v oblasti nezávislosti na vzdálenosti, a tím větší možnosti experimentů, ze kterých těží především jedinci minoritní (například s menšinovou sexuální orientací) (Shapiro & Margolin, 2014) nebo stydliví (Hillier & Harrison, 2007).

Jorda'n-Conde s kolegy (2014) zjistili, že Facebooku o sobě osobnější věci publikovali jedinci, kteří se nenacházeli v procesu aktivní objevování své identity. Dostupný výzkum naznačuje, že adolescenti s koherentní identitou na svém Facebooku ukazují svá reálná já, ti s nekoherentní experimentují s tím, jak se prezentují (Wangvisti & Frisen, 2016).

Způsoby sebe prezentace na sociálních sítích nabízejí v oblasti vývoje identity příležitosti, ale také rizika. Příkladně může jít o redukci odpovědnosti za své projevy online v důsledku disinhibice (McKenna & Bargh, 2000) nebo o problematiku mnoha různých sebe prezentací a jejich integraci do celku (Davis, 2012).

V souvislosti s tím vyslovili Valkenburg a Peter (2011) dvě kontradiktorní hypotézy. **Fragmentační hypotézu** (*fragmentation hypothesis*) která říká, že množství různých typů sebe prezentace vede k difúzní identitě a **hypotézu jednoty** (*unity hypothesis*), která naopak tvrdí, že mnoho různých sebe prezentací vede k posílení identity, protože jedinec si sám vybere, co je mu skutečně vlastní. Možnost mnoha způsobů sebe prezentace tedy může pomáhat i přitěžovat. Lidé také častěji více přemýšlí nad tím, co zveřejňují online, pokud lze jejich profil silně spojit s jejich osobou (*např.*: je tam fotka, pravé jméno nebo zaměstnání) (Wangvisti & Frisen, 2016).

V rámci možností sociálních interakcí a autonomie poskytuje online prostor tolik potřebné místo pro dospívající, které není kontrolované rodiči (boyd, 2014). Ve svém kanonickém textu to Mark Prensky (2001) vysvětlil rozdělením uživatelů nových médií na **digitální domorodce** (*digital natives*), kteří tyto technologie plně ovládají (v tomto případě děti a dospívající, kteří se do této doby již narodili) a **digitální imigranty** (*digital immigrants*), kteří se je postupně učí ovládat (v tomto případě rodiče).

Nedostatečné schopnosti rodičů pro orientaci v online světě využívají dospívající jako volný prostor pro exploraci toho, kým jsou. To často probíhá v rámci online identifikace se skupinou. Existuje také ale riziko, že se dospívající identifikuje se skupinou, která bude mít na jeho rozvoj negativní důsledky. Příkladem mohou být „pro ana“ blogy sdružující dívky s anorexií a uvádějící tipy na extrémní diety a hubnutí (Wangvisti & Frisen, 2016).

Shrnutí

Období dospívání se neustále rozšiřuje. Vlivem sekulární akcelerace dříve začíná a modernizací, industrializací a prodlužujícím se vzděláváním později končí. Vymezení jeho ukončení není zcela jasné a obecné. Liší se v rámci jedince i v rámci dokončení vývoje jednotlivých složek, především biologické a sociální. Pro období, kdy je jedinec z biologického hlediska dospělý, ale stále ještě není dospělý z hlediska společenského, vznikají i nová označení, jako například vynořující se dospělost.

Období dospívání se dále periodizuje a lehce se liší v rámci autorů. Problém je v označení tohoto období z hlediska jazykového, neboť v angličtině a v češtině znamená pojem adolescence něco jiného. Dospívání začíná tělesnými a hormonálními změnami, až poté nastupují výrazné změny v oblasti sociální, a především dochází k vývoji identity. Toto období klíčové pro vývoj identity je v českém prostředí označováno jako adolescence a s tímto pojmem budu v rámci své práce dále pracovat.

Na vývoj dospívajícího jedince má dopad především rodina, vrstevníci a vztahy s nimi. Změny chování a prožívání lze dát do souvislosti s vývojem abstraktního myšlení. V rámci dospívání a přechodu do dospělosti by měl jedinec projít určitými vývojovými úkoly, které se ale s moderní dobou mění. Především do nich vstupuje role nového kontextu – online prostředí. Možnosti, které nabízí se dnes významně podílí na vývoji identity jedince. Jedná se především o anonymitu a autonomii od rodičů nebo možnost identifikovat se se skupinami, které se v našem bezprostředním offline okolí nevyskytují.

V rámci další kapitoly rozeberu, jaké sítě v rámci online prostředí dospívající využívají, jak se definují a jaké jsou psychologické souvislosti jejich užívání.

3. Sociální sítě

Pro dnešní děti a dospívající jsou sociální sítě každodenním aspektem jejich života, neboť vyrůstají v jejich obležení. Tato skutečnost proměňuje chování a interakce mezi mladými, jejich rodiči, a také způsoby, jakými technologie užívají. Pro zmíněné zkušenosti bývají také dnešní dospívající přezdívaní „internetová generace“ (*Net generation*) (Akram & Kumar, 2017). Tato skutečnost se ještě zintenzivnila v posledních deseti letech (McCay-Peet & Quan-Haase, 2017).

I prvenství v nejrychlejším nárůstu uživatelů sociálních sítí drží dospívající. Například mezi lety 2005 a 2013 došlo k nárůstu z řad těchto uživatelů o více než 1000 procent (Duggan et al., 2015). Ačkoliv sociální sítě nabízejí pozitiva i negativa (Akram & Kumar, 2017), je důležité brát v úvahu, že se sociálními sítěmi na vzestupu mají lidé nové možnosti pro spojování se s lidmi okolo sebe (boyd, 2015). Komunikace je v dnešní době masově utvářena především sociálně-mediálními technologiemi, což jí v odborných kruzích vysloužilo označení „paradigma sociálních sítí“ (Burgess et al., 2017). Toto paradigma změnilo používání internetu na participativní, a to opět zejména u dospívajících (Chou et al., 2009).

3.1. Stručná historie

První online prostory, podobné sociálním sítím zejména možností sebe-reprezentace se objevovaly již na přelomu 70. a 80. let. Tehdy šlo o tzv. **nástěnkové systémy** (Bulletin Board System). Na konci 80. let se začaly objevovat první **chaty**, které poprvé umožnily uživateli nějakou základní změnu statusu (Tiidenberg, 2018). V těchto případech ale docházelo ke spojování lidí, kteří se předtím neznali (McMahon, 2019).

Na konci devadesátých let se objevovaly **první sociální sítě**. Mezi průkopníky tehdy patřily sítě SixDegrees, Friendster nebo MySpace (Tiidenberg, 2018), kde šlo poprvé o spojování se s uživateli, jejichž kontakt jsme předem neměli. Lidé mohli procházet cizí profily a seznam přátel, poslat jim žádost o spojení.

Tyto první sociální sítě, ale předběhly svou dobu a zanikly (Mc Mahon, 2019). Až teprve od roku 2003 masově rostla obliba blogů a sociálních sítí a došlo k proměně tohoto prostředí. Z tzv. prvních osvojitelů (early adopters), kteří patřili spíše mezi menšinové IT nadšence se staly tyto sítě **masovým a mainstreamovým prostředím** (boyd, 2014). Tak, jak se mění sociální sítě, vyvíjí se i chování lidí na nich a sociální normy (Ellison & Boyd, 2013).

S časem se měnila také snadnost přístupu. První uživatelé potřebovali k přístupu na internet velké počítače. Dnes jsou aplikace sociálních sítí primárně užívány na **smartphonech**, čímž dochází k neustálému užívání a aktualizaci dění v místech, kde lidé žijí, hrají si, pracují (Hjorth & Hinton, 2019) a máme je neustále po ruce. I přesto ale mohou být sociální sítě stále přístupné přes stolní počítač, webové stránky nebo mobilní aplikace (Burgess et al., 2017).

3.2. Vymezení, charakteristika, definice

Pojem sociální sítě někteří výzkumníci ve svých studiích ani nedefinují a místo toho používají výčet příkladů (*např.*: Bayer, Anderson & Tokunaga, 2022; Meier & Johnson, 2021). Často jde ale o autory, kteří se zabývají sociálními sítěmi ve vztahu k dalším fenoménům. Naopak výzkumníci zaměřeni na technologickou stránku a teorii médií o definici sociálních sítí vedou dlouhé diskuse (*např.*: Ellison & boyd, 2013).

Ačkoliv většina lidí sociální síť pozná, pokud ji vidí, jejich popis je složitý (Mc Mahon, 2019). Je chybou myslet si, že pojem sociální síť (social network) odkazuje pouze na dnešní online sociální sítě. Primárně jde totiž o již existující uspořádání lidí, kteří se znají, a jako takový tento pojem existuje již velmi dlouho (Mc Mahon, 2019).

Dále je problematický také pojem sociálních médií „*Jde o tautologii, protože všechny média jsou sociální a všechna socialita je mediována*“ (Hartley, 2018, s. 13). Také Bruns (2015, s.1) tvrdí, že „*všechna média jsou sociální, ale jen určitá část jich je od základu definována jejich socialitou, a tedy odlišena od mainstreamových médií jako je tisk, rádio a televize*“.

Při definování těchto sociálních online platform je třeba odlišovat několik pojmů. Prvním jsou sociální média. „*Sociální média jsou na webu postavené služby, které umožňují jedinci, komunitám a organizacím spolupracovat, spojovat se, interagovat a budovat komunitu tím, že jim umožní tvořit, spolupracovat, přetvářet, sdílet a být součástí uživatelem tvořeného obsahu, který je snadno přístupný.*“ (McCay-Peet & Quan-Haase, 2017, s. 17).

Sociálních médií existuje množství druhů. Autoři jmenují například sociální média pro **kolaborativní spolupráci** (Wikipedie, Google dokumenty), pro **webové konference** (Skype), **geolokovaná sociální média** (Tinder) a především **sociální sítě** (*social network sites* – SNS), kam spadá například Facebook nebo Instagram, a které jsou založeny na založení osobního profilu a výběru lidí, se kterými uživatelé sdílejí své informace (McCay-Peet & Quan-Haase, 2017). Ellison a boyd (2013) tyto sítě dále dělí na **profilocentrické** (Facebook) a **mediocentrické** (YouTube), přičemž **mediocentrické** sítě mají také profily, ale zvýrazňují především nově přidaný obsah.

Budges a kolegové (2017) se zabývali různými definicemi sociálních médií. Ve svém textu nakonec došli k následující definici: „*Sociální média popisují aktuální digitální internetové technologie, které facilitují komunikaci a spolupráci uživatelé.*“ (Budges et al., 2017, s. 3). Tato široká definice postihuje nejen charakteristiku sociálních médií, ale i jejich rychlý vývoj.

Definicím se věnovali i McCay-Peet a Quan-Haase (2017), kteří jejich analýzou došli k jejich rozdělení na tři základní kategorie dle toho, podle čeho se vymezují. První skupina se týká toho, **co sítě umožňují** (například komunikace, interakce, výměna, sdílení), druhá popisuje, **jakým způsobem to sítě umožňují** (internet based aplikace, počítačem-mediovaná komunikace) a třetí skupina definic sociálních sítí se zaměřuje na jejich **obsah** (generovaný uživateli).

Jedněmi z nejcitovanějších odborníků v oblasti konceptualizace a výzkumu sociálních médií jsou Nicole Ellison a danah boyd. Ve svém aktualizovaném a odborně uznávaném textu z roku 2013 definují sociální sítě jako „*komunikační platformy tvořící unikátní, identifikovatelné profily skládající se z obsahů, které vytváří uživatelé, dalších uživatelů a systémových dat, které mohou veřejně provozovat spojení, mohou být zobrazeny ostatními*

a uživatelé na nich mohou interagovat s množstvím obsahů způsobených propojeností na sítích“ (Ellison & boyd, 2013, s. 158). Hlavními funkcemi sociálních sítí (SNS) je podle autorek nich **tvorba profilu, seznamu sledujících** a možnost mezi sebou tyto sítě **spojovat a propojovat** (Ellison & boyd, 2013).

Autorky také hlouběji rozebírají pojem sociálních sítí, který je do češtiny obtížně přeložitelný. Obecný a původní význam slova sociální síť je „*kolekce sociálních vztahů různé síly a důležitosti, kterou člověk sám spravuje*“ (Ellison & boyd, 2013, s. 6). Člověk sám si určuje, kdo se dostane k jaké informaci o něm, a co přesně uvidí. V online prostoru pak hrají tuto roli profily a jejich nastavení soukromí.

Podle Ellison a boyd (2013) je pak termín „**social network sites**“ (SNS) přesnější než pouhé „**social network**“, protože druhé zmíněné odkazuje na tradiční praxi aktivního hledání spojení s lidmi a objevuje se i online. Další úprava pojmu na „**social networking sites**“ vyzdvihuje proces seznamování se s novými lidmi a podle **autorek nejlépe vystihuje podstatu médií, o kterých je v mé práci řeč.**

Protože pojem sociálních sítí v kombinaci s definicemi a překlady z angličtiny je značně matoucí, budu dále v práci pro posledně zmíněné typy sociálních médií (tedy v našem pojetí „sociální sítě“), používat v tomto textu název „**sociální sítě**“. Tímto pojmem budu mít na mysli **social networking sites** (SNS) a jejich pojetí autorkami Nicole Ellis a dannah boyd (2013).

3.3. Síť, které „letí“

V této kapitole se budu nejprve zabývat sociálními sítěmi z hlediska dostupných dat a statistik, později na základě informací z nich získaných popíšu nejpoblárnější sociální sítě mezi dospívajícími. Na příkladech těchto poblárních sítí chci ilustrovat možnosti, které nabízí pro sebe prezentaci a také experimentaci s identitou, o které budu ještě pojednávat v poslední kapitole, kde se také zaměřím na vztahy mezi identitou a sebe prezentací.

Uživatelské chování na sítích se také neustále mění a je velmi dynamické (Boyd & Ellison, 2008). Mění se obliba sociálních sítí a aplikací. Před několika lety dominoval předním příčkám u dospívajících Facebook, dnes jsou to již jiné sociální sítě. Dneska je těžké říci, které aplikace uspějí, a které se časem ztratí. To komplikuje i odborné texty a výzkum. Často se situace změní ještě předtím, než se výzkumy publikují (Anderson, 2020).

3.3.1. Popularita sociálních sítí v datech

V roce 2021 bylo v České republice 7,58 milionů uživatelů sociálních sítí, což je více než 70 procent obyvatelstva. Z toho byl téměř každý český uživatel internetu mezi 15 a 21 lety registrován alespoň na jedné sociální síti. Lidé sítě **nejčastěji navštěvují prostřednictvím svých chytrých telefonů** (Statista Research Department, 2022).

Pokud budeme počítat všechny uživatele jako celek, nejpopulárnějšími sociálními sítěmi je **YouTube** (91 % uživatelů internetu) a **Facebook** (89 % uživatelů internetu). Nejčastěji ovšem přidávají Češi příspěvky na **Snapchat** – 36 procent uživatelů přispívá denně nebo téměř denně. Toto zjištění je v souladu informacemi zmíněnými v předchozí kapitole, že lehkost a dočasnost Snapchatových příspěvků podporuje uživatele v jejich častějším zveřejňování.

Zatímco v mezi mladými ve věku 25 -34 let stále dominuje Facebook, **mladší generace (13 -24 let), dává přednost Instagramu** a dalším sociálním sítím. Celkově největší počet jejich uživatelů je ve věkové kategorii 16 – 24 let, kde má sociální síť 95 procent z nich (Statista Research Department, 2022).

Denně navštěvuje sociální sítě 70 procent dětí a dospívajících, nejčastěji za účelem komunikace s rodinou a kamarády. Častějšími návštěvníky sociálních sítí jsou dívky, chlapci se častěji věnují hraní her, sledování videí nebo jejich tvorbě (Šmahel et al., 2020). Děti ve věku 12-15 let nejčastěji používaly Instagram (66 %), poté Snapchat (58%) a Facebook (54 %) (Ofcom, U.K., 2021).

Na velkém vzorku 27 177 českých dětí a dospívajících ve věku 7-17 let ze všech krajů ČR provedli Kopecký a Szotkowski (2019) velký průzkum, kde mimo jiné zjišťovali i to, která sociální média využívají. Nejvyužívanější platformou bylo YouTube. Ze sociálních sítí vedl Facebook, následovaný Facebook Messengerem, dále Instagram, WhatsAppem, Snapchatem a TikTokem. Do první desítky se dostala i síť Twitch. Mimo jiné se objevily komunikační prostředky jako SMS nebo e-mail.

Zjistili také, že k používání sociálních sítí dochází u dětí dříve než by dle smluvních podmínek sítí - které stanovují minimální věk pro založení sociálních sítí na 13 let - mělo. Již polovina jedenáctiletých dětí užívá nějakou sociální síť, v 16-17 letech to bylo už 80 procent. Také zjistili, že Facebook, Instagram a Snapchat začnou děti využívat přibližně od dvanácti let, u TikToku je to o rok či dva dříve (Kopecký & Szotkowski, 2019).

Děti a dospívající se na mobilních telefonech nejvíce věnují online aktivitám jako jsou online hovorům, komunikaci přes zprávy, sledování videí, hraním her, poslechem hudby, hledáním informací nebo procházením sociálních sítí (Kopecký & Szotkowski, 2019).

Tato data ilustrují, že sociální sítě jsou v České republice velmi populární, zejména mezi mladými lidmi a také to, že přístup k sociálním sítím mají Češi neustále v kapse v podobě svých chytrých telefonů.

3.3.2. Charakteristika populárních sociálních sítí

Dospívající mají v oblíbě sítě, které jim umožní konstruovat si vizuální identitu (Mascheroni et al., 2015). Sociální sítě poskytují dospívajícím prostor pro jejich sebe prezentaci a konstrukci identity, a to zejména možnostmi upravování sebe prezentace (McKenny & Barght, 1998). Online svět je silně odosobněný prostor, což jim dává pocit, že mohou experimentovat beze strachu z odmítnutí nebo odsouzení ostatních (Odaci and Celik, 2017).

Instagram

Instagram je sociální síť pro sdílení fotografií a videoobsahů. Je přístupná přes aplikaci nebo omezenější webové rozhraní. Jedním z klíčových prvků od počátků této sítě byla možnost přidat si na fotografii různé druhy filtrů. Vložené fotografie a videa mohou uživatelé doplnit textem s maximální délkou 2200 znaků. V rámci aplikace je možné zasílat soukromé zprávy, doplňovat popisky tzv. hashtagy (před slovy nacházejícími se symboly „#“, které mají funkci vyhledávání příspěvků na podobná témata), dále je možné vložit do jednoho postu až 10 fotografií nebo videí (Carpenter et al., 2020).

Jednou z novějších funkcí, kterou Instagram převzal od Snapchatu jsou tzv. „**stories**“ – v češtině dospívajícími nazývané „storýčka“, čili fotografie, které zmizí po 24 hodinách od zveřejnění (Carpenter et al., 2020). Většina příspěvků na Instagramu se ukazuje být velmi pečlivě vybíraná a veskrze pozitivní. Zmíněná „storýčka“ jsou naopak méně formální a více odhalující zranitelnější stránky (Hohn et al., 2020).

Kombinací zmíněných funkcí nabízí Instagram množství způsobů sebe prezentace a sebevyjádření, což stojí množství energie. Často to také může přispívat ke vzniku depresí, když uživatelé vidí fotografie „dokonalého“ života, který žijí ostatní. Sledování příspěvků také vede k sociálnímu srovnávání, které může být motivační, ale také demotivační (Tiidenberg, 2018). Těmto dopadům se budu více věnovat v další podkapitole.

WhatsApp

WhatsApp je komunikační aplikace, která umožňuje výměnu osobních zpráv, obrázků, videí a videohovorů prostřednictvím internetu. Dnes jde již o základní aplikaci pro chytré telefony a jednoduchý způsob, jak zůstat ve spojení s ostatními. Jde o neplacenou verzi původních funkcí telefonu (odesílání textových a obrázkových zpráv, telefonování), což vysvětluje její úspěch, který jen doplňuje možnost jejího využívání po celém světě (Montag et al., 2015).

Facebook

Facebook je v laickém prostředí téměř synonymem pro sociální síť. Sám sebe vymezuje jako sociální nástroj, který pomáhá lidem v efektivním sdílení a komunikaci s přáteli, rodinou a kolegy.

Klíčovou vlastností Facebooku je personalizovaný profil uživatele a možnosti komunikace, sdílení informací, listu „přátel“, tvorba fotoalb nebo skupiny se společnými zájmy. Dalšími funkcemi Facebooku je chat (Facebook Messenger), označování v rámci fotografií nebo aplikace. Facebook je stále nejrozšířenější sociální sítí na světě (Mazman & Usluel, 2010).

TikTok

TikTok je aplikace pro tvorbu a sdílení krátkých, maximálně minutu dlouhých videí. Staví na krátkých videích a hudebních podkladech, do kterých uživatelé tvoří vlastní obsah. Velkou pozornost a nárůst uživatelů získala v roce 2018. V začátku používání aplikace si vyberete několik témat, která vás zajímají, a v zápětí je začne aplikace uživatelům sama nabízet na základě algoritmů (Vázquez-Herrero et al., 2020).

Algoritmus TikToku je přitom mnohem silnější, než na Facebooku nebo Instagramu. Tento „feed“ se spustí hned po otevření aplikace. Další a další obsahy se objevují pouhým přejetím prstem (Vázquez-Herrero et al., 2020). Tato vlastnost otevírá prostor pro něco, čemu se říká **anestetický efekt** (Fang et al., 2019), čímž se označují dlouhé minuty sledování obsahu bez uvědomění dané aktivity uživatelem. Vlastnosti související s aplikací jsou trojího druhu. **Emocionální** (jako je hudební podklad a zábava), **interaktivní** (sdílení, lajkování) a **přívětivé pro uživatele** (snadná změna sledovaných obsahů) (Fang et al., 2019).

Dále narůstá obliba této platformy, zejména mezi preadolescenty. Hlavní výhodou této sítě je pro ně to, že se mohou rychle stát sledování velkým publikem, a tak se stát populárními (Leight, 2019). Ohledně TikToku panuje spousta kontroverze, zejména pro její potenciál z hlediska šikany nebo národní bezpečnosti z hlediska čínského původu platformy (Fang et al., 2019).

Snapchat

Snapchat je sociální síť postavená na mobilní aplikaci. Její klíčovou funkcí je možnost odesílat časově omezené fotografie a videa, která zmizí po tom, co si je uživatelé zobrazí. Také byla první, která umožňovala zveřejňování fotografií na krátký časový úsek 24 hodin. V době vzniku aplikace prudce narůstal počet jejích uživatelů, zejména pro tyto unikátní vlastnosti (Alhabash & Ma, 2017).

Uživatelé mezi sebou ale mohou i komunikovat, a to prostřednictvím krátkých fotografií a videoklipů (do 15 sekund dlouhých), ke kterým lze přidat různé filtry. Tyto mizející obsahy jsou nejdůležitější funkcí Snapchatu (Alhabash & Ma, 2017). Pokud si někdo chce udělat vlastní fotografii této fotky ze svého zařízení, uživateli je o tom poslána zpráva (Tiidenberg, 2018).

Některé možnosti od Snapchatu převzal Instagram. Kromě již zmíněných „storýček“ jde také například do možnost vybrat si ze seznamu svých sledujících užší skupinu lidí, kteří mohou vidět jen uživatelem vybrané specifický obsah. Dalšími možnostmi je posílání soukromých zpráv nebo časově omezených fotek dalším uživatelům (Alhabash & Ma, 2017). Díky funkci rychlého smazání nabízí výhodné možnosti pro uživatele, kteří tak sdílejí obsah rychleji a častěji v porovnání s ostatními platformami (Utz et al., 2015).

YouTube

Jedna z nejrozšířenějších sítí pro sdílení videí je bezpochyby YouTube, založené v roce 2005. Od té doby nasbíralo množství fanoušků i tvůrců video obsahů. V rámci motto YouTube „Vysílej sám sebe“ (Broadcast yourself), si uživatelé mohou tvořit profily zvané „kanály“. Do těch mohou vkládat vlastní videotvorbu. Velké množství uživatelů ale vide pouze sleduje, komentují, odebírá a sleduje různé kanály a jejich tvůrce (Yüksel, 2016).

3.4. Psychologická charakteristika sociálních sítí

Široce užívané komunikační technologie mají psychologické efekty na ty, kteří je používají. Bylo tomu tak u dřívějších forem komunikačních technologií, a je tomu tak i u nových médií. Uživatelé i vědci se snaží o jejich přesné definice a identifikace, ale je to náročné, protože i síť samotná je náročné popsat (Bayer, Triêu & Ellison, 2020).

Odlíšnost v definicích je signifikantní limitací výzkumu v oblasti dopadu médií na duševní zdraví (Valkenburg et al., 2021). V předchozí kapitole jsem kromě složitosti definice sociálních médií také zmínila náročnou konceptualizaci, protože jde o mezioborové téma (Fox & McEwan, 2020). Mezi obory, které se tématem zabývají je ale značný nepoměr. V roce 2014 se sociálními sítěmi z psychologického pohledu zabývalo jen 147 článků. Z pohledu sociologie, organizační nebo informační vědy, to bylo 1024, tedy skoro 90 procent z celkového počtu (Westaby, 2014). Studium toho tématu se tedy zabývají primárně jiné související obory než psychologie.

K náročnosti definice, popisu sociálních sítí a multioborové povaze této výzkumné oblasti přicházejí další potíže. Jak již bylo zmíněno, sociální síť se neustále mění. Existují mezi nimi rozdíly i podobnosti. Stejně individuální rozdíly se objevují i v rámci jejich uživatelů. V rámci výzkumu dopadu jejich efektů se používají různé nástroje (Cingel et al., 2022). Každá síť má specifickou strukturu, unikátní funkce a různé možnosti uspokojení (Alhabash & Ma, 2017).

Například Twitter umožňuje sdílet primárně textové informace, Instagram dominuje obrazovou stránkou a Facebook má funkce nejširší, v podobě sdílení fotek, textů i speciálního nastavení pro jednotlivé text zvlášť (Shane-Simpson et al., 2018). S tím se vážou i dopady tohoto užívání na jedince. Novost Instagramu a jeho jedinečné rozhraní z něj dělá sociální síť, která je intenzivně využívána a má psychologické důsledky (Mackson, Brochu & Schneider, 2019).

Facebook a Snapchat mají různé funkce, proto se rozdíly v užívání těchto platforem projevují i v rozdílech ve vztahu k problematickému užívání (Meshi, Turel & Henley, 2020). Tyto skutečnosti mají za následek to, že výzkum v této oblasti je stále značně nejednoznačný (Cingel et al., 2022).

Objevují se proto nové a komplexnější přístupy ke studiu v této oblasti, jako například přístup k sociálním sítím jako **sociálnímu systému ekologie** (Bayer, Trieu, & Ellison, 2020). Ten uvažuje i princip afordancí, o kterých se více rozepteš v následující kapitole. Sociální sítě, které sdílejí stejné samé afordance lze poté považovat za podobné, a jejich výzkum za vzájemně přenositelný (Cingel et al., 2022).

I přesto, že výzkum sociálních sítí v posledních letech stoupá, vysvětlení efektů ale stále postupuje pomalu (Westaby, 2014). Sociálním médiím bývá dávána vina například za nárůst mentálních problémů u mladistvých (Keles et al., 2020). I adolescenti sami mají za to, že sociální sítě škodí jejich duševnímu zdraví. Myslí si například, že způsobuje problémy s náladami a úzkostí. Negativní dopad jim připisují i z toho důvodu, že je vnímají jako prostředí pro vznik šikany. Celkově své chování na sociálních sítích často nálepkují jako „závislost“ (O'Reilly, 2018).

Výzkum zabývající se tématem užívání sociálních sítí mladými a jeho dopad na uživatele je ale značně nejasný. Výsledky studií na toto téma odhalují **pozitivní dopady** (zejména při střídavém užívání), například na zdravou podporu sociálních vztahů (*např.*: Zhan, Sun, Wang & Zhang, 2016), ale také **negativní dopady** (svázané často s nadužíváním technologií), jako je stres, vyčerpání nebo informační přetížení (Tussyadiah & Zach, 2013).

3.4.1. Motivace k používání sítí

Hlavní motivací pro užívání sociálních sítí je touha zůstat v kontaktu s přáteli, snadněji plánovat události, prezentovat se ostatním (Spies Shapiro & Margolin, 2014), dále možnost sebevyjádření a sociální interakce (Lee, Lee, Moon & Sung, 2015). Uživatelé jsou také motivováni touhou někam patřit a potřebou sebe prezentace (Seidman, 2013).

Podle Nadkarni a Hofmanna (2013) je užívání sociálních sítí je motivováno dvěma hlavními potřebami. Potřebou **někam patřit** (*need to belong*) a potřebou se **sebe prezentovat** (*need for selfpresentation*). Potřeba někam patřit je vnitřní nutkání spojovat se s ostatními a získávat od nich přijetí. Tato motivace je v rámci studií často souvisí s demografickými a

kulturními faktory. Potřeba sebe prezentace pak s neuroticismem, narcismem, stydlivostí, sebe-vědomím a sebehodnotou. Sebe prezentace probíhá pomocí **managementu dojmů** (impression managementu) (Nadkarni & Hofmann, 2013).

3.4.2. Sebe prezentace

Komunikace online poskytuje prostor pro sebe odhalování, sebe prezentaci a management dojmu (*impression management*) (Rui & Stefanone, 2013), přičemž management dojmů odkazuje na pokus kontrolovat informace s cílem ovlivnit to, co si o nás ostatní myslí (Goffman, 1959). Proces sebe odhalování a sebe prezentace prostupuje sociálními sítěmi a má signifikantní dopad na well-being.

Dnes je naprosto běžné sdílet o sobě informace na sociálních sítích a dalších platformách. Sebe odhalování je „*jakákoliv zpráva o nás, kterou jedinec sděluje druhým*“ (Cozby, 1973, s.73). Sebe prezentační možnosti, které nabízejí sociální sítě jsou především možnost zveřejňování fotek, profilové informace a obsah na zdi nebo ve feedu (Zhao, Grasmuck & Martin, 2008).

Jednou z prvních hypotéz, která se zabývala vztahem sebe odhalování v online prostoru a well-beingem je **internetem podpořená sebe odhalovací hypotéza** (*internet-enhanced self-disclosure hypothesis – IESD*). Ta předpokládala, že online sebe odhalování posiluje kvalitu vztahů na vyšší úroveň, než odhalování tváří v tvář. V souvislosti s tím má sebe odhalování online pozitivní dopad na well-being přičemž kvalita vztahu funguje jako mediátor (Valkenburg & Peter, 2009). Pozitivní nebo negativní zpětná vazba, kterou získáme na náš online profil na sociálních sítích také může zvýšit nebo snížit sebevědomí (Valkenburg, Peter & Shouten, 2006).

Mezi další, související hypotézy patří **hypotéza sociální kompenzace** (*social compensation hypothesis*) a **hypotéza zvýšení** (*enhancement hypothesis*). První jsem již zmínila výše v textu. Jedná se o hypotézu **chudší bohatšími** (*poor-get-richer*), která předpokládá, že osamělí lidé budou z pobytu online více těžit, protože zde získají kompenzaci za chybějící

sociální vztahy. Druhá, doplňující hypotéza, přezdívaná **bohatší bohatšími** (*rich-get-richer*) říká, že sociálně zdatní jedinci si z online komunikace vytvoří doplněk běžného sociálního života, a tak ho ještě posílí (Valkenburg & Peter, 2007).

3.4.3. Sociální srovnávání

Jeden z nejdůležitějších risků ve spojení sociálních sítí, úzkosti a depresí je časté sociální srovnávání (Seabrook et al., 2016). Sociální srovnávání (social comparison) je „proces přemýšlení o informacích o jedné nebo více dalších osobách ve vztahu k sobě“ (Wood, 1996, s. 521). K sociálnímu srovnávání tedy dochází tehdy, když se jedinci srovnávají s ostatními a jejich schopnostmi a osobnostními charakteristikami (Bergagna & Tartaglia, 2018). Tento pojem jako první zmínil Festinger (1954) a také tento proces považoval za klíčový pro získávání informací o nás samotných.

Sociální srovnávání a závist je na sociálních sítích běžná věc a má dopad především na well-being. Novější studie ale poukazují i pozitivní dopad sociálního srovnávání na well-being jedince. Zdá se tedy, že, že dopad tohoto faktoru je specifický z hlediska jedince a jeho podmínek. Vztah mezi sociálním srovnáváním a well-beingem je heterogenní, reciproční a podmíněný kulturou i genderem (Meier & Johnson, 2021).

3.4.4. Osobnostní vlastnosti

Mezi prvními, kteří se začali více zabývat vztah mezi chováním online a osobnostními rysy byli Hamburger a Ben-Artzi (2000), kteří přišli s hypotézou, že chudší se stanou bohatšími (*poor get richer*) v tom smyslu, že například introverti získávají v online prostoru významnou výhodu, protože si zde kompenzují vztahy, které nemají v reálném životě. Později se tímto tématem začalo zabývat více vědců a dnes můžeme říci, že osobnost je hlavním faktorem v porozumění chování lidí v online prostoru (Amichai-Hamburger, 2002).

Výzkumníci z oblasti osobnostních rysů se shodují v tom, že osobnost může být nejlépe popsána **pětifaktorovým modelem osobnosti** (Funder, 2000). Ten zahrnuje faktory: **otevřenost, svědomitost, neuroticismus, extraverze a spolehlivost**.

Extraverze je nejčastěji spojována se strategickou sebe prezentací, otevřenost je korelována s vyšším užíváním sociálních sítí a otevření jedinci jsou v online sebe prezentaci více odhalující (Correa et al., 2010). Vysoce extrovertní jedinci dále častěji používají sociální sítě jako sociální nástroj nikoliv k primárnímu navázání sociálních vztahů, ale jako jejich doplněk. Jako primární místo pro seznámení sítě častěji používají jedinci s nízkou úrovní extraverze (Ross et al., 2009), což je v souladu s výše zmíněnou hypotézou, že chudší se stanou bohatšími.

Neuroticismus koreluje se sociální úzkostí a nízkým sebevědomím, což se projevuje s vyšším využíváním sociálních sítí pro sebe prezentaci (Forest & Wood, 2012). Jedinci s velmi vysokým i velmi nízkým neuroticismem o sobě na sociálních sítích sdíleli více základních informací než lidé se střední úrovní neuroticismu. Pokud k tomu byli vysoce neurotičtí jedinci ještě vysoce otevření, tyto informace byly mnohem osobnější, než u lidí s nízkou otevřeností (Amichai-Hamburger & Vinitzky, 2010).

Vysoká přívětivost a neuroticismus fungují jako nejlepší prediktory chování souvisejícího se sounáležitostí a motivací. Extraverti častěji užívají sociální sítě ke komunikaci s ostatními. Svědomitost a vysoký neuroticismus predikovaly vyšší úroveň sebe prezentace. Svědomitost predikuje větší opatrnost při sebe prezentaci online. Všechny tři složky společně (**neuroticismus, sounáležitost a extraverze**) jsou pozitivně asociovány s vyjadřováním ideálního a skrytého aspektu já (Seidman, 2013).

Nejznámější osobnostní rysy, které jsou známé pro souvislost a užíváním sociálních sítí jsou **narcismus a sebevědomí**. I přesto jsou ale studie o jejich vlivu na sebe prezentaci online kontradiktorní. Jedinci s vyšším narcismem a menším sebevědomím byli aktivnější online i ve smyslu vyšší sebe prezentace (Mehdizadeh, 2010). Jedinci s vyšší mírou narcismu mají také tendenci publikovat více svých fotek a obecně sebe prezentačních fotek. Častěji také

ukazují svůj profil a tráví na Instagramu více času v porovnání s ostatními. Také hodnotí svou profilovou fotku jako vysoce atraktivní (Moon, Choi & Sung, 2016).

3.4.5. Závislosti

Sociální média jsou schopná uspokojit specifické potřeby, což je schopnost, která pravděpodobněji povede k závislosti na zdroji uspokojení (Ponnusamy et al., 2020). Pojem závislosti na internetu je problematický především v tom, že mezi problematickým užíváním a závislostí není jasná hranice.

Symptomy online závislostí jsou podobné gamblingu (Punamäki et al., 2007; Peris et al., 2018). Uživatel má potřebu být neustále spojen s ostatními, i přes touhu přestat to nedokáže udělat a následkem toho zažívá nepříjemné emoce. Objevuje se narušený spánek, vztek nebo přehnaná reakce na nutnost se od sítí odpojit a ztráta pojmu o času stráveném online (Peris et al., 2018).

Se závislostí do jisté míry souvisí i pojem nomofobie. Označuje intenzivní strach z nemožnosti komunikovat prostřednictvím telefonu. Přes přítomnost slova „fobie“ však nejde o klinickou diagnózu (Peris et al., 2020). Nejtěžší uživatelé médií jsou dospívající mezi třinácti až sedmnácti lety (Perrin, 2015).

Problematické online chování dospívajících bývá často označováno psychiatrickou terminologií jako „závislost“ a ,tak dochází k tomu, že aktivita mladých na sociálních sítích je omylem popisována jako abnormální (Keles, McCrae & Grealish, 2020).

Peris a jeho kolegové (2020) identifikovali **hlavní prediktory internetové závislosti dospívajících**. Patří mezi ně **gender a disinhibice** (jako nejrelevantnější prediktory), dále **gender a fyzická aktivita** (které nejlépe vysvětlovali způsob užívání sociálních sítí) a **narcismus a neuroticismus** s tím, že neuroticismus nejlépe vysvětloval nomofobii.

Chen a Kim (2013) našli pozitivní vztah mezi závislostí a používáním sociálních sítí pro sebe-prezentaci, diverzifikaci, hledání přátel a péči o vztahy. V těchto dopadech se ale objevují odlišnosti v rámci osobnostních charakteristik, především právě z hlediska úrovně well-beingu jedince (Ponnusamy et al., 2020).

3.4.5.1 FOMO a Social media fatigue

FOMO (neboli zkratka z anglického „fear of missing out“) je strach z nepřítomnosti či neúčasti na nějaké události či zážitku, který ostatní lidí vnímají jako zábavný nebo důležitý. K tomuto fenoménu jsou více náchylní lidé, kteří mají potíže s emočním prožíváním (Cohen, 2013).

Několik studií ukázalo, že uživatelé sociálních médií s vysokým FOMO budou pravděpodobněji na sociálních sítích trávit více času, a tak budou i depresivnější a negativnější (Baker et al., 2016). Fenomén FOMO je také pozitivně spojeno s **phubbingem** (věnování pozornosti telefonu, i při společenských aktivitách), který souvisí s dalšími psychologickými a vztahovými potížemi (Tandon et al., 2022). Vysoká úroveň FOMO má negativní dopad na psychiku i fyziologické procesy (Dhir et al., 2018) a tito uživatelé si také pravděpodobněji vyvinou nezdravé návyky (Choi & Lim, 2016).

Se zmíněnými tématy souvisí i **Social media fatigue**, který je následkem jejich kompulzivního užívání (Dhir et al., 2018). Tento pojem je v literatuře nahlížen pod různými pojmy (například i *social media burnout*), vždy se ale jedná o stupeň, do kterého se jedinec cítí vyčerpán ze sociálních sítí (Han, 2018). Social media fatigue má jako následek ještě větší úzkost a depresivitu. Prediktorem social media fatigue se ukazuje být fenomén FOMO.

Social media fatigue má **3 dimenze** (Han, 2018, s. 127): První je **emoční vyčerpání**, které souvisí s tím, do jaké míry je uživatel schopen reflektovat jeho vlastní čas, které vede k vyčerpání. Druhou dimenzí je **depersonalizace**, což je emocionální mezera mezi uživatelem a sociálními sítěmi, která má hlavní podíl na výsledném vyčerpání. Poslední dimenzí je **ambivalence**, která označuje rozdíl mezi uživatelem očekávaným výsledkem/

odměnou ze sociálních sítí. Pokud se budou významně lišit, uživatel si začne klást otázku, zda ze sítě neodejít.

3.4.6. Duševní potíže

Adolescence je období, kdy jsou jedinci zranitelnější v oblasti sebevědomí, deprese a úzkostnosti. I proto je klíčové porozumět tomu, jak tyto faktory fungují ve vztahu k sociálním sítím (McLaughlin & King, 2015).

V rámci mnoha studií se objevil vliv Facebooku, Instagramu a Snapchatu na duševní problémy mezi adolescenty (Cingel, Carter & Taylor, 2022). Negativní dopady měl například čas zde strávený. Ve studii Dobreana a Pasareluho (2016) predikovalo 2 a více hodin strávených na sociálních sítích vyšší psychologický distress, vyšší úzkostnost a depresivitu (Dobreaan & Pasarelu, 2016).

Vztah mezi sociálními sítěmi a mentálním zdravím ale **není jednoznačný**, protože to něj zasahuje **mnoho faktorů** (Keles, McCrae & Grealish, 2020). Tsitsika s kolegy (2014) provedl šetření mezi více než desetitisíci dospívajícími ze šesti Evropských zemí. Objevil pozitivní vztah mezi častým užíváním sociálních sítí a depresí a úzkostí (Tsitsika et al., 2014). K úzkosti často vede zejména větší množství účtu na sociálních sítích, protože je to spojeno s úzkostí z přetížení (Primack & Escobar-Viera, 2017).

I přesto, že výzkum z hlediska dopadů na duševní zdraví přichází se zjištěními o negativních dopadech, sociální sítě umožňují posilovat vztahy s existujícími a hledat nové přátele, což pomáhá redukovat sociální izolaci a osamělost (O’Keeffe & Clarke-Pearson, 2011).

Appel s kolegy (2020) provedl metaanalýzu, která nepotvrdila tvrzení, že sociální sítě primárně škodí. Zjistili malé spojení mezi intenzitou používání sociálních sítí a osamělostí, sebevědomím, spokojeností se životem nebo depresivitou. Menší souvislosti našli mezi užíváním sociálních sítí ideálem štíhlosti a vysokým sociálním kapitálem.

Mackson, Brochu a Schneider (2019) srovnávali uživatele Instagramu s těmi, kteří ho nepoužívali. Lidé s aplikací měli nižší úroveň úzkosti, depresivity a osamělosti a také vyšší hodnoty sebevědomí než ti, co Instagram nepoužívali. Mediátory mezi těmito aspekty a užíváním Instagramu byly osamělosti a sebevědomí.

Ukazuje se také že sociální sítě a pohyb online mohou mít benefity pro jedince s duševními potížemi. Mezi ty může patřit například podpora z hlediska sociální interakce, přístup k vrstevnické podpůrné skupině nebo propagace zařízení nabízejících pomoc (Naslund et al., 2020).

3.4.7. Well-being

Psychologický well-being je „konstrukt zahrnující psychologické přizpůsobení a nesprávné přizpůsobení“ (Oosterwegerl et al., 2001, s. 692). Montag, Yang a Elhai (2021) se zabývali komplikovaným vztahem well-beingu a užívání sociálních sítí. K jeho porozumění potřebujeme podle nich porozumět vztahu sociálních médií a psychologickým procesům a chováním jedince. Primárně se musíme ptát **kdo** jsou jedinci, kteří sociální sítě používají, jaká je jejich **motivace** a **jakým způsobem** je jedinec užívá. Na celý proces působí také způsob designu platformy, na který má dopad **businessových model** tvůrců. Design platformy a otázky „**kdo, proč a jak**“ jsou přitom ve vzájemné obousměrné interakci.

Luo a Hancock (2020) vytvořili model efektů sebe-odhalování na well-being a opětovného efektu well-beingu na sebe-odhalování na sociálních médiích. Na celém efektu se podílejí čtyři hlavní složky – **motivace, sebe-odhalování, mechanismy a psychologický well-being** samotný. Proces, který je cyklický, a tudíž se všechny složky determinují navzájem. **Motivace** jsou dvojího druhu (*interpersonální* a *intrapersonální*). Psychologický **well-being** se skládá ze složek *distressových* (negativních emocí, nízkého sebevědomí, úzkosti, depresivity, stresu a osamělosti) a *pozitivních* (pozitivní emoce, vysoké sebevědomí, životní spokojenost). Na straně **sebe-odhalování** je to *množství* (frekvence, čas trvání a hloubka) a *kvalita* (záměr, směr, upřímnost). Posledním faktorem hrajícím roli jsou **specifické mechanismy**.

Sebe prezentace ovlivňuje well-being několika **mechanismy**. Prvním je **vnímaná propojenost** (*perceived connectedness*), kam patří touha být součástí nějaké skupiny, sociální inkluze a přijetí. Tyto složky mají **pozitivní dopad na well-being**. **Negativní dopad** naopak mají sociální vyloučení a izolace (Ryan & Deci, 2001).

Dalším mechanismem je **sociální podpora** (*social support*). Sebeodhalení je ale v tomto případě účinné jen pokud víme, že jedinec potřebuje pomoc (Delega, 1993). Dalším mechanismem je **kapitalizační proces a autenticita** (*capitalization process a authenticity*).

Kapitalizační proces je možnost sdílení svých pocitů, a tak možnost je následně přehodnocovat a získat o sobě nové informace. Toto sdílení má **kladný vliv na náš well-being** (Gable & Reis, 2010).

Autenticita na sociálních sítích prospívá well-beingu více, než sdílení přikreslených informací (Reincke & Trepte, 2014, Watkinson, 2016). Naopak lidé, kteří se nějakým způsobem trápí budou spíše prezentovat falešná já, než skutečná což následně vede k ještě většímu úpadku duševní pohody (Gilor, Levi-Belz. 2015). Well-being ale také ovlivňuje to, co o sobě lidí sdílí. Je rozdíl v kvantitě i kvalitě a uživatelé mají pro sebesdílení i různé motivace (Luo & Hancock, 2020).

3.4.7.1. Spánek

Sociální sítě odesílají svým uživatelům přes chytrý telefon neustálá oznámení o aktivitách, které se na nich odehrávají. Tato upozornění, chodící téměř nepřetržitě mají dopad na kvalitu spánku jedince. Nejen že působí rušivě, ale také vytvářejí tlak na to být neustále dostupný, což přispívá k **FOMO fenoménu** (Thomé et al., 2010).

Pokud adolescenti nemohou na upozornění či zprávu okamžitě reagovat, pociťují úzkost a stres (Skierkowski & Wood, 2012). Možná i proto má 86 procent adolescentů **v noci telefon v pokoji**, nejčastěji dokonce pod polštářem nebo v ruce (Lenhart, Ling, Campbell & Purcell, 2010). Právě to je hlavním důvodem proto, že užívání sociálních sítí má souvislost

s narušováním zdravého spánku. Uživatelé zmiňují horší kvalitu spánku a únavu po probuzení, přičemž tyto problémy jsou spojeny s užíváním displejů přímo před spaním (Cain and Gradisar 2010).

Woods a Scott na vzorku 467 adolescentů ve věku 11-17 let sledovali návyky užívání sociálních sítí a jejich dopad na spánek. Zjistili, že dospívající, kteří častěji používali sociální sítě přes den i v noci a měli k nim silnější emocionální vztah, měli horší kvalitu spánku, nižší sebevědomí a byli úzkostnější a depresivnější. Autoři tak považují používání sociálních sítí v noci za prediktor horší kvality spánku. Toto zvýšené užívání v noci a výrazné emoční prožívání těchto aktivit mělo dopad také na well-being. Nejde ale pouze o samotný pohyb na sítích, ale také jeho přesouvání do hodin určených ke spánku.

Espinoza (2011) na vzorku 268 adolescentů zjistil, že 37 % si ubírá spánek na úkor používání sociálních sítí. Špatná kvalita spánku následně přispívá k depresím, úzkostem a nízkému sebevědomí (Alfano et al., 2009).

3.4.8. Identita

Dosavadní výzkumy naznačují, že sociální sítě mají vztah se sociální konektivitou adolescentů a vývojem identity, přičemž roli prostředníka zde hraje sociabilita a sebevědomí (Spies-Shapiro & Margolin, 2014).

Online prostor může mít dopad na vývoj identity u adolescentů ze dvou hlavních důvodů. Za prvé poskytuje **nástroje pro sebeodhalování**, které je v rámci sociálních sítí dokonce vyžadováno. Adolescenti tak čelí rozhodování o tím, **jak se identifikují a jak se projevit**. Často to záleží na **zpětné vazbě**, kterou získají od ostatních. S tím souvisí i druhý důvod, možnost **selektivní sebeprezentace online**. Zpětná vazba, kterou jedinec na tuto sebeprezentaci dostane pak ovlivňuje jeho sebepercepci (Walther et al., 2011).

Někteří jedinci, zejména stydliví lidé o sobě mohou online odhalovat skryté aspekty sebe sama (McKenna, Green and Gleason, 2002). Sociální sítě tak nabízejí bránu pro konstrukci

online identity (Buffardi & Campbell, 2008). V rámci komunikace jeden na jednoho mohou uživatelé vyjádřit, co se jim líbí a co ne, a získat na to okamžitou zpětnou vazbu. Také se mohou stát součástí skupiny, která reflektuje aspekty jejich identity, čímž si osvojí skupinovou identitu (Spies Shapiro & Margolin, 2014).

Dopad internetu na produkci identity se zkoumá skoro 10 let, ale většinou se zaměřoval na anonymní profily, chaty a nástěnkové systémy (Zhao et al., 2008). Lidé se ale v anonymním a neanonymním prostoru chovají jinak. Toto je klíčové zjištění pro téma zkoumání identity v online světě, protože nám říká, že online sebe prezentace se mění v závislosti na prostředcích (Ellison, 2006).

Stále si nejsme jistí, že výše popsané efekty a dopady pohybu na sociálních sítích na jedince jsou stejné nebo jenom kopírují psychologii v technologickém kontextu. Zatím netušíme ani to, jestli se dojde ke stejným efektům i pokud se pro měření použijí měrné nástroje s menším rizikem zkreslení (Meier & Johnson, 2021). Nelze tedy s jistotou říci, že sociální sítě jsou jen dobré nebo jen špatné (Meier & Johnson, 2021).

Shrnutí

V posledních letech stále narůstá počet uživatelů sociálních sítí, zejména mezi dospívajícími. Tato média nabízejí nové možnosti, jak se spojit s ostatními a měnit společnost. Od anonymních chatovacích místností se dnešní online komunikace vyvinula do sociálních sítí, který má každý z nás v kapse ve svém chytrém telefonu. Přesto, že tyto platformy navštěvuje téměř každý, není jednoduché je systematicky uchopit a popsat. Jejich studium je navíc značně interdisciplinární.

Sociální sítě se také často mění, a to jak z hlediska popularity, tak z hlediska formy. Nabízejí stále nové a nové funkce a jejich obliba se liší v rámci různých věkových skupin. Mezi dnešní generací adolescentů aktuálně dominuje YouTube, TikTok, Snapchat nebo Instagram. Nejčastěji tyto sítě děti a dospívající používají pro komunikaci s přáteli a rodinou.

Výzkum psychologických souvislostí užívání sociálních sítí je nejasný. Nelze jednoznačně říci, zda mají čistě negativní nebo čistě pozitivní dopad na jedince. Efekty se liší z hlediska mnoha proměnných a kontextů. Hlavní zkoumaná témata z hlediska psychologie a sociálních sítí jsou osobnostní charakteristiky, well-being, duševní zdraví a vývoj identity.

4. Sociální sítě a identita u dospívajících

Digitální identita? Život v jiné podobě. Každý může být tím, kým chce. Eva si jen zvolila své dvojče. Digitální já. Její druhé já bylo veselé, hravé, bezproblémové – takové typicky dívčí.

Vadim Petrov - Načítání

V předchozích kapitolách jsem popisovala, že klíčovým úkolem adolescence je tvorba identity. Zmínila jsme také komplexnost tohoto pojmu v rámci oborů, škol i v rámci samotného oboru psychologie. Vývoj identity je také tématem spíše pro starší dospívající (v české literatuře adolescenty). S rozšířením sociálních sítí se rozšířil i prostor pro tento vývojový úkol i vznik nových otázek spojených s online podobou identity.

Vývoj identity jde ruku v ruce se sebe prezentací, která v online prostoru nabývá odlišné podoby. Proto se ještě před samotnou kapitolou o vztahu online a offline identitě krátce zmíním právě i o sebe prezentaci.

V následujících kapitolách budu také používat výrazy online a offline. Výrazem „online“ budu myslet pohyb jedince na internetu, výrazem „offline“ budu označovat reálný svět mimo internet a sociální sítě a interakci tváří v tvář.

4.1. Sebe prezentace online

Mezi hlavní motivace pro používání sociálních sítí patří možnost sebe prezentace (Nadkarni & Hofmann, 2012), se kterou je vývoj identity v interakci (Harter, 1998). Sebe prezentace je „výběrová prezentace některých aspektů já ostatním“ (Valkenburg & Peter, 2011, s. 122). Pro dospívající jde o důležitou věc, protože si mohou vybrat, co o sobě budou ukazovat. Vybrat si mohou to, co chtějí, aby bylo vidět hodně nebo také to, u čeho si chtějí teprve vyzkoušet reakci okolí. (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Jedinci používají pro online sebe prezentaci především **přezdívky nebo uživatelská jména, fotografie a videa**. Je velmi jednoduché je nahrát a sebe prezentovat se jimi, čímž sami sebe i objevují (Subrahmanyam & Šmahel, 2011). Digitální prezentace skrze sociální sítě je dnes součástí vývojových úkolů. Lajky, komentáře a počet sledujících reflektují sebepojetí nebo sebevědomí dospívajících (Eleuteri et al., 2017; Sebre & Miltuze, 2021).

V období adolescence se zvyšuje potřeba nejen sebe prezentace, ale také sebe odhalování. Sebe odhalování je „*sdílení myšlenek, pocitů a zkušeností s blízkými přáteli*“. Jedná se o důležitou potřebu v adolescenci (Valkenburg, Sumter & Pere, 2011, s.2). Dospívající mají potřebu zůstat v kontaktu s vrstevníky, ale v rámci kontaktu tváří v tvář se **stydí uspokojovat tuto potřebu** (Harter, 1999). Proto je pro ně online prostředí lákavou možností.

Byl to Goffman (1959), kdo jako první popsal, jak lidé prezentují sami sebe upravené specificky pro danou situaci. Naše sebe prezentace probíhá tak, že si uděláme profil, který ale můžeme neustále upravovat podle toho, co o sobě chceme sdělit. Některé online kontexty nabízejí větší svobodu v sebe prezentaci, a tak může uživatel například maskovat skutečnou identitu (Fox & McEvan, 2020).

Množství teorií, které se zabývají identitou v online prostoru k tomu přistupují z pohledu Goffmana a jeho dramaturgické analýzy identity, která tvoří pro její analýzu komplexní rámec. Důležitým prvkem selektivní sebe prezentace je tzv. **pre-post stadium**. To je moment před odesláním zprávy či reakce online, na který máme oproti reálnému prostředí mnoho času. Umožňují ho vlastnosti jako je **asynchronicita** mezi tvorbou a odesláním, která pomáhá uživatelům hrát si s informacemi tak, aby dosáhli požadovaného efektu (Quinn & Papacharissi, 2018).

Pre-post fáze je vlastně parafrází Goffmanova (1974) zákulisí, kde se jedinec mimo zraky publika připravuje na prezentaci sebe. Nejde tedy o nic úplně nového ani specifického, sociální sítě toto pouze zesílily.

Sebe prezentace v online prostoru se liší od té offline a je pro ni třeba jiné definice (Šmahel, 2002). Díky vlastnostem počítačové komunikace, jako je asynchronicita komunikace a redukce audiovizuálních vjemů, se mohou dospívající vyhnout strachům ze sebe prezentace, které v reálném životě zažívají (Walther, 1996). Při konverzaci tváří v tvář **nemá jedinec nad svou prezentací takovou kontrolu** (Schouten et al., 2007). Lidé se také prezentují spíše pozitivně, aby dosáhli sociálních cílů (Schlenker & Leary, 1982). Z množství výzkumů vyplývá, že když jsou lidé v online prostoru alespoň do nějaké míry identifikovatelní, prezentují reálnější já (Ellison et al., 2006).

Hyperpersonální model počítačově mediované komunikace říká, že počítačová komunikace podněcuje k selektivním sebe prezentačním aktivitám. Na ni navazující zpětná vazba následně může změnit sebe-vnímání jedince (Walther et al., 2011). V rámci výzkumu byly objeveny efekty sebe-prezentace na změnu sebe-pojetí. Proces funguje tak, že sami jedinci začnou považovat sebou prezentované chování jako jim vlastní (Tice, 1992).

Pokud jedinec dostane na svou sebe prezentaci pozitivní zpětnou vazbu, dojde k internalizaci tohoto chování a často se to projeví i na identitě. Pokud dostane zápornou zpětnou vazbu, lze se tomu v online prostředí lehce vyhnout a zachovat se jinak (Reid & Boyer, 2013). Pokud je zpětná vazba pozitivní, má to pozitivní dopad na sebevědomí adolescentů (Valkenburg, Peter & Schouten, 2006).

Také víme, že sebe prezentace produkuje sociální desirabilitu, protože způsobuje obrovský tlak na pozitivní působení (Grive & Watkinson, 2016; Taber & Whittaker, 2018).

4.2. Identita online vs. offline

„Schopnost pochopit, jak se kontext, publikum a identita protínají a vzájemně ovlivňují, je jedním z nejsložitějších problémů, které lidé ve snaze zorientovat se ve světě sociálních médií řeší.“

boyd, 2014, s. 47

Identita je jedním z mnoho komplexních mechanismů (Cover & Doak). Její komplexnost jsem zmínila a doložila již v rámci první kapitoly. Neméně komplikovaný je přístup, uchopení a studium identity v online prostoru a virtuální identity. Kromě různých přístupů k definici vstupuje do hry také mnoho přístupů pro pochopení vztahu médií, technologií, komunikačních prostředků nebo subjektivity. K procesu porozumění virtuálních identit je nutné porozumění teorii internetu. S tím začali výzkumníci v devadesátých letech. První uživatelé ale používali značně mělké definice (Cover & Doak, 2015).

O tom, že uživatelé opouštějí svá těla a v online prostoru si vytvářejí nové osoby se hovořilo od a začátku rozšíření používání technologií (Subrahmanyam & Šmahel, 2011). Také proto to hned vzbudilo odbornou pozornost a hypotézu, že online prostředí a skupiny mohou mít na vývoj identity větší vliv, než ty v offline světě (Šmahel, 2002).

Zpočátku se výzkumníci zaměřili na výzkum virtuálních chatů nebo herní online světů pro více hráčů. Ty ale měly malou spojitost s realitou (Davis, 2012). Pohyb v kyberprostředí byl tehdy v devadesátých letech ostře oddělen od offline aktivit. Bylo na každém z uživatelů, zda budou prezentovat autentické já nebo ne. I tak se ale objevovaly na straně výzkumníků obavy, například z fragmentace osobnosti, která může bránit rozvoji identity (Reid, 1998).

Právě Reidová patřila k největším kritičkám intervence internetu v procesu rozvoje identity. Tvrdila, že online vztahy postrádají flexibilitu. Pokud v reálném světě se svou aktuální identitou a chováním narazíme, musíme ji upravit tak, abychom fungovali v rámci sociální skupiny. Na internetu ale podle autorky můžeme prostě odejít, čímž nečelíme vývojovému úkolu (Reid, 1998).

Izolaci dítěte ve spojení s médii se dříve přezdívalo **kultura dětského pokoje** (bedroom culture). Tento pojem naznačoval jisté „soukromí“ dítěte při jeho činnosti online, do kterého rodiče plně neviděli (Blinka & Ševčíková, 2014). Dnes by se analogicky dal název upravit spíše na **kulturu dětských kapes**, protože v nich leží chytré telefony, které plní stejnou úlohu jako dříve tato metafora dětského pokoje.

Stejně jako s jinými médii, následně se i s příchodem sociálních sítí objevily obavy, že jejich příchod předznamená pokles nebo úplné vymizení sociálních interakcí (Ditchfield, 2020). Adolescenti dnes objevují svou identitu v rámci obou světů – online i offline (Subrahmanyam, Šmahel, & Greenfield, 2006).

Z hlediska teorie Eriksona a Marcii nabízí online prostor množství podnětů potřebných pro její rozvoj, jako je například jistá míra anonymity a bezpečnosti. To vše dělá ze sociálních sítí ideální místo pro testování různých aspektů identity (Wallace, 1999). Identita se vytváří použitím různých dimenzí já – od ideálních po reálná (Ellison et al., 2006).

Novější výzkumy z oblasti kyberprostoru podporují myšlenku, že fyzický, sociální a digitální svět mladých se stále více propojují, vztahy mezi nimi probíhají v obou směrech, vzájemně se ovlivňují a stávají se tak neoddělitelnými (Subrahmanyam, Šmahel, 2011). Také skutečná anonymita online, jaká byla běžná v devadesátých letech, **dnes již téměř neexistuje**, protože jsou lidé na sociálních sítích často nějakým způsobem spojeni se svojí osobou. Iluzi anonymity ale stále tvoří omezení sociálních vodítek a osobního kontaktu (Kennedy, 2006).

V rámci výzkumu identit online je důležité ptát se, co znamená „změnit identitu“. Jde o zvýraznění nějakého rysu, změnu přezdívky nebo hlubší změny? Kdy dochází k jejím změnám? A především jak definovat identitu ve virtuálním prostředí? (Šmahel, 2002).

Další důležitou otázkou vztahující se k identitě a online prostoru je, za se jedinec pohybuje v rámci několika různých identit nebo v rámci několika různých aspektů jedné identity (Qin & Lowe, 2021). Schwartz, Luyckx, & Vignoles (2011) tvrdí, že jde jen o otázku terminologie a definice. Online identita může být definována jako komponent jedné identity nebo jako jiný projev téže identity.

4.2.1. Online experimenty s identitou

Sociální sítě fungují jako zpětná vazba reagující na experimenty s identitou (Valkenburg & Peter, 2011). Online aktivity povzbuzují proces objevování identity a jejich aspektů, které

mohou být v reálném kontaktu upozaděny. To je důležité zejména pro jedince, které jsou limitováni z hlediska sociálních dovedností (Raziene et al., 2021). Existují ale i rizika.

Široká škála online aktivit ale znamená riziko a výzvu pro ty, kteří stagnují ve vývoji identity, například v podobě konzumace nevhodných obsahů (Livingstone & Helsper, 2010). Vysoká škála sebeobjevování online by mohla mít i další negativní dopady z hlediska přijetí závazku. Jedinci, kteří se ve velké míře věnovali objevování identity a měli méně závazků a trávili více času online než ti, kteří hodně objevovali, ale zároveň měli závazek (Mannerström et al., 2018).

Výhody experimentace s identitou na sociálních sítích jsou hlavně podpora minoritních jedinců, kteří najdou více podobných lidí online a tím i podporu pro svůj vývoj (Antheunis et al., 2010). Dalším pozitivem může být to, že nabízejí překonání základního sociálního kapitálu. Všechny studie na toto téma jsou ale korelační (Manago, 2015).

Nevýhodami je více času stráveného online a méně času na podněty z rodinného prostředí (Clarck, 2005). Jednoduchost získání zpětné vazby také může vyústit v orientaci na cíle jako je například popularita a snaha zapadnout, namísto hledání vlastní identity (Utz, Tanis & Vermeulen, 2012). S tím souvisí i sociálních srovnávání, ke kterému povětšinou dochází právě na sociálních sítích (McAndrew & Jeong, 2012). Z hlediska množství podnětů, kterých se dospívajícím v této oblasti nabízejí také mohou sítě působit zahlcujícím dojmem (Manago, 2015).

4.2.2. Vztah mezi offline a online identitou

Na otázku, zda se online a offline identity navzájem vylučují doplňují, a jaký je mezi nimi vlastně vztah, existují minimálně 3 relevantní hypotézy. Jedna implikuje mezi offline a online identitou negativní vztah, druhé dvě pozitivní vztah.

Tou první je **hypotéza přesunu** (displacement hypothesis), která predikuje, že online sebesdílení online je lepší a ideálnější verzí toho v reálném světě. Časem tak na úkor onlinu

klesá odhalování v reálném světě, protože už na něj nezbývá čas. Tato hypotéza tedy predikuje **negativní kauzální vztah online a offline identity**. Hypotézami, které predikují kauzální vztah je v předchozích kapitolách zmíněná **hypotéza bohatší botahšími** (rich-get-richer), která říká, že online prostor nabízí jen doplňující způsob, jak se odhalovat. Druhou je **hypotéza tréninku** (rehearsal hypothesis), která říká, že stydliví adolescenti si v online prostředí pouze bezpečně zkouší své schopnosti a identitu, což následně pozvedne jejich schopnosti při jednání tváří v tvář (Valkenburg, Sumter & Pere, 2011).

Stejní autoři provedli na základě uvedených hypotéz studii online a offline sebeodhalování u 690 dospívajících ve věku 10-17 let. Našli signifikantní rozdíly v sebezprezentaci z hlediska věku a pohlaví. U dívek došlo k nárůstu sebeodhalování offline i online ve věku 10 a 11 let a 12 až 13 let a poté se stabilizovala. U chlapců bylo odhaleno stejné chování jen s dvouletým zpožděním. Největší podporu našli autoři pro hypotézu tréninku (rehearsal hypothesis). Chlapci i dívky používali online sebe-odhalování proto, aby si vyzkoušeli tyto dovednosti v bezpečném prostoru online. To platilo především pro chlapce, kteří měli s touto dovedností v reálném světě větší problém (Valkenburg, Sumter & Pere, 2011).

Online chování se snažily vysvětlit další hypotézy a teorie. Mezi ty nejznámější patří **hypotéza rovnosti** (equalization hypothesis) a **Model sociální identity účinků deindividuace** (Social identity Model of Deindividuation Effects – **SIDE**).

První zmíněná říká, že pokud se odstraní hierarchie, pohlaví, sociální zvyklosti a dojde k redukci stereotypů (k čemuž všemu v rámci prostředí sociálních sítí dochází), narostou sociální kompetence uživatelů a jejich síla (Kiesler et al., 1984). Model SIDE zdůrazňuje důležitost proměnných v sociálních interakcích. Pracuje s pojmem situačního já, které popisuje jako konstruktivní, flexibilní a situačně specifické. Stejně jako může být já individuální, může být také extrémně podřízené skupině (Connolly et al., 2016).

Podobnost

Dnes panuje názor, že online identity možná nejsou tak různé a proměnlivé, nebo že se nezná, že by byly mimo reálný kontext (Davis, 2010). Většina výzkumů poukazuje na to, že

skutečná identita a prezentace a online identita a prezentace se překrývají. Výjimku tvoří menšina, nejčastěji sexuální (George & Odgers, 2015).

Objevují se studie, které naznačují, že online chování a aktivity adolescentů zrcadlí offline aktivity a osobnost (George & Odgers, 2015), způsob prezentace dospívajících na internetu je do velké míry podobné jejich prezentaci v offline prostředí (Macháčková, 2014) nebo že online profily představují autentickou sebeprezentaci (Back et al., 2010).

Šmahel (2002, s. 267) píše, že *„v prostředí internetu neovlivňuji přímo sebe jako reálného člověka, ale měním reprezentaci sebe sama ve virtuálním prostředí. Tato reprezentace nemá identitu sama o sobě, ale je pouze „shlukem“ digitálních dat a často obsahuje informaci o tom, „kdo jsem“ v prostředí internetu.“* (Šmahel, 2002, s. 267). Jde tedy podle něj jen o záznam o naší identitě, do kterého promítáme nás samé. Jedná se tedy jen o část identity, které vkládáme vědomě, a tudíž má spojitost s naší offline identitou.

Virtuální identita je *„vědomí člověka o identitě své virtuální reprezentace“* (Šmahel, 2002, s. 267). Již tato definice obsahuje opět sociální i osobní aspekt, stejně jako obecné definice identity uvedené v první kapitole (Šmahel, 2002). Poté se s virtuální identitou zachází různě. Dochází ke ztotožnění, promítání aspektů sebe, podle kterých má následně různý vztah k naší reálné identitě. K její změně pak také dochází pokaždé, když změníme něco, co s ní souvisí (Šmahel, 2002).

Zhao a kolegové (2008) tvrdí, že podobnost mezi reálným a online já je především v tom, že obě mají nějaký dopad i na reálný život. V tomto smyslu výzkumníci považují já prezentovaná na sociálních sítích za podobně reálná, jako ta offline já. Identita je podle zmíněných výzkumníků primárně produktem prostředí a považují ji za skupinový produkt. V online prostředí se k tomu přidává ještě role anonymity. Pokud má jedinec pocit, že je rozpoznatelný, bude se pravděpodobně prezentovat tak, jaký je v offline světě. Mezi online a offline identitou pak shledávají jen malé rozdíly způsobené tím, že jedinec musí držet balanc a kontakt s reálným světem, aby si mohl to, co si online otestuje, potom vyzkoušet v reálném světě. V rámci jedné studie měli účastníci vytvořit 3 různé avatary pro 3 různá online prostředí. Ve všech případech se avatary podobaly offline identitě uživatele, a to

nezávisle na online prostředí, pro které byly určeny (Vasalou & Joinson, 2009). Výsledky tedy poukázaly na to, že se na online identitě odráží reálné já.

Odlíšnost

Objevují se ale také názory, že offline a online identita se liší. Bargh s kolegy (2002) dokonce tvrdí, že pravou identitu je snazší najít online než offline. Některé studie ukazují, že na sociálních sítích prezentujeme mnohem autentičtější já. Někteří lidé dělají nebo říkají věci, ke kterým by se offline neodvážili. Jednou z úvah na základě těchto zjištění tak může být například to, že odlišný projev osobnosti online je pouze znakem odbourání studu z reálného prostředí (Reinecke & Trepte, 2014; Qin & Lowe, 2021), což následně pozitivně působí na well-being jedince (Grive & Watkinson, 2016). Pokud je ale mezi ideálním já a představou velký rozdíl, vede to k nižšímu sebevědomí a nejistotě (Chua & Chang, 2016).

V rámci studie (Davis, 2012) uvedlo mnoho respondentů, že offline jsou introverti, ale v rámci online prostoru jsou extrovertnější. Další studie odhalily, že osobnost lidí na sociální síti Facebook byla oproti offline méně neurotická, otevřenější a přívětivější. Na Snapchatu byli uživatelé extrovertnější, než offline i na Facebooku a otevřenější více než na Facebooku.

Autoři si tyto rozdíly vysvětlili rozdílem v afordancích sítí (Taber & Whittaker, 2018). V online prostoru také dochází k online disinhibici. Díky tomu, že chybějí základní sociální vodítka, jedinci se v rámci komunikace mohou cítit bezpečněji a komunikovat s větší otevřeností (Suler, 2004).

Výše zmíněné studie tedy naznačují, že i když online identity mají základ v běžném světě, nemusí být přesnou reprodukcí offline identit (Davis, 2012).

4.2.3. Statusy identity podle Marcii v online kontextu

Šmahel (2002) se věnoval nasazení konceptu vývoje identity u dospívajících podle Marcii v online kontextu. V rámci difuzní identity dochází k častějšímu experimentování i v online prostoru. Adolescent v tomto statusu vnímá online jako bezpečný prostor pro získávání

nových kamarádů, svobodu a cestu za já, které není produktem offline skupinových norem. V rámci moratoria experimentují dospívající se vším. Mohou tedy online publikovat vyhraněné názory, zvyrazňovat své různé rysy nebo změnit svou sexuální identitu.

Vybíral, Šmahel a Divínová (2004) se později věnovali online chování uživatelů z hlediska statusů identity podle Marcii i v rámci samostatného výzkumu. V rámci předčasně uzavřené identity, která se objevuje v rámci procesu tvorby identity hned na počátku jejího vývoje, dochází k jejímu přebírání od rodičů. V online prostředí se ale jedinci nabízí možnost volnosti. Skoro polovina adolescentů uvedla, že rodiče nevědí, co dělají online. V tomto prostředí tedy adolescenci necítí závazek. Pro adolescenty s difuzní identitou mohou být sociální sítě bezpečným místem pro učení se vyjádřit se, ačkoliv z dosavadních studií existuje jen malá podpora pro toto vyjádření. V rámci moratoria stále není přítomen závazek, ale skutečná identita je stále v řešení. Tito adolescenti častěji online porušovali pravidla a častěji měnili své já v online prostoru. Měli snahu se jevit o dost lépe online než v realitě. Jedinci, kteří měli dosaženou identitu, uváděli častější předchozí experimentaci online. Larrain s kolegy (2007) ale zjistil, že vysokoškoláci, kteří více experimentovali na chatu, měli vyšší hodnoty difuzní identity. Stále tedy panuje nejistota ve vztahu spojení nejistá identita a vyššího používání internetu (Raziene et al., 2021).

Offline statusy identity mohou mít spojitost s online chováním (Šmahel, 2005). I přesto že chování adolescentů korespondovalo jejich statusům identity, oproti těm offline uváděli jedinci větší možnost experimentace a menší hodnotu závazků v prostředí online (Subrahmanyam & Šmahel, 2011, .s. 71).

4.3. Afordance jako nový přístup ke studiu sebe prezentace na sociálních sítích

„Lidé v kyberprostoru neexistují. Jen informace. Dříve o člověku vypovídaly tituly, majetek, peníze, status, popularita zásluhy. Teď je důležitější stopa. Jsí tím, co si kdo o tobě najde na internetu.“

Vadim Petrov – Načítání

V drtivé většině studií, které se zabývají sociálními médii je jejich používání často sledováno skrze měrné jednotky času nebo frekvence. Tím došlo ke zjednodušení a opominání některých aspektů jejich používání a měření sociální sítě jako jedné samostatné proměnné.

Tento přístup ignoruje skutečnost, že různé sociální platformy mají jiné způsoby interakce a používají se různým způsobem (Van den Buick, 2021). Sociální sítě jsou mnohem komplexnější. Způsoby, jakým jsou využívány se následně liší i v rámci procesu sebe prezentace (DeVito et al., 2017). Zmíněný problém se snaží vyřešit přístup ke studiu sociálních sítí z hlediska afordancí.

Koncept afordancí jako první vyslovil Gibson (1977) ve vztahu k přírodě. Označil tak „*všechny možné akce dostupné v prostředí*“ (Gibson, 1977, s. 1441). Afordance jsou „*vlastnosti artefaktů, které mohou být rozpoznány uživateli, a tak přispět k jejich funkci*“ (Zhao et al., 2013, s. 290). Jde o „*designové aspekty objektů, které naznačují uživateli, jak má používat daný objekt*“ (Zhao et al., 2013, s. 290). Tato definice naznačuje skutečnost, že abychom mohli vůbec debatovat o afordancích, potřebujeme především vědět, jestli je uživatelé vnímají a jakým způsobem. Pokud jedinci dané afordance sítě nevidí nebo je neumí využít, nedochází k žádnému na nich založenému chování, které bychom mohli sledovat (Norman, 2013).

Výzkum za použití tohoto přístupu může zlepšit naše porozumění sociálním médiím. Umožní nám je nahlížet dle skupin, které se vyznačují stejnými nebo podobnými vlastnostmi, a nejen podle jejich názvu (Moreno & Uhls 2019). Díky afordancím se lze bavit o sociálních sítích na jiné úrovni, a to na úrovni vlastností specifických pro technologie, ale zároveň se zaměřením na vztahy mezi technologiemi a vnímáním uživatelů (Ellison & Vitak, 2015).

Další výhodou je, že afordance platformy často zůstanou stejné, i pokud se platforma změní (například z hlediska persistence nebo ukládání), a tak jsou relevantní i v průběhu času (Choi & Toma, 2014; Fox & McEvan, 2020). Když se bude výzkum zaměřovat na specifickými vlastnostmi namísto technologie nebo platformy jako celku, pak bude možné použít

informace o jedné platformě v kontextu dalších sociálních sítí, které mají stejné afordance (Ellison & boyd 2013).

Existuje mnoho druhů afordancí, a i pro oblast sociálních sítí dává každý autor důraz na něco jiného. Fox a Moreland (2015) řadí mezi hlavní afordance **konektivitu, viditelnost, přístupnost** (dnes se smartphony téměř neomezená), persistenci (snadné sdílení) a sociální zpětnou vazbu.

DeVito a kolegové (2017) vytvořili rámec afordancí, které se využívají k sebezpřítaci na populárních sociálních sítích. První skupinou jsou **afordance spojené se self a stálostí**, v rámci kterých si uživatel pokládá otázku „*Co o sobě sdělit a jak dlouho to tam zůstane?*“ (DeVito et al., 2017, s. 742). Patří sem *prezentační flexibilita* (presentation flexibility), což je „*rozsah, do kterého platformu nabízí schopnost prezentovat se prostřednictvím různých obrazových formátů a stylů*“ (DeVito et al., 2017, s.742). To se s v rámci platformy liší.

Ty s vysokou prezentační flexibilitu, nabízí více různých druhů výběru a struktur. Pod prezentační flexibilitu patří také *stálost obsahu a perzistence identity*. Další skupinou jsou **afordance spojené s dalšími online aktéry**. Sem patří *spojitost obsahu* (content asociation) jako míra spojitosti obsahu s konkrétním uživatelem a *přímá zpětná vazba* (feedback directness) jako míra možnosti okamžité odpovědi na obsah. Poslední skupinou jsou **afordance spojené s publikem**, které umožňují uživateli kontrolu nad tím, co je viditelné. Jedná se o *transparentnost publika* (audience transparency), související s rozsahem povědomí o tom, kdo může vidět obsahy a *kontrolu viditelnosti* (visibility control) (DeVito et al., 2017).

Moreno a Uhls (2019) sepsali výčet afordancí sociálních sítí souvisejících s vývojem v dospívání. Dělí je do pěti kategorií. První jsou **funkční afordance**, které ovlivňují to, jakým způsobem jsou na sociálních sítích zveřejňovány, posílány nebo ukládány obsahy. Patří sem například *replikabilita* (replicability), *škálovatelnost* (scalability), *dohledatelnost* (searchability) a *permanence*. Patří sem také charakteristika neomezenosti dostupného času před zveřejněním příspěvků. Další kategorií jsou **sociální afordance**, mezi které patří hlavně *náležen* (belonging) jako vyjádření místa, kde jsou členy. Další jsou **afordance**

identity, které souvisejí s možnostmi pro její vývoj a zobrazení. Souvisejí především s možnostmi vkládání fotek a komentářů, sledujících. Některé platformy ale tento druh afordancí postrádají. Jde o takové, které jsou kompletně anonymní. Z úplné anonymity mohou těžit jedinci v prepubertě, ale pokud se pohybují v anonymitě i později, chybí jedinci osobní odpovědnost a může dojít i k jeho negativnímu chování. **Kognitivní afordance** slouží ke zlepšení učení a také k tomu, abychom mohli selektivně prezentovat jen některé aspekty osobnosti v jeden čas. Poslední skupinou jsou **emocionální afordance**, které stimulují emoční projevy ve smyslu toho, zda se nám líbí obsah nebo ne. Zde je hlavním riskem frustrace jedince (Zhao et al., 2013).

Studie, které staví svůj výzkumný přístup ke studiu sebe prezentace prostřednictvím afordancí studují sebe prezentaci prostřednictvím vlastností sítí jejich rozhraní nebo dojmu uživatelů (DeVito et al., 2017). Příkladem takové studie může být výzkum sebe odhalování a sebe prezentace od Choie a Sunga (2018).

Ti zjistili, že uživatelé spíše používali pravdivé sebe odhalování a aktuálnější sebe prezentaci na Snapchatu než na Instagramu, kde se sebe prezentovali idealizovaněji. Autoři usuzují, že tomu může být tak z hlediska různé permanence zveřejněných příspěvků (Choi & Sung, 2018). Permanence je „*kategorie dočasných afordancí, které mohou ovlivnit zkušenosti na sociálních sítích tím, že prodlužují přístupnost sociální informace*“ (Bayer et al., 2015, s. 1). Zatímco na Snapchatu je limitovaná, na Instagramu zůstává permanentněji (Choi & Sung, 2018).

I výzkum sociálních sítí z hlediska afordancí má ale své limity. Afordance nejsou vždy plně oddělitelné. Jedna afordance je často neoddělitelně spjata s jinou v rámci virtuálního prostředí (Fox & McEvan, 2020), a je tedy těžké je od sebe oddělit a sledovat je samostatně.

Shrnutí

Důležitým termínem a procesem v souvislosti s dospíváním je sebe prezentace, která má přímou souvislost s vývojem identity. Prostředí sociálních sítí je pro tento proces ideální, protože umožňuje selektivní sebe prezentaci a zdánlivě bezpečné prostředí, ochuzené o sociální vodítka a přímý kontakt. Nabízí tak větší kontrolu nad tím, co o sobě dospívající online sdělují, a to v podobě výběru, úpravy i dostatku času na odpověď. Zpětná vazba, které se dospívajícím na prezentované informace dostane, má zpětný dopad na změny jejich chování, sebepojetí i sebevědomí.

Komplexnost pojmu identita se ještě více komplikuje v rámci pohybu v online prostředí. Zkoumat možnosti online prostoru pro vývoj identity začali výzkumníci hned v počátku 90. let, kdy došlo k rozšíření internetu mezi děti a dospívající. Tehdy ale šlo o téměř anonymní prostředí chatovacích místností a online her. Dnes se situace pro konstrukci identity mění a částečnou anonymitu připomíná jen absence komunikace tváří v tvář. Hlavní otázkou ale zůstává vztah offline a online identity. Někteří autoři se přiklánějí k tomu, že spolu souvisejí, případně jsou stejné, někteří ne. Online chování a jeho obohacování nebo ochuzování jedinců o důležité vývojové úkoly řeší množství teorií.

Sociální sítě je náročné konceptualizovat a definovat. Každá z nich má jiné funkce a v čase se proměňují. Novým přístupem ke studiu vztahu uživatele a jeho interakce v rámci sociálních sítí proto může být přístup z hlediska afordancí. Místo konkrétních sítí se tak výzkum zaměří na jednotlivé potenciální funkce, které jsou v čase stálější. Na základě podobnosti afordancí pak lze výsledky výzkumu rozšířit na ty sítě, které mají afordance podobné.

Výzkumná část

5. Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy

Klíčovým vývojovým úkolem adolescence je dosažení identity (Steinberg, 2008). Přestože identita v tomto pojetí je záležitostí jedince, nelze pominout další kontexty, ve kterém se tento proces odehrává. Klíčový je především kontext sociální (Macek & Tyrlík, 2010).

Mnozí autoři také připomínají, že identita není jednolitý koncept, ale skládá se z dalších složek identity (*např.*: Vignoles, Schwartz & Luycky, 2012). Jedním z nejdůležitějších dělení identit je dělení na identitu sociální a individuální. Další autoři ale definují také identitu profesní, sexuální nebo interpersonální (která dále zahrnuje například partnerské vztahy nebo přátelství).

Existuje množství přístupů k identitě i jejímu studiu. Pro tuto práci je ale klíčová koncepce statusů identity Jamese Marcii. Marcia identifikoval čtyři různé statusy identity. Difuzní, předčasně uzavřenou, moratorium a dosaženou identitu. V rámci své teorie vyslovil domněnku, že se v rámci vývoj identity objeví všechny stádia, a to za sebou v uvedeném pořadí (Marcia, 1966).

Zasadíme-li tato stádia do vývojových období, pak v rámci střední adolescence probíhá aktivní hledání identity a je zde fáze moratoria. V pozdní adolescenci pak dochází k aktivní exploraci, která v závěru končí dosažením identity. S přihlédnutím k těmto informacím, uvedeným v literárně přehledové části a mému vzorku, v rámci kterého jsem rozšířila dotazník, bude má první hypotéza následující:

H1: Jen minimum participantů se bude z hlediska statusů identity nacházet v rámci dosažené identity.

Z výzkumů vyplývá, že klíčovým obdobím pro proces formování identity je věk 15-18 let (Slater & Bremner, 2003) a s přihlédnutím k první hypotéze a vzorku středoškolských

studentů, kteří by dle výzkumů měli být na počátku vývoje identity, kdy se objevuje především difuzní status identity (bez dlouhodobých závazků) a moratorium (zkoušení různých ideálních já), a možnostem, které nabízí online prostor, formulují další dvě hypotézy:

H2: Většina participantů se bude nacházet v rámci difuzního statusu identity nebo moratoria.

H3: Participantí, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou mít vyšší tendence prezentovat online falešné nebo ideální já.

Kromě sociálního prostředí a organizací se na vývoji jedince a jeho dospívání nově podílí i online prostor, který rozšiřuje sociální prostředí a nabízí možnosti pro studium identity (Subrahmanyam & Greenfield, 2008). Konstrukce identit online zahrnuje především online sebe prezentaci, která umožňuje výběr informací, které o sobě chtějí dospívající sdělovat, a také možnost si vyzkoušet něco, o čem ještě nejsou přesvědčeni (Subrahmanyam & Šmahel, 2011).

Dostupný výzkum také naznačuje, že adolescenti s koherentní identitou na svém Facebooku ukazují svá reálná já, ti s nekoherentní experimentují s tím, jak se prezentují (Wängvisti & Frisén, 2016). K častější experimentaci docházelo i v rámci jedinců s difuzní identitou Šmahel (2002). V návaznosti na to, jedinci, kteří se často věnovali objevování své identit online bez závazku, trávili na sociálních sítích více času (Mannerström et al., 2018).

Online aktivity povzbuzují proces objevování identity a jejích aspektů, které mohou být v reálném kontaktu upozaděny (Raziene et al., 2021). Jedincům s předčasně uzavřenou identitou se na sociálních sítích nabízí možnost volnosti, kam rodiče nevidí. V tomto prostředí tedy adolescenci necítí závazek a mohou volně objevovat (Vybíral, Šmahel a Divínová (2004). I v rámci moratoria stále není přítomen závazek, kdy je skutečná identita je stále v řešení, mají adolescenti snahu se jevit o dost lépe online než v realitě Šmahel (2002).

V souvislosti se zmíněnou možností sociálních sítí jako nástroje pro experimentování s identitou a věkem respondentů, stanovuji další hypotézy:

H4: Participanti, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou denně trávit na sociálních sítích více času než participanti s jinými statusy identity.

H5: Participanti, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou online častěji prezentovat já, které neodpovídá realitě.

Fragmentační hypotéza (*fragmentation hypothesis*) říká, že množství různých typů sebereprezentace vede k difúzní identitě (Valkenburg a Peter, 2011). I Larrain s kolegy (2007) zjistili, že vysokoškoláci, kteří více experimentovali na chatu, měli vyšší hodnoty difuzní identity. Na základě těchto informací stanovuji další dvě hypotézy:

H6: Jedinci, kteří nebudou prezentovat online své reálné já, budou mít častěji status difuzní identity.

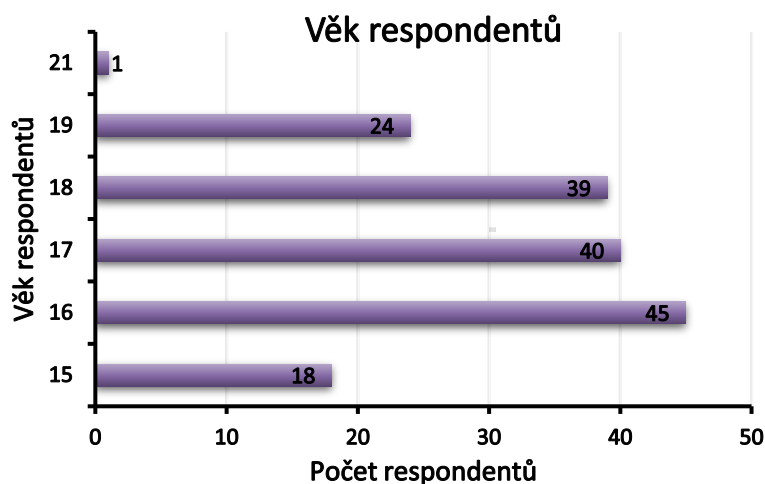
H7: Jedinci, kteří budou prezentovat já, která nejsou v souladu a realitou, se budou častěji vyskytovat v rámci difuzního statusu identity.

Vzhledem k neustále změně sociálních sítí se mění i jejich popularita napříč generacemi. Zatímco globálně drží prvenství YouTube a Facebook, v České republice dávají mladí lidé mezi 16-24 lety přednost Instagramu a dalším sociálním sítím. Například Instagram používá 95 % mladých v této věkové kategorii (Statista Research Department, 2022). S přihlédnutím k těmto údajům stanovuji poslední hypotézu:

H8: Nejčastěji užívanou sociální sítí mezi participanty bude Instagram.

6. Popis vzorku

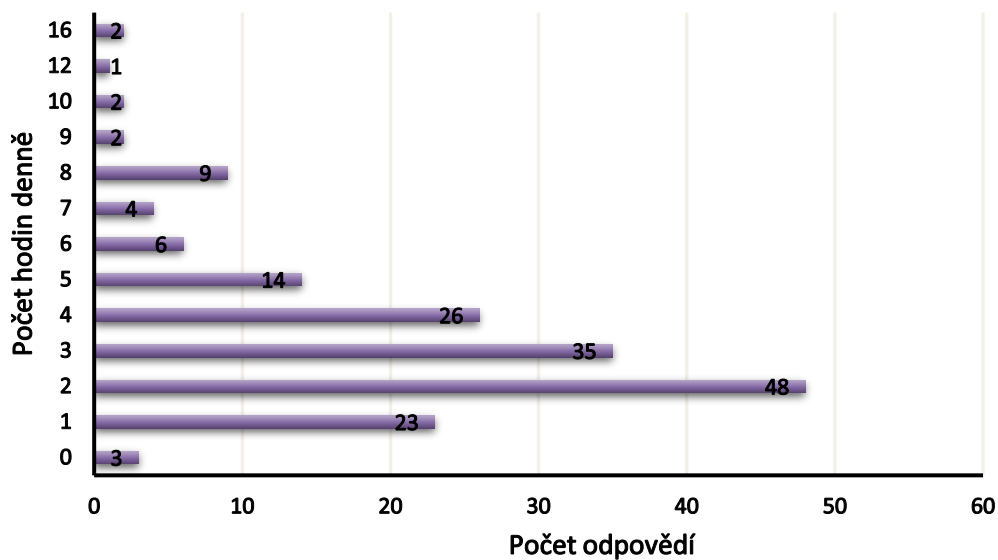
Vzorek tvořilo celkem 179 studentů středních škol a gymnázií v České republice ve věku 15-21 let ($M = 17,06$, $SD = 1,27$). Podíl věkového rozdělení zobrazuje následující graf.

Z respondentů bylo 135 žen (75,4 %) a 34 mužů (19 %). Osm respondentů zvolilo v kolonce pohlaví možnost „jiné“ (4,5 %). Mezi respondenty byli studenti gymnázií ($N=107$, 59,8 %) a středních škol ($N=70$, 39,1 %). Dva respondenti školu studia neuvedli. Neobjevili se studenti učilišť ani konzervatoří, což byly další možnosti v dotazníku související se studiem.

Jako poslední, co mne zajímalo z hlediska demografie bylo, kolik přibližně času v hodinách tráví respondenti na sociálních sítích. Nejvíce respondentů uvedlo, že na sociálních sítích tráví 2 hodiny denně ($N=48$, 26,8 %), dále 3 hodiny denně ($N=35$, 19,6 %) a 4 hodiny denně ($N = 26$, 14,5 %). Tři respondenti uvedli, že na sociální sítě nechodí, dva uvedli 16 hodin denně, což byl nejvyšší uvedený čas.

„Kolik času denně přibližně trávíte na sociálních sítích?“

Z hlediska sociálních sítí dominoval mezi účastníky Instagram. Používání této sociální sítě uvedlo 93 % z dotázaných. Na druhém místě se umístila síť YouTube (84 %), dále SnapChat (48 %), Facebook (44 %) a Twitter (27 %). V jednotkách případů se objevily i další sociální sítě jako například Reddit nebo Twitch nebo samostatný Facebook Messenger.

7. Použité nástroje

The Self-presentation on Facebook Questionnaire - SPFBQ

K měření sebe prezentace na sociálních sítí jsem použila dotazník sebe prezentace na Facebooku SPFBQ. Jde o sedmnáctipoložkovou škálu upravenou Michikyanem a jeho spolupracovníky (Michikyan et al., 2014). Škála zahrnuje položky spojené s identitou a její prezentací na Facebooku. Pro účely mého výzkumu s dospívajícími, pro které není Facebook primární sociální sítí a využívají množství různých platforem, bylo slovo „Facebook“ v dotazníku nahrazeno slovy „sociální sítě“. Participantů tak odpovídali na otázky ohledně obecného užívání sociálních sítí. Participantů mohli odpovídat na pětibodové Likertově škále od 1 do 5 (1= silně nesouhlasím, 5= silně souhlasím) a tak vyjádřit své stanovisko k položkám zahrnujícím **reálné já** („Mám sám sebe ráda/a a jsem hrdý/á na to, za čím si stojím, a to ukazuji to na svých sociálních sítích.“), **ideální já** („Na sociální sítě postuju příspěvky, které odráží to, kým chci být.“) a **falešné já** na úrovních **klamání** (deception – „Online jsem úplně jiný člověk než offline.“) **objevování** (exploration - „Na sociálních sítích si můžu vyzkoušet spoustu aspektů toho, kdo jsem, a to mnohem víc než v reálném životě.“), **srovnávání/tvoření dojmu** (compare/impress – „Na sociálních sítích se porovnávám s ostatními.“ a „Sdílením svých fotek na sociálních sítích se snažím udělat dojem na ostatní.“ (Michikyan et al., 2014, s. 58). Celá použitá škála je uvedené v příloze (Příloha 1).

Extended Objective Measure of Ego-Identity Status 2- EOM-EIS-2

K měření statusů identity jsem použila druhou verzi dotazníku stavů ego identity EOM-EIS-2 (Adamset et al., 1989). EOM-EIS-2 má 4 subškály, přičemž každá odpovídá jednomu statusu identity dle teorie Jamese Marcii (difuze, moratorium, předčasně uzavřená identita, dosažená identita), který pracoval se statusy identity na základě kombinace exploračí a závazku. To znamená, že například dosažená identita je zde konceptualizována jako ta, v rámci které došlo k ukončení explorační a přijetí závazku. I přesto, že je její revize z konce osmdesátých let, i nyní je výzkumníky často používána jako spolehlivá pro zjištění statusů identity dle Marcii.

EOM-EIS-2 se skládá ze 64 položek – 16 položek pro každý status identity. Protože dle Marcii se identita skládá z více typů identit, reflektují toto i položky - 64 zmíněných položek je dále rozděleno na 32 položek, které zahrnují ideologickou identitu (povolání, politické názory, náboženství a životní filosofii) a 32 položek patřící pod interpersonální identitu (sexuální role, přátelství, volný čas a partnerské vztahy). Pro účely svého dotazníku v českém prostředí jsem vyřadila položky týkající náboženské identity (8 položek), která zde není stěžejním tématem (ZDROJ,). Celkem měl tedy mnou použitý dotazník 56 položek. Participantů hodnotili výroky na Likertově škále od 1 do 6 (1 = silně souhlasím, 6 = silně nesouhlasím). Celá použitá škála je uvedené v příloze (*Příloha 2*). EOM-EIS-2 je metodou s dobrou reliabilitou i validitou (Adamset et al., 1989). Kromě statusu identity dotazník dále identifikuje participanty dle 3 dodatečných kategorií z hlediska jistoty daného statusu. Jde o kategorie **pravý** (pure – v případě, že skórují více než jednu směrodatnou odchylku nad průměr v rámci jedné měrné kategorie statusu identity) **přechodný** (transitional – v případě, že skórují více než jednu směrodatnou odchylku nad průměr v rámci dvou měrných kategorií statusu identity a podprůměrně ve zbývajících dvou) nebo **nízkoprofilové** (low profile – když neskórovali nadprůměrně ani v jedné ze čtyř kategorií statusu identity) (Adamset et al., 1989).

V rámci testu reliability vyšly oba dotazníky jako reliabilní.

Překlad nástrojů

Ani jeden z nástrojů nebyl dříve přeložen do Českého jazyka. Pro účely této práce proto došlo k jejich překladu. Na tomto překladu se podílely celkem tři osoby. Obě škály byly nejprve přeloženy do češtiny dvěma nezávislými osobami. Následně došlo k jejich setkání a sjednocení překladů do jedné, společné verze. Tato společná verze byl následně zkontrolována a upravena třetí nezávislou osobou do finální podoby, která byla použita ke sběru dat.

Demografické otázky

Položky zahrnovaly otázky na věk, pohlaví, školu studia (gymnázium, střední škola, učiliště, konzervatoř) a odhad denního času stráveného na sociálních sítích zaokrouhleného na hodiny.

8. Postup sběru dat

Participanti vyplňovaly oba dotazníky v rámci jednoho online dotazníku distribuovaného prostřednictvím svých učitelů přes platformu Google formuláře. Nejprve vyplňovali škálu EOM-EIS-2, na kterou navazovala škála SPFBQ. V závěru byly demografické otázky.

8.1. Etika

Veškerý sběr dat probíhal anonymně a pro probandy nepředstavoval žádná rizika. Vzhledem k věkové skupině, se kterou jsem pracovala (15 + - mladiství) a povaze a způsobu sbírání anonymních dat jsem se rozhodla, že není nezbytné žádat rodiče nezletilých o písemný souhlas s účastí na výzkumu. Před započítím vyplnění dotazníku byli probandi seznámeni s účelem sběru dat a tématem dotazníku (kdo jsem já a jak se prezentuji na sociálních sítích). Probandi byli povzbuzeni k vyplnění slovy o tom, že vyplnění dotazníku jim může přinést zajímavé podněty k přemýšlení o jejich osobnosti.

9. Analýza dat

Na získaných datech byla nejprve provedena základní explorační analýza, poté korelační analýza, ANOVA, regresní a lineární regresní analýza. Analýzy byly provedeny za použití statistického softwaru SPSS.

10. Výsledky

V rámci výsledků nejprve uvedu popisné charakteristiky jednotlivých dotazníků, později se zaměřím na výsledky provedených statistických analýz.

Deskriptivní analýza: EOM-EIS-2

Následující tabulky ilustrují skórování participantů v jednotlivých kategoriích z hlediska statusů identity.

V první tabulce lze vidět rozložení participantů z hlediska dosaženého statusu identity zvláště pro ideologickou (povolání, politické názory a životní filosofii) a interpersonální (sexuální role, přátelství, volný čas a partnerské vztahy) složku identity. Jak již jsem zmínila, vyřadila jsem z dotazníku položky týkající se náboženství. Protože ale výsledky z těchto položek by chyběly pro výsledný výpočet skóru, hodnoty z položek týkajících se náboženství jsem nahradila průměry hodnot získaných z ostatních škál. V tabulce je uveden průměr absolutních skóru pro dané kategorie, přičemž minimální možný skór pro každou z kategorií byl 8 a maximální 48. Nejvyšší průměrný skór se objevoval u obou předčasně uzavřených identit – ideologické ($M=36,3237$) i interpersonální ($M=39,5291$). Druhý nejvyšší průměrný skór byl pro identitu difúzní, a to opět pro ideologickou ($M=29,7804$) i interpersonální ($M=33,1053$). Směrodatné odchylky nabývají pro všechny statusy identity podobných hodnot, nejmenší směrodatná odchylka se objevila i interpersonální dosažené identity ($SD=5,90018$).

Tabulka č.1 – Průměr a směrodatná odchylka absolutních skóru dle statusů identity

	N	Průměr	SD
Ideologická difúzní	170	29,78	6,37
Ideologická předčasně uzavřená	173	36,32	6,15
Ideologická moratorium	176	24,23	6,40
Ideologická dosažená	173	25,73	6,44
Interpersonální difúzní	171	33,10	6,03

Interpersonální předčasně uzavřená	172	39,5291	6,48834
Interpersonální moratorium	168	27,2202	6,04219
Interpersonal dosažená	167	25,4251	5,90018

Následující tabulky zobrazují aktuální statusy identity participantů. Z celkového vzorku 15 respondentů nevyplnilo všechny potřebné položky, a proto byly vyřazeny (Missing).

Tabulka č. 2 zobrazuje rozdělení participantů z hlediska statusů interpersonální identity. V úvahu beru pouze participanty, kteří vyplnili všechny položky ($N=164$). Nejvíce participantů ($N=107$, 65 %) vykázalo identitu difuzní. Více než o polovinu participantů méně mělo status identity předčasně uzavřený ($N=52$, 31,7 %). Nejméně participantů bylo ve statusu moratoria ($N=5$, 3 %). Statusu dosažené identity neodpovídal žádný participant.

Tabulka č.2 – Rozdělení participantů z hlediska statusů ideologické identity

Status ideologické identity				
		Počet	Procenta	Platná procenta
Platné	Difuzní	107	59,8	65,2
	Předčasně uzavřená	52	29,1	31,7
	Moratorium	5	2,8	3,0
	Celkem	164	91,6	100,0
Missing	System	15	8,4	

I v rámci interpersonální identity (Tabulka č.3) se nejčastěji objevovali participanté ve stádiu difuzní identity, jejich počet však byl ještě vyšší než v rámci identity ideologické ($N=138$, 86,3 %). Počet difúzních participantů byl více než čtyřikrát vyšší než participantů s předčasně uzavřenou identitou ($N=19$, 11,9 %). Ve statusu moratoria se i zde objevily jen jednotky participantů ($N=5$, 1,9 %). Statusu dosažené identity opět neodpovídal žádný participant.

Tabulka č.3 – Rozdělení participantů z hlediska statusů interpersonální identity

Status interpersonální identity				
		Počet	Procento	Platná procenta
Platné	Difuzní	138	77,1	86,3
	Předčasně uzavřená	19	10,6	11,9
	Moratorium	3	1,7	1,9
	Celkem	160	89,4	100,0
Missing	System	19	10,6	

Deskriptivní analýza: SPFBQ

Následující tabulka ilustruje rozložení participantů z hlediska online sebe prezentace na sociálních sítích. Z výsledků vyplynulo, že nejvíce participantů na sociálních sítích prezentuje falešné já – srovnávání/tvoření dojmu ($M=3,21$, $SD=1,02$), dále ideální já ($M = 3,13$, $SD=1,16$) a reálné já ($M= 3,12$, $SD=0,76$).

Tabulka č. 4 – Rozdělení probandů z hlediska sebe prezentace na sociálních sítích

	N	Průměr	SD
Reálné já	174	3,13	0,76
Ideální já	172	3,13	1,16
Falešné já - klamání	172	2,52	1,37
Falešné já - objevování	174	2,77	1,12
Falešné já – srovnávání/tvoření dojmu	174	3,2	1,03

Statusy identity a způsob sebereprezentace, čas online, škola studia

V rámci korelační analýzy (Spearman) jsem nenalezla žádný zásadní vztah mezi dosaženým statusem identity a způsobem sebereprezentace na sociálních sítích. Objevila jsem ale některé vztahy mezi dílčími aspekty.

Například jsem objevila negativní korelaci mezi ideologickou difuzní identitou a časem stráveným na sociálních sítích ($\rho = -,286, p < ,001$). Čím více času participanti strávili na sociálních sítích, tím menší u nich byla hodnota ideologické difuzní identity. Silný negativní vztah jsem objevila také mezi interpersonální difuzní identitou a ideálním já ($\rho = -,215, p < ,005$). Negativní korelaci jsem našla i mezi ideologickou difuzní identitou a falešným já – klamáním ($\rho = -,157, p < ,005$). Čím větší hodnoty ideologické difuzní identity jedinec měl, tím méně inklinoval k prezentování se na sociálních sítích klamavě o svém já.

Dosažená ideologická identita negativně souvisela s prezentací ideálního já na sociálních sítích, pro což jsem objevila silný vztah ($\rho = -,221, p < ,001$). Čím větší hodnoty statusu dosažené identity participanti měli, tím menší měli tendenci se prezentovat jako osobnost, kterou ve skutečnosti nejsou a idealizovat se v rámci sebereprezentace online.

Negativní vztah jsem našla také mezi školou, kterou probandi studovali a ideologickou difuzní identitou ($\rho = -,171, p < ,005$), interpersonální difuzní identitou ($\rho = -,244, p < ,001$), interpersonální dosaženou identitou ($\rho = -,167, p < ,005$) a ideologickou dosaženou identitou ($\rho = -,185, p < ,005$). Nejsilnější negativní vztah byl mezi studiem a interpersonální difuzní identitou.

Výsledky jsou uvedeny i v následující tabulce.

Tabulka č. 5 – Výsledky korelační analýzy pro statusy identity, sebereprezentaci na sociálních sítích, čas strávený na sociálních sítích a školu studia – přehled signifikantních vztahů

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1. Ideologická difuzní	1,000	-,007	,447**	-,176*	,287**	-,065	,039	-,061	,037	,131	-,157*	-,102	,053	-,171*	-,286**
2. Ideologická předčasně uzavřená	-,007	1,000	,057	,032	,094	,665**	-,066	,057	,098	,044	-,115	,024	,017	-,113	,068
3. Ideologická moratorium	,447**	,057	1,000	-,249**	,162*	,095	,420**	-,057	,010	-,019	-,091	-,076	-,030	,057	-,149
4. Ideologická dosažená	-,176*	,032	-,249**	1,000	-,026	,084	-,002	,505**	-,059	-,221**	-,052	-,005	-,069	-,185*	-,028
5. Interpersonální difuzní	,287**	,094	,162*	-,026	1,000	-,044	,005	-,308**	,133	,074	-,146	,055	,116	-,244**	-,138
6. Interpersonální předčasně uzavřená	-,065	,665**	,095	,084	-,044	1,000	,037	,105	,113	-,036	-,074	,048	-,049	,131	,144
7. Interpersonální moratorium	,039	-,066	,420**	-,002	,005	,037	1,000	,083	-,002	-,125	,041	,020	-,048	,092	-,045
8. Interpersonální dosažená	-,061	,057	-,057	,505**	-,308**	,105	,083	1,000	-,129	-,215**	-,016	-,106	-,136	-,167*	-,054
9. Reálné já	,037	,098	,010	-,059	,133	,113	-,002	-,129	1,000	,279**	-,369**	,151*	,032	-,035	,042
10. Ideální já	,131	,044	-,019	-,221**	,074	-,036	-,125	-,215**	,279**	1,000	,276**	,326**	,360**	,084	,114
11. Falešné já - klamání	-,157*	-,115	-,091	-,052	-,146	-,074	,041	-,016	-,369**	,276**	1,000	,419**	,405**	,241**	,233**
12. Falešné já - objevování	-,102	,024	-,076	-,005	,055	,048	,020	-,106	,151*	,326**	,419**	1,000	,285**	,050	,152*
13. Falešné já – srovnávání- tvorba dojmu	,053	,017	-,030	-,069	,116	-,049	-,048	-,136	,032	,360**	,405**	,285**	1,000	,064	,035
14. Studuji(1=gymnázium, 2= střední školu):	-,171*	-,113	,057	-,185*	-,244**	,131	,092	-,167*	-,035	,084	,241**	,050	,064	1,000	,284**
15. Čas na sociálních sítích	-,286**	,068	-,149	-,028	-,138	,144	-,045	-,054	,042	,114	,233**	,152*	,035	,284**	1,000
M (SD)	29,78 (6,37)	36,32 (6,15)	24,24 (6,40)	25,73 (6,44)	33,11 (6,03)	39,53 (6,49)	27,22 (6,04)	25,43 (5,90)	3,13 (,76)	3,31 (1,16)	2,52 (1,14)	2,77 (1,12)	3,21 (1,03)	1,40 (,49)	3,52 (2,55)

* $p < .05$, ** $p < .01$

Vývoj identity z hlediska online prezentace

V rámci analýzy variance mne zajímalo, jak se liší vývoj identity z hlediska online sebe prezentace. Srovnávala jsem tedy skupiny s různými statusy identity s tím, jak se prezentují na sociálních sítích.

V rámci srovnávání statusu identity a sebe prezentace se opět u každého ze způsobů prezentace objevilo nejméně participantů v moratoriu a status dosažené identity nevykázal ani jeden z celkového počtu probandů. V rámci všech způsobů prezentace se objevilo nejvíce participantů ve statusu difuzním a přibližně o polovinu méně ve statusu předčasně uzavřené identity, což odráží deskriptivu vzorku z předchozí podkapitoly.

Mezi skupinami nebyly z hlediska sebe prezentace a statusy identit signifikantní rozdíl. Jediný rozdíl, který jsem objevila byl v rámci času stráveného denně na sociálních sítích ($F = 6,051$, $df = 2$, $p < ,005$). Skupiny jsem srovnala mezi sebou pomocí post-hoc Turkeyho testu, abych zjistila, které se mezi sebou z hlediska času na sociálních sítích liší.

Participant s difuzní identitou ($M=3,17$, $SD=2,38$) se z hlediska času stráveného na sociálních sítích signifikantně lišili ($p < ,005$) od obou skupin – předčasně uzavřené ($M=4,22$, $SD=2,41$) i moratoria ($M=6,4$, $SD=5,8$). Odlišnost z hlediska času jsou uvedené v tabulce č. 6. Skupiny s předčasně uzavřenou identitou a v moratoriu se mezi sebou z hlediska času

stráveného na sociálních sítích signifikantně nelišily. V rámci signifikantní výsledku je ale třeba vzít v úvahu, že v rámci moratoria se pohybuje jen málo participantů.

Tabulka č. 6 - Rozdíly v rámci statusů identity a času stráveného na sociálních sítích

Kolik času denně přibližně trávíte na sociálních sítích?				
	N	Průměr	Std. Deviation	Std. Error
Difuzní	106	3,17	2,38	,23
Předčasně uzavřená	51	4,22	2,41	,34
Moratorium	5	6,40	5,9	2,64
Celkem	162	3,60	2,62	,21

Objevila jsem signifikantní ($p < ,005$) rozdíly i mezi pohlavími. Jednak v času stráveném na sociálních sítích (ženy ($M= 3,77, SD=2,75$) a muži ($M= 2,41, SD=1,23$)) a ideologického moratoria (ženy ($M= 23,4, SD=6,19$) a muži ($M= 27,21, SD=6,79$)) Odlišnosti jsou uvedeny v tabulce č. 7. Je ale třeba přihlídnout k tomu, že vzorek tvořila většina žen.

Tabulka č. 7 – Signifikantní rozdíly z hlediska pohlaví (za tabulky vyřazena kategorie „jiné“)

		N	Průměr	Std. Deviation	Std. Error
Čas strávený na sociálních sítích	žena	134	3,77	2,75	,24
	muž	34	2,41	1,23	,22
Ideologická difuzní	žena	131	29,25	6,25	,55
	muž	31	33,03	5,7	1,02
	žena	134	23,4	6,12	,53

Ideologické moratorium	muž	34	27,21	6,79	1,17
-------------------------------	-----	----	-------	------	------

Prezentace na sociálních sítích a statusy identity

V rámci regresní analýzy mne zajímalo, do jaké míry statusy identity vysvětlují prezentaci na sociálních sítích. Nezávislou proměnnou byl status identity, závislá proměnná byla v tomto případě způsob prezentace na internetu

Jedinými modely, které byly v tomto případě signifikantní, byly modely zahrnující ideální já a oba typy dosažených identit a falešné já a čas strávený na sociálních sítích.

V rámci prvního modelu lze říci, že různé úrovně statusů identity signifikantně predikují způsob, jakým participanti na sociálních sítích prezentují své ideální já, přičemž jako hlavní prediktor zde figuruje ideologická a interpersonální dosažená identita. Čím vyšší hodnoty nabývá dosažená identita, tím menší mají participanti tendenci prezentovat své ideální já, tedy já, které není skutečné. I přesto, že je vztah signifikantní, není moc silný.

V rámci druhého modelu jsem objevila signifikantní vztah mezi falešným já a časem stráveným na sociálních sítích.

Ostatní modely nebyly signifikantní.

Tabulka č. 8 - Vztah mezi sebezprezentací na sociálních sítích a statusy identity – mnohonásobná lineární regrese

	Ideální já ($p=0,13$, $R^2=,089$, tj. model vysvětluje 8,9 % rozptylu závisle proměnné)		Falešné já - klamání ($p=0,14$, $R^2=,087$, tj. model vysvětluje 8,7 % rozptylu závisle proměnné)	
	beta	p	beta	p
Ideologická difuzní	,098	,328	-,127	,207
Ideologická předčasně uzavřená	,113	,304	-,031	,779
Ideologické moratorium	,011	,919	-,065	,550
Ideologická dosažená	-,176	,073	-,038	,701
Interpersonální difuzní	-,010	,917	-,053	,570
Interpersonální předčasně uzavřená	-,082	,460	-,056	,611
Interpersonální moratorium	-,134	,151	,130	,163
Interpersonální dosažená	-,179	,076	-,002	,985
Věk:	-,002	,976	,004	,961
Kolik času denně přibližně trávíte na sociálních sítích? (prosím, zaokrouhlete na celé hodiny)	,091	,284	,280	,001

Různé způsoby sebe prezentace z hlediska statusů identity

Poslední provedeným typem analýzy byla binární logistická regrese. Z výsledků vyplynulo, že častější online prezentace ideálního já signifikantně zvyšuje pravděpodobnost, že jedinec, který se takto prezentuje, bude ideologickým difuzním statusu identity.

Dále jsem zjistila, že častější prezentace ideálního já téměř signifikantně zvyšuje pravděpodobnost, že daný jedinec bude mít interpersonální difuzní identitu.

Častější prezentace falešného já také téměř signifikantně zvyšuje pravděpodobnost, že participant se nacházel ve statusu předčasně uzavřené identity.

Tabulka č.9 - Rozdíly mezi diffusion a foreclosure vysvětlované způsoby sebe prezentace na sociálních sítích a statusy identity – binární logistická regrese

	Ideologická difuzní x předčasně uzavřená (p= 0,07, Cox and Snell R2= ,142, Nagelkerke R2=,197)		Interpersonální difuzní x předčasně uzavřená (p= 0,38, Cox and Snell R2= ,114, Nagelkerke R2=,222)	
	Exp(b)	p	beta	p
Reálné já	1,471	,256	2,416	,149
Ideální já	,670	,045	,583	,075
Falešné já - klamání	1,377	,122	1,874	,061
Falešné já - objevování	1,320	,210	,589	,145
Falešné já – srovnávání-tvorba dojmu	,769	,212	,680	,202
Věk	,862	,323	,713	,172
Čas na sociálních sítích	1,111	,184	1,170	,104
Pohlaví (žena)		,093		,376
Pohlaví(1) (muž)	,798	,792	,305	,200
Pohlaví(2) (jiné)	,184	,104	,239	,205

11. Diskuse

Má první hypotéza pro tento výzkum se týkala statusů identity u participantů. Participantů byli z řad středoškolských studentů, a tudíž jsem na základě dostupné literatury předpokládala, že se mezi nimi objeví jen menšina jedinců s dosaženou identitou. Z výsledků vyplynulo, že statusu dosažené identity neodpovídal žádný participant. Mou první hypotézu (*H1: Jen minimum participantů se bude z hlediska statusů identity nacházet v rámci dosažené identity.*) tak mohu přijmout.

Z hlediska interpersonální i ideologické identity se nejvíce participantů nacházelo ve statusu difuzní identity, dále v rámci identity předčasně uzavřené a jen minimum participantů bylo ve statusu moratoria. Má druhá hypotéza (*H2: Většina participantů se bude nacházet v rámci difuzního statusu identity nebo moratoria.*) tak byla podpořena. Respondenti byli většinou v difuzi, ale minimálně v moratoriu. Rozdíl byl ale v rámci interpersonální a ideologické identity. Přestože pořadí statusů identity z hlediska počtu participantů bylo v obou aspektech stejné, difuzních participantů bylo v rámci interpersonální identity vyšší než v rámci ideologické. Tato skutečnost je pozoruhodná, neboť interpersonální identita se zdá být méně abstraktní, a tak i jako dříve objevitelná. Zdá se tedy, že jedinci mají jasněji v představě o svých politických názorech, životní filosofii nebo povolání jasnější představy, než o svých blízkých nebo koníčcích. Způsobeno to může být také tím, že participantů mohou studovat zaměřenou střední školu, a tudíž mají jasnější představu o svém budoucím povolání.

Tyto výsledky odpovídají věku respondentů a použitému teoretickému rámci. Většina participantů spadala do věkové kategorie 16-18 let, kdy dle studií vývoj identity teprve začíná. Z hlediska Marciovovy teorie, kdy mezi první statusy patří difuzní identita, lze také usuzovat na to, že většina participantů svou identitu teprve začala objevovat. S ohledem na věk respondentů a dostupné studie je také odpovídající, že nikdo z mých participantů nemá identitu zcela vyjasněnou včetně všech závazků a jistot.

Dále jsem zjistila, že častější prezentace ideálního já téměř signifikantně zvyšuje pravděpodobnost, že daný jedinec bude mít interpersonální difuzní identitu. Tyto výsledky tedy podporují mou třetí hypotézu, kterou tímto přijímám. (*H3: Participanti, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou mít vyšší tendence prezentovat online falešné nebo ideální já.*)

Z mých výsledků vyplynulo, že nejvíce času online trávili participanti ve statusu moratoria, následně v rámci předčasně uzavřené identity a až poslední byli uživatelé s difuzní identitou. Tímto tedy zamítám čtvrtou hypotézu (*H4: Participanti, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou denně trávit na sociálních sítích více času než participanti s jinými statusy identity*). Skupiny s předčasně uzavřenou identitou a v moratoriu se mezi sebou z hlediska času stráveného na sociálních sítích signifikantně nelišily. V rámci signifikantní výsledku je ale třeba vzít v úvahu, že v rámci moratoria se pohybuje jen málo participantů. Z mých výsledků dále vyplynulo, že čím více času participanti strávili na sociálních sítích, tím menší u nich byla hodnota ideologické difuzní identity. Možným důvodem pro tento výsledek může být pozitivní vliv sebeprezentace a objevování sebe online, díky kterému se participanti na sítě častěji vrací a pobývají déle.

Z mých výsledků dále vyplynulo, že čím větší hodnoty ideologické difuzní identity jedinec měl, tím méně inklinoval k prezentování se na sociálních sítích své falešné já. Tento výsledek je pozoruhodný a vede k tomu, že je zde třeba zamítnout mou hypotézu (*H5: Participanti, kteří se budou nacházet ve statusu difuzní identity nebo moratoria budou online častěji prezentovat já, které neodpovídá realitě.*).

Kromě této skutečnosti jsem také zjistila, že participanti s dosaženou identitou měli menší tendenci prezentovat své falešné já a jakkoliv se idealizovat. Toto podpořil i výsledek regresní analýzy, který ukázal, že čím vyšší hodnoty nabývá dosažená identita, tím menší mají participanti tendenci prezentovat své ideální já, tedy já, které není skutečné. Tomu může být proto, že s dosaženými aspekty identity přijali participanti závazek a identitu plně za svou, čímž se s ní ztotožnili, a neměli tak dále potřebu prezentovat sebe jako někoho, kým nejsou a ani se objevovat.

Z mých výsledků dále vyplynulo, že čím větší hodnoty ideologické difuzní identity jedinec měl, tím méně inklinoval k prezentování se na sociálních sítích klamavě o svém já. I zde tedy musím svou hypotézu zamítnout (*H6: Jedinci, kteří nebudou prezentovat online své reálné já, budou mít častěji status difuzní identity.*) Častější prezentace falešného já také téměř signifikantně zvyšuje pravděpodobnost, že participant se nacházel ve statusu předčasně uzavřené identity. To může být způsobeno tím, že online prostor představuje prostředí bez dohledu rodičů, od nichž jedinci s předčasně uzavřenou identitou nekriticky přejali svou aktuální identitu. Mohou tedy volně experimentovat s aspekty já, které neodpovídají skutečnosti, a tak aktivně tvořit svou vlastní identitu.

Z výsledků také vyplynulo, že mezi nejčastěji užívanou sociální sítí patřil Instagram (93 %), následovaný YouTubem (84 %). Až o něco dále se umístil SnapChat (48%). S přihlédnutím k těmto výsledkům přijímám svou poslední hypotézu (*H8: Nejčastěji užívanou sociální sítí mezi participanty bude Instagram.*). Přestože globálně nejpoužívanější sítí je stále Facebook, ukazuje se, že mezi mladými dominují jiné sociální sítě, zejména ty zaměřené na vizuální a audiovizuální reprezentaci. Dnešní dospívající a mladí tedy dávají přednost sociálním sítím, které jsou méně textově zaměřené a vyjadřují se radě prostřednictvím obrazu. Může tomu tak být například proto, že prostředí internetu nabízí množství podnětů s velkou rychlostí, a proto je třeba uživatelům nabídnout atraktivnější a interaktivnější obsah než textovou povahu Facebooku, Twitteru, který integruje příliš mnoho funkcí, přičemž vizualita je jen jednou z nich. Pro mladou generaci tak již samostatná textová sebeprezentace není tak důležitou složkou.

Z dalších výsledků vyplynulo, že nejvíce uživatelů o sobě online prezentuje reálné a ideální já. Poměr prezentace reálného já a ideálního já je velmi blízký. Tyto výsledky mohou poukazovat na to, že ve skutečnosti není sebeprezentace na sociálních sítích až tak odlišná od reálné identity participantů. To může souviset s tím, že o sobě jedinci častěji prezentují autentičtější informace, když je jejich profil spojitelný s jejich osobou (například jménem, fotografií) a není tak kompletně anonymní.

12. Limity výzkumu

Hlavním limitem studie, který se objevuje často, zejména v rámci studií s dětmi a dospívajícími, je jeho sebereportující povaha. Zejména s přihlédnutím k tématu a délce dotazníku, lze jen těžko posoudit, zda respondenti vyplňovali upřímně, zodpovědně a dle svého nejlepšího uvážení. S tím souvisí také jeho online povaha. Vzhledem k tomu, že mladí lidé často většinu běžných činností na internetu vykonávají prostřednictvím chytrého telefonu, který v jednu chvíli poskytuje množství upozornění a dalších rozptýlení, lze uvažovat nad tím, že dotazník vyplnili v rychlosti a diskutabilní tedy bude i čas věnovaný jednotlivým položkám a promýšlení odpovědi na ně. Téma přiměřené délky dotazníku a zároveň sběru potřebných dat za použití kvalitních metod tak může být v online prostoru, kde nad respondenty nemáme kontrolu, a navíc je vyplňují pro bono.

Vzhledem k tomu, že v literatuře se v souvislosti s identitou a sebereprezentací online dále testují další oblasti, jako je například emocionální prožívání, well-being nebo osobnostní vlastnosti, bylo by v rámci příštího výzkumu vhodné doplnit dotazník o nástroj měřící tyto proměnné. Opět zde ale, zejména v rámci výzkumu mezi dospívajícími a adolescenty narážíme na problém výsledné délky dotazníku. To byl také jeden z důvodů, proč se autorka této práce rozhodla žádnou další nezkoumat.

Byť je dotazník EOM-EIS-2 stále výzkumníky často používanou metodou, nemá české normy a z hlediska položek se zdá místy zastaralý. Například skupina položek týkající se sexuálních rolí by se dnes měla nazývat spíše genderovými rolemi, a i její konkrétní položky by měly směřovat spíše na aktuálnější témata, která řeší nynější generace, a které dříve nepřicházely v úvahu (například rodičovská dovolená apod.). Poněkud zastaralý a nesnadný je i jazyk, kterým jsou otázky psány. V rámci překladu do češtiny se je autorka spolu s kolegy snažila maximálně zachovat (vzhledem k maximální podobnosti s původním dotazníkem), některé věty ale musely být i tak lehce přeformulovány.

V rámci dotazníku sebereprezentace na sociálních sítích spatřuje vzhledem k informacím o povaze sítí z teoretické části hlavní problém v narazení slova Facebook (z původního dotazníku) slovem sociální sítě. Jak bylo zmíněno v teoretické části, sociálních sítí je mnoho

a nabízejí různé afordance, které uživatelé využívají různým způsobem a různým způsobem se zde sebe prezentují (například na Snapchatu sdíleli bez většího rozmyslu na rozdíl od Facebooku). Došlo zde tedy k jisté generalizaci platform, které jsou ve skutečnosti homogenní. Možným řešením by bylo uvést několik stejných sebe prezentačních škál, ale v rámci každé z nich použít jinou sociální síť. Participanti by tak vyplňovali jednu škálu vícekrát, po každé z pohledu jiné sociální sítě. Zde se ale nabízí další otázka, a to, zda si rozdílnost sítí uvědomují i sami adolescenti a nesklouzli by po chvíli k odpovídání stejně na každou položku.

Dalším limitem, který se váže k dotazníku o sebe prezentaci je možná sociální desirabilita. Participanti nemuseli nutně odpovídat tak, jak tomu bylo ve skutečnosti, ale tak, jak by si přáli, aby tomu bylo.

Tím se opět vracím k úvodnímu tématu sebereportování a jeho možných řešení. Využívání sebereportujících dotazníků o chování na Sociálních sítích snižuje reliabilitu (Subrahmanyam & Šmahel, 2011). V rámci výzkumů sebe prezentace na sociálních sítích se tak používá způsobů srovnání dotazníků, které jsou výsledkem sebereportování a skutečného projevu na sociálních sítích. Výzkumníci tak dají vyplnit dotazník participantovi a pak ten samý vyplní ještě jednou sami výzkumníci na základě prozkoumání sociálních sítí participantů. Další možností je reportování blízké osoby namísto samotných participantů. Zde je ale riziko toho, že také nebudeme mít pravdivé odpovědi, ale pouze informace na základě dojmu někoho druhého.

Dalším limitem mé studie je její vzorek skládající se ve většině z dívek (75,4 %). Z výzkumů vyplývá, že užívání sociálních sítí chlapci a dívkami se liší, proto je možné, že výsledky této studie odrážejí spíše online chování a sebe prezentaci dívek. Homogenita skupiny je limitem i z hlediska věku. Vzhledem k tomu, že jsem mířila pouze na středoškoláky, kteří jsou v procesu vývoje identity, chybí respondenti s dosaženou identitou, kteří by mohli přidat další zajímavé informace o sebe prezentaci online. Toto může být podnětem pro rozšíření studie.

Posledním limitem, který považuji za důležitý zmínit, a neplatí pouze pro mou studii, ale pro většinu studií z této oblasti jsou chybějící experimentální důkazy testující témata sebezprezentace online a vývoje identity. Prostřednictvím korelací a dalších analýz není možné plně kontrolovat další intervenující proměnné.

Závěr

Sociální sítě dnes tvoří nový vývojový kontext pro dospívající, kterým je třeba se výzkumně zabývat. Obzvláště důležité je téma sociálních sítí, sebe prezentace a možností experimentace s identitou. Dosažení identity je klíčovým vývojovým úkolem adolescence a sociální sítě nabízejí pro zkoušení si různých aspektů já adolescentům bezpečný prostor. Jeho výzkum je ale stále nejednoznačný a nedostatečný. Na základě mé práce lze identifikovat možné důvody pro tyto problémy. Za prvé se využívání sociálních sítí a jejich dopad na jedince zdá být značně komplexní a závisící na mnoha osobnostních faktorech i charakteristikách sociálních sítí. Za druhé dostupné studie z této oblasti čelí metodologickým problémům z hlediska nejednotnosti definic, měrných nástrojů a výzkumných designů. Na druhou skupinu nedostatků se snaží reagovat výzkum sociálních sítí prostřednictvím afordancí.

Cílem mé práce bylo představení vývojového úkolu dosažení identity, faktorů, které ho ovlivňují, s důrazem na technologie a online prostor; popsat psychologické aspekty používání sociálních sítí; popsat vztah online a offline identit a sebe prezentace online a představit přístup k výzkumu sociálních sítí prostřednictvím afordancí. V praktické části pak bylo mým cílem prozkoumat vztah mezi dosaženým statusem identity a sebe prezentací na sociálních sítích.

V teoretické části jsem se zabývala vývojem identity a souvisejícími faktory, dospíváním a vývojovými úkoly, psychologickými aspekty sociálních sítí a identitou offline i online včetně jejich souvislostí a sebe prezentací.

V první kapitole jsem se zabývala definice a pojetí identity různými autory, složkami identity a determinanty jejího vývoje.

Ve druhé kapitole jsem popsala periodizaci dospívání, vývojové úkoly a jejich proměnu ve světle moderní doby – především za účasti digitálních médií.

Třetí kapitolu jsem věnovala definici sociálních sítí a přehledu jejich oblíbenosti a užívanosti na základě dostupných dat. Na základě informací získaných z dostupných statistik jsem popsala některé dospívajícími nejvyužívanější sociální sítě. Také jsem popsala psychologické aspekty používání sociálních sítí. Poznatky ze studií jsou nejednoznačné a poukazují na silnou komplexitu z hlediska uživatelů i platforem.

Ve čtvrté a poslední kapitole jsem se zaměřila na online sebe prezentaci a souvislosti mezi online a offline identitami. V závěru jsem představila koncept afordancí jako nového možného přístupu ke studiu sociálních sítí.

Tématem mé praktické části byl vztah mezi dosaženým statusem identity a sebe prezentací na sociálních sítích u adolescentů. Výsledky mé práce v klíčových aspektech odrážely dosavadní vědecké poznatky z oblasti vývoje identity a sociálních sítí. Výsledky této práce mohou přispět k lepšímu porozumění kontextu sociálních sítí pro vývoj dospívajících a experimenty s identitou online.

Seznam použité literatury

Akram, W., & Kumar, R. (2017). A study on positive and negative effects of social media on society. *International Journal of Computer Sciences and Engineering*, 5(10), 351-354.

Alfano, C. A., Zakem, A. H., Costa, N. M., Taylor, L. K., & Weems, C. F. (2009). Sleep problems and their relation to cognitive factors, anxiety, and depressive symptoms in children and adolescents. *Depression and anxiety*, 26(6), 503-512.

Alhabash, S., & Ma, M. (2017). A tale of four platforms: Motivations and uses of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat among college students?. *Social media+ society*, 3(1).

Amichai-Hamburger, Y., & Vinitzky, G. (2010). Social network use and personality. *Computers in human behavior*, 26(6), 1289-1295.

Amichai-Hamburger, Y., Wainapel, G., & Fox, S. (2002). On the Internet no one knows I'm an introvert: Extroversion, neuroticism, and Internet interaction. *Cyberpsychology & Behavior*, 2, 125-128.

Amiot, C. E., De la Sablonniere, R., Terry, D. J., & Smith, J. R. (2007). Integration of social identities in the self: Toward a cognitive-developmental model. *Personality and social psychology review*, 11(4), 364-388

Anderson, K. E. (2020). Getting acquainted with social networks and apps: it is time to talk about TikTok. *Library hi tech news*.

Antheunis M, Schouten A and Kraemer E (2014) The role of social networking sites in early adolescents' social lives. *Journal of Early Adolescence* 36(3): 348-371.

Antheunis, M. L., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2010). Getting acquainted through social network sites: Testing a model of online uncertainty reduction and social attraction. *Computers in Human Behavior*, 26(1), 100-109.

Appel, M., Marker, C., & Gnambs, T. (2020). Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Review of General Psychology*, 24(1), 60-74.

Archer, S. L. (1982). The lower age boundaries of identity development. *Child development*, 1551-1556.

Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American psychologist*, 54(5), 317.

Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American psychologist*, 57(10), 774.

Arnett, J. J. (2014). *Adolescence and emerging adulthood* (Fifth edition). Pearson.

Back, M.D. et al. 2010. Facebook Profiles Reflect Actual Personality, Not Self-Idealization. *Psychological Science*. 21, 3 (2010), 372–374.

Báčová, V. (2008). *Identita v sociální psychologii*. In Slaměník, I., Výrost, J. (Ed.). *Sociální psychologie* (2. přepracované a rozšířené vydání). Grada.

Baker, Z. G., Krieger, H., & LeRoy, A. S. (2016). Fear of missing out: Relationships with depression, mindfulness, and physical symptoms. *Translational Issues in Psychological Science*, 2, 275–282

Bangerter, A., Grob, A., & Krings, F. (2001). Personal goals at age 25 in three generations of the twentieth century: Young adulthood in historical context. *Swiss Journal of Psychology/Schweizerische Zeitschrift für Psychologie/Revue Suisse de Psychologie*, 60(2), 59.

Bano, S., Cisheng, W., Khan, A. N., & Khan, N. A. (2019). WhatsApp use and student's psychological well-being: Role of social capital and social integration. *Children and youth services review, 103*, 200-208.

Baštecká, B. Osobnost. In Baštecká, B., & Mach, J. (2015). *Klinická psychologie*. Portál.

Barber, B. K., Stolz, H. E., Olsen, J. A., Collins, W. A., & Burchinal, M. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method. *Monographs of the society for research in child development*, i-147.

Bargh, J.,A., McKenna, K.,Y., A., & Fitzsimons, G., M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the 'true self' on the internet. *Journal of Social Issues* 58(1): 33–48.

Barry, C. M., Madsen, S. D., Nelson, L. J., Carroll, J. S., & Badger, S. (2009). Friendship and romantic relationship qualities in emerging adulthood: Differential associations with identity development and achieved adulthood criteria. *Journal of Adult Development, 16*(4), 209.

Bartoszuk, K., & Pittman, J. F. (2010). Profiles of identity exploration and commitment across domains. *Journal of Child and Family Studies, 19*(4), 444-450.

Bauman, Z., & Drožd', L. (2002). *Tekutá modernita*. Mladá Fronta, Praha.

Bayer, J. B., Anderson, I. A., & Tokunaga, R. (2022). Building and Breaking Social Media Habits. *Current Opinion in Psychology, 101303*.

Bayer, J. B., Triêu, P., & Ellison, N. B. (2020). Social media elements, ecologies, and effects. *Annual Review of Psychology, 71*, 471–497.

- Bayer, J. B., Ellison, N. B., Schoenebeck, S. Y., & Falk, E. B. (2016). Sharing the small moments: ephemeral social interaction on Snapchat. *Information, Communication & Society, 19*(7), 956-977.
- Beaumont, E., Colby, A., Ehrlich, T., & Torney-Purta, J. (2006). Promoting political competence and engagement in college students. *Journal of Political Science Education, 2*, 249–270.
- Bergfeld, N. S., & Van den Bulck, J. (2021). It's not all about the likes: Social media affordances with nighttime, problematic, and adverse use as predictors of adolescent sleep indicators. *Sleep Health, 7*(5), 548-555.
- Bergagna, E., & Tartaglia, S. (2018). Self-esteem, social comparison, and Facebook use. *Europe's journal of psychology, 14*(4), 831.
- Best, P., Manktelow, R., & Taylor, B. (2014). Online communication, social media and adolescent wellbeing: A systematic narrative review. *Children and Youth Services Review, 41*, 27-36.
- Beyers, W., & Çok, F. (2008). Adolescent self and identity development in context.
- Blinka, L., Ševčíková, A. (2014). Rodičovská mediace používání internetu u dětí. In Ševčíková, A. (2014). Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu. Praha: Grada.
- Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The psychoanalytic study of the child, 22*(1), 162-186.
- boyd, D. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press
- boyd, D. (2015). Social media: A phenomenon to be analyzed. *Social Media+ Society, 1*(1), 2056305115580148.

- boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2008). Social network sites: Definition, history and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210–230.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond" identity". *Theory and society*, 29(1), 1-47.
- Bruns, A. (2015). Making sense of society through social media. *Social media+ society*, 1(1), 2056305115578679.
- Buffardi E., L., & Campbell, W., K. (2008). Narcissism and social networking web sites. *Personality & Social Psychology Bulletin*. 34:1303–14.
- Burgess, J., Marwick, A., & Poell, T. (Eds.). (2017). *The SAGE handbook of social media*. Sage.
- Buss, D.M. (1987). Selection, evocation, and manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1214–1221.
- Bussey, K. (2011). Gender identity development. In *Handbook of Identity Theory and Research*. Springer, New York, NY.
- Cain, N., & Gradisar, M. (2010). Electronic media use and sleep in school-aged children and adolescents: A review. *Sleep medicine*, 11(8), 735-742.
- Carpenter, J. P., Morrison, S. A., Craft, M., & Lee, M. (2020). How and why are educators using Instagram?. *Teaching and teacher education*, 96, 103149.
- Cingel, D. P., Carter, M. C., & Taylor, L. B. (2022). A Personal Social Media Use Framework. *The Social Media Debate: Unpacking the Social, Psychological, and Cultural Effects of Social Media*, 14.

Clark, L. S. (2005). Exploring Teen Friendship. *Girl wide web: Girls, the Internet, and the negotiation of identity*, 11, 203.

Cohen, C. (2013). FoMo: Do you have a fear of missing out? The Telegraph. [Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/women/womens-life/10061863/FoMo-Do-you-have-a-Fear-of-Missing-Out.html>].

Connolly, I., Palmer, M., Barton, H., & Kirwan, G. (Eds.). (2016). *An introduction to cyberpsychology*. Routledge Taylor & Francis Group.

Correa, T., Hinsley, A., & de Zúñiga, H. (2010). Who interacts on the web?: The intersection of users' personality and social media use. *Computers in Human Behavior*, 26, 247–253.

Cover, R., & Doak, S. (2015). Identity offline and online. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition* (pp. 547-553). Elsevier.

Cozby, P. C. (1973). Self-disclosure: a literature review. *Psychological bulletin*, 79(2), 73.

Dalajka, J., & Macek, P. (2010). Být jedinečným a/nebo být jako ostatní: Dvě stránky jedné identity. In Tyrlík, M., Macek, P., & Širůček, J. (Eds.). *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Masarykova univerzita.

Danto, E. (2003). Americans at work: A developmental approach. In D. P. Moxley & J. R. Finch (Eds.), *Sourcebook of rehabilitation and mental health practice*. New York: Kluwer.

Davis, K.(2010). Coming of age online: The developmental underpinnings of girls' blogs. *Journal of Adolescent Research* 25(1): 145–171.

Davis, K. (2012). Tensions of identity in a networked era: Young people's perspectives on the risks and rewards of online self-expression. *new media & society*, 14(4), 634-651.

Davis, K., & Weinstein, E. (2017). Identity development in the digital age: An Eriksonian perspective. In *Identity, sexuality, and relationships among emerging adults in the digital age* (pp. 1-17). IGI Global.

Derlega, V. J., Metts, S., Petronio, S., & Margulis, S. T. (1993). *Self-disclosure*. Sage Publications, Inc.

DeVito, M. A., Birnholtz, J., & Hancock, J. T. (2017). Platforms, people, and perception: Using affordances to understand self-presentation on social media. In *Proceedings of the 2017 ACM conference on computer supported cooperative work and social computing* (pp. 740-754).

Ditchfield, H. (2020). Behind the screen of Facebook: Identity construction in the rehearsal stage of online interaction. *New Media & Society*, 22(6), 927-943.

Dhir, A., Yossatorn, Y., Kaur, P., & Chen, S. (2018). Online social media fatigue and psychological wellbeing—A study of compulsive use, fear of missing out, fatigue, anxiety and depression. *International Journal of Information Management*, 40, 141-152.

Dillon, F. R., Worthington, R. L., & Moradi, B. (2011). Sexual identity as a universal process. In *Handbook of Identity Theory and Research*. Springer, New York, NY.

Dobrea, A., & Pășăreanu, C. R. (2016). Impact of Social Media on Social Anxiety: A Systematic. *New developments in anxiety disorders*, 129.

Duggan, M., Ellison, N. B., Lampe, C., Lenhart, A., & Madden, M. (2015, January). *Social media update 2014*. Pew Research Center. Retrieved from <http://www.pewinternet.org/2015/01/09/social-media-update-2014/>.

Eleuteri, S., Saladino, V., & Verrastro, V. (2017). Identity, relationships, sexuality, and risky behaviors of adolescents in the context of social media. *Sexual and Relationship Therapy, 32*(3-4), 354-365.

Ellison, N. B., & boyd, D. (2013). Sociality through social network sites. *The Oxford handbook of internet studies, 151-172*.

Ellison, N., Heino, R., & Gibbs, J. (2006). Managing impressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of computer-mediated communication, 11*(2), 415-441.

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of computer-mediated communication, 12*(4), 1143-1168.

Epstein, H. T. (1979). Correlated brain and intelligence development in humans. *Development and evolution of brain size: Behavioral implications, 111-131*.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: Norton.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis* (No. 7). WW Norton & company.

Erikson, E. H. (1996). *Osm věků člověka*. Praha: Portál.

Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Argo.

Espinoza, G., & Juvonen, J. (2011). The pervasiveness, connectedness, and intrusiveness of social network site use among young adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 14*(12), 705-709.

Fang, J, Wang, Z, Hao, B (2019) Analysis of ‘anesthesia’ mechanism in mobile short video applications. In: Striełkowski T and Cheng J (eds) *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Volume 309. Wuhan: Atlantis Press, pp. 348–351.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.

Fox J, McEwan B. 2020. Social media. In Bryant, J., & Oliver, M. B. (Eds.). (2020). *Media effects: Advances in theory and research*. Routledge.

Fox, J., & Moreland, J. J. (2015). The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with Facebook use and affordances. *Computers in human behavior*, 45, 168-176.

Funder, D. C. (2000). Personality. *Annual Review of Psychology*, 52, 197–221.

Forest, A. L., & Wood, J. V. (2012). When social networking is not working: Individuals with low self-esteem recognize but do not reap the benefits of selfdisclosure on Facebook. *Psychological Science*, 23, 295–302.

Gable, S. L., & Reis, H. T. (2010). Good news! Capitalizing on positive events in an interpersonal context. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 42, pp. 195-257). Academic Press.

George, M. J., & Odgers, C. L. (2015). Seven fears and the science of how mobile technologies may be influencing adolescents in the digital age. *Perspectives on psychological science*, 10(6), 832-851.

Gibson, J.J. (1977), “The theory of affordances”, in Shaw, R. and Brans-ford, J. (Eds), *Perceiving, acting, and knowing: Toward an ecologicalpsychology*, Erlbaum, Hillsdale, NJ, pp. 67-82.

Gil-Or, O., Levi-Belz, Y., & Turel, O. (2015). The “Facebook-self”: Characteristics and psychological predictors of false self-presentation on Facebook. *Frontiers in psychology, 6*, 99.

Goffman, E. (1959). The moral career of the mental patient. *Psychiatry, 22*(2), 123-142.

Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Harmondsworth: Penguin Books.

Goffman, E. (1999). *Všichni hraje divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.*

Grieve, R., & Watkinson, J. (2016). The psychological benefits of being authentic on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 19*(7), 420-425.

Grotevant, H. D., & Thorbecke, W. L. (1982). Sex differences in styles of occupational identity formation in late adolescence. *Developmental Psychology, 18*, 396–405.

Grotevant, H. D., Thorbecke, W., & Meyer, M. L. (1982). An extension of Marcia's identity status interview into the interpersonal domain. *Journal of youth and adolescence, 11*(1), 33-47.

Hall, G. S. (1904). Adolescence in literature, biography, and history.

Hamburger, Y. A., & Ben-Artzi, E. (2000). The relationship between extraversion and neuroticism and the different uses of the Internet. *Computers in Human Behavior, 16*, 441–449.

Han, B. (2018). Social media burnout: Definition, measurement instrument, and why we care. *The Journal of Computer Information Systems, 58*(2), 122–130.

- Hardy, S. A., & Carlo, G. (2011). Moral identity. In *Handbook of identity theory and research*. Springer, New York, NY.
- Harter, S. (1997). The personal self in social context. *Self and identity: Fundamental issues, 1*, 81-105.
- Harter, S. (1998). "The development of self-representations," in Social, Emotional, and Personality Development. *Handbook of Child Psychology, 5th Edn, Vol. 3*, ed. N. Eisenberg (New York, NY: JohnWiley), 553–617.
- Harter, S. (1999). Symbolic interactionism revisited: Potential liabilities for the self constructed in the crucible of interpersonal relationships. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 677-703.
- Hartley, J. (2018). Pushing back: Social media as an evolutionary phenomenon. *The SAGE handbook of social media*, 13-34.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education (3rd ed.)*. NewYork: David Mckay Company.
- Helsen, M., Vollebergh, W. and Meeus, W. (1999). Psychosociale problemen in de adolescentie: de samenhang met hechting aan ouders en vrienden en identiteit [Psychosocial problems in adolescence: their correlates with attachment to parents and peers and identity]. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 54, 256–275.
- Helve, H. (2019). Perspectives on Adolescence, Identity Formation and Transitions. *The Japanese journal of adolescent psychology*, 31(1), 1-17.
- Hillier, L., & Harrison, L. (2007). Building realities less limited than their own: Young people practising same-sex attraction on the internet. *Sexualities*, 10(1), 82-100.
- Hjorth, L., & Hinton, S. (2019). *Understanding social media*. Sage.

Hong, S., Jahng, M. R., Lee, N., & Wise, K. R. (2020). Do you filter who you are?: Excessive self-presentation, social cues, and user evaluations of Instagram selfies. *Computers in Human Behavior, 104*, 106159.

Huang, C. (2010). Mean-level change in self-esteem from childhood through adulthood: Meta-analysis of longitudinal studies. *Review of General Psychology, 14*(3), 251-260.

Huddy, L. (2001). From social to political identity: A critical examination of social identity theory. *Political Psychology, 22*(1), 127–156.

Chen, H.-T., & Kim, Y. (2013). Problematic use of social network sites: The interactive relationship between gratifications sought and privacy concerns. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 16*(11), 806–812.

Chen, K., Lay, K., Wu, Y., & Yao, G. (2007). Adolescent self-identity and mental health: The function of identity importance, identity firmness, and identity discrepancy. *Chinese Journal of Psychology, 49*, 53-72.

Choi, S. B., & Lim, M. S. (2016). Effects of social and technology overload on psychological well-being in young South Korean adults: The mediatory role of social network service addiction. *Computers in Human Behavior, 61*, 245–254.

Choi, M., & Toma, C. L. (2014). Social sharing through interpersonal media: Patterns and effects on emotional well-being. *Computers in Human Behavior, 36*, 530-541.

Chou, W. S., Hunt, Y. M., Beckjord, E. B., Moser, R. P., & Hesse, B. W. (2009). Social media use in the United States: Implications for health communication. *Journal of Medical Internet Research, 11*(4), e48.

Chua, T. H. H., & Chang, L. (2016). Follow me and like my beautiful selfies: Singapore teenage girls' engagement in self-presentation and peer comparison on social media. *Computers in Human Behavior*, 55, 190–197.

Jordán-Conde, Z., Mennecke, B., & Townsend, A. (2014). Late adolescents identity definition and intimate disclosure on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 33, 356–366.

Keles, B., McCrae, N., & Grealish, A. (2020). A systematic review: the influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 79-93.

Kennedy H (2006) Beyond anonymity, or future directions for internet identity research. *New Media & Society* 8(6): 859–876.

Kern, H., Mehl, C., Nolz, H., Peter, M., & Wintersperger, R. (2015). *Přehled psychologie* (Vydání páté). Portál.

Kins, E., Beyers, W., & Soenens, B. (2013). When the separation-individuation process goes awry: Distinguishing between dysfunctional dependence and dysfunctional independence. *International Journal of Behavioral Development*, 37(1), 1-12.

Klaczynski, P. A., & Lavalley, K. L. (2005). Domainspecific identity, epistemic regulation, and intellectual ability as predictors of belief-biased reasoning: A dualprocess perspective. *Journal of Experimental Child Psychology*, 92, 1–24.

Kollerová, L. (2016). Střední dětství. In Blatný, M. (Ed.). *Psychologie celoživotního vývoje*. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2019). České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva). O2 Czech Republic a Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta Centrum prevence rizikové virtuální komunikace (E-Bezpečí).

Kroger, J., (1997). Gender and identity: the intersection of structure, content, and context. *Sex Roles* 36, 747–770.

Kuhn, D. (1989). Children and adults as intuitive scientists. *Psychological review*, 96(4), 674.

Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (Vydání 4. přepracované a doplněné, v Grada Publishing 2., aktualizované vydání). Praha: Grada Publishing.

Lannegrand-Willems, L., & Bosma, H. A. (2006). Identity development-in-context: The school as an important context for identity development. *Identity*, 6(1), 85-113.

Larrain ME, Zegers B and Trapp A (2007) Do adolescents compromise their identity when chatting on the internet? *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 4(2): 91–109.

Lee, E., Lee, J. A., Moon, J. H., & Sung, Y. (2015). Pictures speak louder than words: Motivations for using Instagram. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 18(9), 552-556.

Leight, E. (2019), “Surprising no one: TikTok is driving a lot of new-artist growth”, Rolling Stone, dostupné z: www.rollingstone.com/pro/news/chartmetric-breakthrough-artists-report-958401/

Lenhart, A., Ling, R., Campbell, S., & Purcell, K. (2010). Teens and mobile phones. Retrieved 15.02.15, from <http://www.pewinternet.org/2010/04/20/teensand-mobile-phones/>

Leonardi, P. M., Nardi, B. A., & Kallinikos, J. (Eds.). (2012). *Materiality and organizing: Social interaction in a technological world*. Oxford university press on demand.

Litt, E. (2012). Knock, knock. Who's there? The imagined audience. *Journal of broadcasting & electronic media*, 56(3), 330-345.

Livingstone, S., & Helsper, E. (2010). Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New Media & Society*, 12(2), 309–329.

Luo, M., & Hancock, J. T. (2020). Self-disclosure and social media: motivations, mechanisms and psychological well-being. *Current Opinion in Psychology*, 31, 110-115.

Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L., Beyers, W., & Missotten, L. (2011). Processes of personal identity formation and evaluation. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 77-98). Springer, New York, NY.

Macek, P. (2003). *Adolescence* (Druhé, upravené vydání). Portál.

Macek, P., Tyrlík, M. (2010). Sebepojetí a identita: Problém vymezení, sociální a vývojový kontext. In Tyrlík, M., Macek, P., & Širůček, J. (Eds.). *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Masarykova univerzita.

Mackson, S. B., Brochu, P. M., & Schneider, B. A. (2019). Instagram: Friend or foe?. In *The application's association with psychological well-being* (pp. 1–23). New Media & Society.

Macháčková, H. (2014) Soukromí a sebeodkrývání na sociálních sítích. In Ševčíková, A. (2014). *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada.

Manago, A. M. (2015). Identity development in the digital age: The case of social networking sites. In McLean, K. C., & Syed, M. U. (Eds.). (2015). *The Oxford handbook of identity development*. Oxford Library of Psychology.

Mannerström, R., Hietajärvi, L., Muotka, J., & Salmela-Aro, K. (2018). Identity profiles and digital engagement among Finnish high school students. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 12(1).

Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of personality and social psychology*, 3(5), 551.

Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 9(11), 159-187.

Markowetz, A. (2015). Smartphone usage in the 21st century: who is active on WhatsApp?. *BMC research notes*, 8(1), 1-6.

Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American psychologist*, 41(9), 954.

Marwick A (2013) Online identity. In: Hartley J, Burgess J and Bruns A (eds) *A Companion to New Media Dynamics*. Chichester: John Wiley & Sons, pp. 355–364

Mascheroni, G., Vincent, J. and Jimenez, E. (2015), "Girls are addicted to likes so they post semi-naked selfies: peer mediation, normativity and the construction of identity online", *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, Vol. 9 No. 1, pp. 1-14.

Matos, P., Barbosa, S., De Almeida, H. and Costa, M. (1999). Parental attachment and identity in Portuguese late adolescents. *Journal of Adolescence*, 22, 805–818.

Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2010). Modeling educational usage of Facebook. *Computers & Education*, 55(2), 444-453.

McAdams, D. P. (2011). Narrative identity. In *Handbook of identity theory and research*. Springer, New York, NY.

McAndrew, F. T., & Jeong, H. S. (2012). Who does what on Facebook? Age, sex, and relationship status as predictors of Facebook use. *Computers in Human Behavior, 28*(6), 2359-2365.

McCay-Peet, L., & Quan-Haase, A. (2017). What is social media and what questions can social media research help us answer. *The SAGE handbook of social media research methods, 13-26.*

McKenna, K. Y., Green, A. S., & Gleason, M. E. (2002). Relationship formation on the Internet: What's the big attraction?. *Journal of social issues, 58*(1), 9-31.

McKenna, K. and Bargh, J.A. (1998), "Coming out in the age of the internet: identity demarginalization through virtual group participation", *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 75 No. 3, pp. 681-694.*

McKenna, K. Y., & Bargh, J. A. (2000). Plan 9 from cyberspace: The implications of the Internet for personality and social psychology. *Personality and social psychology review, 4*(1), 57-75.

McLaughlin, K. A., & King, K. (2015). Developmental trajectories of anxiety and depression in early adolescence. *Journal of abnormal child psychology, 43*(2), 311-323.

Mc Mahon, C. (2019). *The psychology of social media.* Routledge.

Meeus, W. (2003). Parental and peer support, identity development and psychological well-being in adolescence. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society, 10*(2+ 3), 192-201.

Meeus, W., Dekovic, M., & Iedema, J. (1997). Unemployment and identity in adolescence: A social comparison perspective. *Career Development Quarterly, 45, 369–380.*

Meeus, W. I. M., Oosterwegel, A., & Vollebergh, W. (2002). Parental and peer attachment and identity development in adolescence. *Journal of adolescence*, 25(1), 93-106.

Mehdizadeh, S. (2010). Self-presentation 2.0: Narcissism and self-esteem on Facebook. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(4), 357-364.

Meier, A., & Johnson, B. K. (2021). Social comparison and envy on social media: A critical review.

Meshi, D., Turel, O., & Henley, D. (2020). Snapchat vs. Facebook: Differences in problematic use, behavior change attempts, and trait social reward preferences. *Addictive behaviors reports*, 12, 100294.

Montag, C., Błaszkiwicz, K., Sariyska, R., Lachmann, B., Andone, I., Trendafilov, B., ... & Odaci, H. and C, elik, C, .B. (2017), "Internet dependence in an undergraduate population: the roles of coping with stress, self-efficacy beliefs, and sex role orientation", *Journal of Educational Computing Research*, Vol. 55 No. 3, pp. 395-409.

Montag, C., Yang, H., & Elhai, J. D. (2021). On the psychology of TikTok use: A first glimpse from empirical findings. *Frontiers in public health*, 9, 62.

Moon, J. H., Lee, E., Lee, J. A., Choi, T. R., & Sung, Y. (2016). The role of narcissism in self-promotion on Instagram. *Personality and individual Differences*, 101, 22-25.

Moreno, M. A., & Uhls, Y. T. (2019). Applying an affordances approach and a developmental lens to approach adolescent social media use. *Digital health*, 5, 2055207619826678.

Morgan, E. M., & Korobov, N. (2012). Interpersonal identity formation in conversations with close friends about dating relationships. *Journal of Adolescence*, 35(6), 1471-1483.

Mullis, A. K., Mullis, R. L., Schwartz, S. J., Pease, J. L., & Shriner, M. (2007). Relations among parental divorce, identity status, and coping strategies of college age women. *Identity: An International Journal of theory and research*, 7(2), 137-154.

Nadkarni, A., & Hofmann, S. G. (2012). Why do people use Facebook?. *Personality and individual differences*, 52(3), 243-249.

Naslund, J. A., Bondre, A., Torous, J., & Aschbrenner, K. A. (2020). Social media and mental health: benefits, risks, and opportunities for research and practice. *Journal of technology in behavioral science*, 5(3), 245-257.

Nawaz, S. (2011). The relationship of parental and peer attachment bonds with the identity development during adolescence. *Journal of Social Sciences*, 5, 104-119.

Norman, D. (2013). *The design of everyday things: Revised and expanded edition*. Basic books.

OfCom, U. K. (2021). Children and parents: Media use and attitudes report. *London: Office of Communications London*.

O'Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804.

Oosterwegel, A., Field, N., Hart, D., & Anderson, K. (2001). The relation of self-esteem variability to emotion variability, mood, personality traits, and depressive tendencies. *Journal of Personality*, 69(5), 689-708.

O'Reilly, M., Dogra, N., Whiteman, N., Hughes, J., Eruyar, S., & Reilly, P. (2018). Is social media bad for mental health and wellbeing? Exploring the perspectives of adolescents. *Clinical child psychology and psychiatry*, 23(4), 601-613.

- Oyserman, D., & Markus, H. R. (1990). Possible selves and delinquency. *Journal of personality and social psychology*, 59(1), 112.
- Papalia, D. E., & Wendkos, S. O. (1992). *Human development* (5th. ed). McGraw-Hill.
- Pavlas, & a Vašutová (1999). *Vývojová psychologie I*.
- Pavlas, I., & Vašutová, M. (1999). *Vývojová psychologie I.: pro studenty učitelství a vychovatelství*. Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.
- Peris, M., de la Barrera, U., Schoeps, K., & Montoya-Castilla, I. (2020). Psychological risk factors that predict social networking and internet addiction in adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 17(12), 4598.
- Peris, M.; Maganto, C.; Garaigordobil, M. Escala. (2018) De riesgo de adicción-adolescente a las redes sociales e internet: Fiabilidad y validez (ERA-RSI) [Scale of risk of addiction to medias and Internet for adolescents: Reliability and validity (ERA-RSI)]. *Rev. Psic Clin. con Niños y Adolescens*, 5052, 30–36.
- Perrin, A. (2015). Social media usage. *Pew research center*, 125, 52-68.
- Petrov, V. (2018). *Načítání*. Cosmopolis.
- Pollard, G. (2012). JWT explores fear of missing out –report SXSW presentation spotlight how brands can leverage FoMOCision PRWeb [Retrieved from <http://www.prweb.com/releases/2012/3/prweb9265660.htm>].
- Ponnusamy, S., Iranmanesh, M., Foroughi, B., & Hyun, S. S. (2020). Drivers and outcomes of Instagram Addiction: Psychological well-being as moderator. *Computers in Human Behavior*, 107, 106294.
- Porter, T. J. (2013). Moral and political identity and civic involvement in adolescents. *Journal of Moral Education*, 42(2), 239-255.

Pospíšilová, M. (2016). *Facebooková (ne)závislost: identita, interakce a uživatelská kariéra na Facebooku*. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently?. *On the horizon*.

Primack, B. A., & Escobar-Viera, C. G. (2017). Social media as it interfaces with psychosocial development and mental illness in transitional age youth. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 26(2), 217-233.

Punamaki, R., Wallenius, M., Nygard, C., Saarni, L., & Rimpela, A. (2007). Use of information and communication technology (ICT) and perceived health in adolescence: The role of sleeping habits and waking-time tiredness. *Journal of Adolescence*, 30, 569–585.

Qin, Y., & Lowe, J. (2021). Is your online identity different from your offline identity?—A study on the college students' online identities in China. *Culture & Psychology*, 27(1), 67-95.

Quinn, K., Papacharissi, Z. (2018) Our networked selves: personal connection and relational maintenance in social media use. In: Burgess J, Marwick A and Poell T (eds) *The SAGE Handbook of Social Media*. London: SAGE, pp. 353–371.

Ragelienė, T. (2016). Links of adolescents identity development and relationship with peers: A systematic literature review. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 25(2), 97.

Rathus, S. A. (2011). *Childhood and adolescence: voyages in development* (4th ed). Wadsworth.

- Rattansi, A., & Phoenix, A. (2005). Rethinking youth identities: Modernist and postmodernist frameworks. *Identity, 5*(2), 97-123.
- Raiziene, S., Erentaite, R., Pakalniskiene, V., Grigutyte, N., & Crocetti, E. (2021). Identity Formation Patterns and Online Activities in Adolescence. *Identity, 1*-16.
- Reid, E. (1998). The self and the Internet: Variations on the illusion of one self.
- Reid, G. G., & Boyer, W. (2013). Social network sites and young adolescent identity development. *Childhood Education, 89*(4), 243-253.
- Reinecke, L., & Trepte, S. (2014). Authenticity and well-being on social network sites: A two-wave longitudinal study on the effects of online authenticity and the positivity bias in SNS communication. *Computers in Human Behavior, 30*, 95-102.
- Rettie, R. (2009). Mobile phone communication: extending Goffman to mediated interaction. *Sociology 43*(3): 421–438.
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and social psychology review, 6*(2), 88-106.
- Ross, C., Orr, S., Sisic, J., Simmering, M., & Orr, R. (2009). Personality and motivations associated with Facebook use. *Computers in Human Behavior, 25*, 578–586.
- Rote, W. M., & Smetana, J. G. (2015). Parenting, adolescent–parent relationships, and social domain theory: Implications for identity development. *Oxford handbook of identity, 437*-453.
- Rui, J., & Stefanone, M. A. (2013). Strategic self-presentation online: A cross-cultural study. *Computers in human behavior, 29*(1), 110-118.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, 52(1), 141-166.

Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Grada.

Říčan, P. (2014). *Cesta životem: vývojová psychologie*. Portál.

Sakařová, Z. (2010). *Koncept možných já*. In Tyrlík, M., Macek, P., & Širůček, J. (Eds.). *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Masarykova univerzita.

Sanderson, C. A., & Cantor, N. (1995). Social dating goals in late adolescence: Implications for safer sexual activity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(6), 1121.

Schachter, E. P. (2005). Context and identity formation: A theoretical analysis and a case study. *Journal of Adolescent Research*, 20(3), 375-395.

Schwartz, S. J. (2001). The evolution of Eriksonian and Neo-Eriksonian identity theory and research: A review and integration. *Identity*, 1, 7–58.

Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.). (2011). *Handbook of identity theory and research*. Springer Science & Business Media

Schwartz, S. J., Beyers, W., Luyckx, K., Soenens, B., Zamboanga, B. L., Forthun, L. F., ... & Waterman, A. S. (2011). Examining the light and dark sides of emerging adults' identity: A study of identity status differences in positive and negative psychosocial functioning. *Journal of youth and adolescence*, 40(7), 839-859.

Schwartz, S. J., Côté, J. E., & Arnett, J. J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth and Society*, 37, 201–229.

Seabrook, E. M., Kern, M. L., & Rickard, N. S. (2016). Social networking sites, depression, and anxiety: a systematic review. *JMIR mental health*, 3(4), e5842.

Seidman, G. (2013). Self-presentation and belonging on Facebook: How personality influences social media use and motivations. *Personality and individual differences*, 54(3), 402-407.

Sebre, S. B., & Miltuze, A. (2021). Digital media as a medium for adolescent identity development. *Technology, Knowledge and Learning*, 26(4), 867-881.

Seiffge-Krenke, I., & Weitkamp, K. (2020). How individual coping, mental health, and parental behavior are related to identity development in emerging adults in seven countries. *Emerging Adulthood*, 8(5), 344-360.

Serpe, R. T., & Stryker, S. (2011). The symbolic interactionist perspective and identity theory. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 225-248). Springer, New York, NY.

Shaffer, D. R. (2002). *Developmental psychology childhood and adolescence* (6th ed). Wadsworth/Thomson learning.

Shane-Simpson, C., Manago, A., Gaggi, N., & Gillespie-Lynch, K. (2018). Why do college students prefer Facebook, twitter, or Instagram? Site affordances, tensions between privacy and self-expression, and implications for social capital. *Computers in Human Behavior*, 86, 276–288.

Schouten, A. P., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Precursors and underlying processes of adolescents' online self-disclosure: Developing and testing an "Internet-attribute-perception" model. *Media Psychology*, 10(2), 292-315.

Siegler, R. S., Strauss, S., & Levin, I. (1981). Developmental sequences within and between concepts. *Monographs of the Society for Research in Child development*, 1-84.

Skaletz, C., & Seiffge-Krenke, I. (2010). Models of developmental regulation in emerging adulthood and links to symptomatology. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2010(130), 71-82.

Skierkowski, D., & Wood, R. M. (2012). To text or not to text? The importance of text messaging among college-aged youth. *Computers in Human Behavior*, 28(2), 744-756.

Skorikov, V., & Vondracek, F. W. (1998). Vocational identity development: Its relationship to other identity domains and to overall identity development. *Journal of Career Assessment*, 6, 13–35.

Slater, A., & Bremner, J. G. (2003). *Introduction to developmental psychology*. Blackwell Pub.

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online.

Sobotková, V. (2014). *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Grada.

Spies Shapiro, L. A., & Margolin, G. (2014). Growing up wired: Social networking sites and adolescent psychosocial development. *Clinical child and family psychology review*, 17(1), 1-18.

Statista Research Department (2022). Social media in Czechia - statistics & facts. Získáno z <https://www.statista.com/study/108539/social-media-in-czechia/> 9. března 2022.

Steensma, T. D., Kreukels, B. P., de Vries, A. L., & Cohen-Kettenis, P. T. (2013). Gender identity development in adolescence. *Hormones and behavior*, 64(2), 288-297.

Steinberg, L. (2008). *Adolescence*. Boston: McGraw Hill. Best, P., Manktelow, R., & Taylor, B. (2014). Online communication, social media and adolescent wellbeing: A systematic narrative review. *Children and Youth Services Review*, 41, 27–36.

Subrahmanyam, K., & Greenfield, P. M. (2008). Communicating online: Adolescent relationships and the media. *The Future of Children*, 18, 119 –146.

Subrahmanyam, K., & Šmahel, D. (2011). *Digital youth: The role of media in development* (pp. 27-40). New York, NY: Springer.

Subrahmanyam, K., Smahel, D., & Greenfield, P. (2006). Connecting developmental constructions to the internet: identity presentation and sexual exploration in online teen chat rooms. *Developmental psychology*, 42(3), 395.

Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), 321-326.

Ševčíková, A., & Šmahel, D. (2010). Konstrukce virtuální identity u dospívajících uživatelů internetu. In Tyrlík, M., Dalajka, J., Macek, P., Sakařová, Z., Hytych, R., Wyrobková, A., ... &

Šmahel, D. (2002) Dospívající v prostředí internetu: Reálná a virtuální identita. In Plaňava, I., & Pilát, M. (Eds.). (2002). *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Barrister & Principal.

Šmahel, D. (2003). *Psychologie a internet: Děti dospělými, dospělí dětmi*. Prague: Triton.

Šmahel, D., Subrahmanyam, K. (2007). Any girls wants to chat press 911. Partner selection in monitored and unmonitored teen chat rooms. *Cyber-Psychology & Behavior*, 10(3), 346-353.

Šmahel, D. (2010). Sebepojetí a identita: problém vymezení, sociální a vývojový kontext. In Tyrlík, M., Dalajka, J., Macek, P., Sakařová, Z., Hytych, R., Wyrobková, A., ... & Šmahel,

D. *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita, 5-14.

Taber, L., & Whittaker, S. (2018). Personality depends on the medium: differences in self-perception on Snapchat, Facebook and offline. In *Proceedings of the 2018 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-13).

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social science information, 13*(2), 65-93.

Tandon, A., Dhir, A., Talwar, S., Kaur, P., & Mäntymäki, M. (2022). Social media induced fear of missing out (FoMO) and phubbing: Behavioural, relational and psychological outcomes. *Technological Forecasting and Social Change, 174*, 121149.

Tice, D. M. (1992). Self-concept change and self-presentation: The looking glass self is also a magnifying glass. *Journal of personality and social psychology, 63*(3), 435.

Thomé, S., Dellve, L., Härenstam, A., & Hagberg, M. (2010). Perceived connections between information and communication technology use and mental symptoms among young adults-a qualitative study. *BMC Public Health, 10*(1), 1-14.

Thompson, R. A. (2009). Early foundations: Conscience and the development of moral character. *Personality, identity, and character: Explorations in moral psychology, 159-184*.

Thorne, A. (2004). Putting the person into social identity. *Human Development, 47*(6), 361-365.

Tiidenberg, K. (2018). *Selfies: Why we love (and hate) them*. Emerald Group Publishing

Tsitsika, A. K., Tzavela, E. C., Janikian, M., Ólafsson, K., Iordache, A., Schoenmakers, T. M., ... & Richardson, C. (2014). Online social networking in adolescence: Patterns of use in six

European countries and links with psychosocial functioning. *Journal of adolescent health, 55*(1), 141-147.

Tussyadiah, I., & Zach, F. (2013). Social media strategy and capacity for consumer cocreation among destination marketing organizations. *Information and Communication Technologies in Tourism* (pp. 242–253).

Tyrlík, M. Sociální stránka sebesystému: Vztah mezi námi a v nás. In Tyrlík, M., Macek, P., & Širůček, J. (Eds.). (2010). *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Masarykova univerzita.

Utz, S., Muscanell, N., & Khalid, C. (2015). Snapchat elicits more jealousy than Facebook: A comparison of Snapchat and Facebook use. *Cyber psychology, Behavior, and Social Networking, 18*(3), 141–146

Utz, S., Tanis, M., & Vermeulen, I. (2012). It is all about being popular: The effects of need for popularity on social network site use. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(1), 37-42.

Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie (I., Dětství a dospívání)*. Karolinum.

Valkenburg, P. M., Beyens, I., van Driel, I. I., & Keijsers, L. (2021). Social media use and adolescents' self-esteem: Heading for a person-specific media effects paradigm. *Journal of Communication, 71*(1), 56–78.

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental psychology, 43*(2), 267.

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Social consequences of the Internet for adolescents: A decade of research. *Current Directions in Psychological Science, 18*, 1–5.

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of adolescent health, 48*(2), 121-127.

Valkenburg, P. M., Peter, J., & Schouten, A. P. (2006). Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. *Cyberpsychology & Behavior, 9*(5), 584e590.

Valkenburg, P. M., Sumter, S. R., & Peter, J. (2011). Gender differences in online and offline self-disclosure in pre-adolescence and adolescence. *British Journal of Developmental Psychology, 29*(2), 253-269.

Vasalou, A. & Joinson, A., N. (2009). Me, myself and I: The role of interactional context on selfpresentation through avatars. *Computers in Human Behavior 25*(2): 510–520.

Vaterlaus, J. M., Barnett, K., Roche, C., & Young, J. A. (2016). “Snapchat is more personal”: An exploratory study on Snapchat behaviors and young adult interpersonal relationships. *Computers in Human Behavior, 62*, 594-601.

Vašutová, M. (2013). Sebepojetí, sebepoznávání, sebehodnocení. In Vašutová, M., & Panáček, M. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

Vašutová, M., & Panáček, M. (2013). *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

Vázquez-Herrero, J., Negreira-Rey, M. C., & López-García, X. (2020). Let's dance the news! How the news media are adapting to the logic of TikTok. *Journalism, 14*64884920969092.

Vignoles, V. L., Schwartz, S. J., Luyckx, K. Introduction: Toward an Integrative View of Identity. In Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.). (2012). *Handbook of identity theory and research*. Springer.

Vybíral, Z., Šmahel, D., & Divínová, R. (2004). Dospívání ve virtuální realitě – adolescenti a internet. In P. Mares (Ed.), *Society, reproduction, and contemporary challenges* (pp. 169–188). Brno: Barrister & Principal.

Wallace, P. M. (1999). *The psychology of the Internet*. New York, NY: Cambridge University Press.

Walther, J. B. (1996). Computer-mediated communication: Impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction. *Communication research*, 23(1), 3-43

Walther, J. B., Liang, Y., DeAndrea, D. C., Tong, S. T., Carr, C. T., Spottswood, E. L., et al. (2011). The effect of feedback on identity shift in computer mediated communication. *Media Psychology*, 14, 1–26. doi:10.1080/15213269.2010.547832.

Wängqvist, M., & Frisé, A. (2016). Who am I online? Understanding the meaning of online contexts for identity development. *Adolescent Research Review*, 1(2), 139-151.

Westaby, J. D., Pfaff, D. L., & Redding, N. (2014). Psychology and social networks: A dynamic network theory perspective. *American Psychologist*, 69(3), 269.

Wilson, K., Fornasier, S., & White, K. M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(2), 173-177.

7.

Wood, J. V. (1996). What is social comparison and how should we study it?. *Personality and social psychology bulletin*, 22(5), 520-537.

Woods, H. C., & Scott, H. (2016). # Sleepyteens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem. *Journal of adolescence, 51*, 41-49.

Yates, M., & Youniss, J. (1998). Community service and political identity development in adolescence. *Journal of Social issues, 54*(3), 495.

Yüksel, H. F. (2016). Factors affecting purchase intention in YouTube videos. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 11*(2), 33-47.

Zhan, L., Sun, Y., Wang, N., & Zhang, X. (2016). Understanding the influence of social media on people's life satisfaction through two competing explanatory mechanisms. *Aslib Journal of Information Management, 68*(3), 347–361.

Zhao, S., Grasmuck, S., & Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in human behavior, 24*(5), 1816-1836.

Zhao, Y., Liu, J., Tang, J., & Zhu, Q. (2013, March). Conceptualizing perceived affordances in social media interaction design. In *Aslib Proceedings*. Emerald Group Publishing Limited.

Zimmer-Gembeck, M. J., & Petherick, J. (2006). Intimacy dating goals and relationship satisfaction during adolescence and emerging adulthood: Identity formation, age and sex as moderators. *International Journal of Behavioral Development, 30*(2), 167-177.

Seznam příloh

Příloha č.1: Průvodní dopis k dotazníku

Příloha č.2: Překlad SPQFB (dotazník)

Příloha č.3: Překlad EOM-EIS-2 (dotazník)

Přílohy

Příloha č.1: Průvodní dopis k dotazníku

Dobrý den/Ahoj,

jmenuji se Karolína Schubertová a dokončuji 2. ročník navazujícího magisterského studia psychologie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy.

V své závěrečné práci se věnuji tématu vývoje identity a sociálních sítí. V souvislosti s tím bych vás chtěla požádat o vyplnění následujícího dotazníku.

Dotazník se skládá ze tří částí:

- ***delší*** - týkající se toho, jak vnímáte sami sebe
- ***kratší*** - týkající se vašeho chování v souvislosti se sociálními sítěmi
- ***základní údaje o vás*** – nebojte, dotazník je zcela anonymní

Vyplnění by vám mělo zabrat přibližně 25-30 minut a vaše odpovědi mi velmi pomohou při zpracování mé diplomové práce.

Odměnou pro vás budou podnětné otázky, které Vám mohou pomoci k zamyšlení se nad tím:

- *jestli už víte jistě, kým jste, co chcete v životě dělat nebo se stále ještě hledáte*
- *jak se prezentujete na sociálních sítích*

Předem děkuji za Váš čas.

Mějte krásný den,

Schubertová Karolína

Příloha č.2: SPQFB

1. *Na sociálních sítích si můžu mnohem více než v reálném životě vyzkoušet spoustu aspektů toho, kým jsem.*
2. *Na sociálních sítích si měním své profilové fotky, abych lidem ukázal/a různé aspekty toho, kdo jsem.*
3. *Mám pocit, že má osobnost má spoustu aspektů a ukazuji je na svém profilu na sociálních sítích.*
4. *Na sociálních sítích se porovnávám s ostatními.*
5. *Sám sebe dobře znám a mnoho věcí dělám na svých sociálních sítích proto, abych to ukázal/a.*
6. *Ten/ ta, kým jsem online, je podobný/ podobná tomu, kým jsem offline.*
7. *Dobře vím, co chci od života, a používání sociálních sítích je způsob, jak vyjádřit své názory a přesvědčení.*
8. *Prezentuji se na sociálních sítích takový/á, jaký/ á jsem ve skutečnosti.*
9. *Mám se ráda/a a jsem hrdý/á na to, za čím si stojím, a to ukazuji to na svých sociálních sítích.*
11. *Na sociální síť posílám příspěvky, které odráží to, kým chci být.*
12. *Sdílením svých fotek na sociálních sítích se snažím udělat dojem na ostatní.*
13. *Na sociálních sítích se někdy snažím být někým jiným, než kým jsem doopravdy.*
14. *Online jsem úplně jiný člověk než offline.*
16. *To, kým chci být, se často odráží v tom, co dělám na svém profilu na sociálních sítích (ve statusech, komentářích, fotografiích atd.)*
19. *Na svém profilu na sociálních sítích o sobě sdílím nepravdivé informace.*
20. *Na sociálních sítích ukazuji jen ty aspekty své osobnosti, o kterých vím, že by se lidem mohly líbit.*
21. *Někdy se cítím, že na sociálních sítích předstírám, že jsem někým jiným.*

Příloha č.3: EOM-EIS-2

1. *Zatím jsem si ještě nevybral/a povolání, kterému se opravdu chci věnovat. Pracuji tam, kde se to nabízí, dokud se mi nenaskytne lepší příležitost.*
3. *Moje představy o mužských a ženských rolích jsou stejné jako představy mých rodičů. Co vyhovovalo jim, bude určitě vyhovovat i mně.*
4. *Žádný konkrétní způsob života mě neláká více než jiný.*
5. *Existuje mnoho různých druhů lidí. Stále zkoumám, jací přátelé jsou pro mě ti praví.*
6. *Když mně někdo pozve, tak se účastním různých volnočasových aktivit, ale málokdy podniknu něco sám/ sama od sebe.*
7. *Nepřemýšlel/a jsem nad tím, jak začít s někým chodit. Moc neřeším, jestli chodím na rande nebo ne.*
8. *O politice nemám jasnou představu, protože se velmi rychle mění. Ale myslím si, že je důležité mít jasno v tom, jaký mám politický postoj a v co věřím.*
9. *Stále se snažím rozhodnout, jaké mám schopnosti a jaké povolání pro mne bude to pravé.*
11. *Existuje mnoho způsobů, jak si v partnerském vztahu rozdělit povinnosti. Snažím se rozhodnout, co by vyhovovalo mě.*
12. *Hledám přijatelnou perspektivu mého vlastního způsobu života, ale ještě jsem žádnou nenašel/ nenašla.*
13. *Pro přátelství existuje mnoho důvodů, ale já si své blízké přátele vybírám na základě určitých hodnot a podobností, o kterých jsem se sám/ sama rozhodl/a.*
14. *Protože nemám jednoho koníčka, kterému bych byl/a opravdu oddán/a, zkouším různé volnočasové aktivity, abych našel/ našla takovou, která mne opravdu bude bavit.*
15. *Na základě svých předchozích zkušeností jsem se rozhodl/a, jaký typ partnerského vztahu nyní chci.*
16. *Moc nepřemýšlím o politice. Prostě mě příliš nezajímá.*
17. *Sice jsem přemýšlela nad různými budoucími povoláními, ale nemělo to moc význam, protože moji rodiče měli ohledně toho jasný názor a já se mu musel/a podvolit.*
19. *Nikdy jsem vážně nepřemýšlel nad rolmi mužů a žen v manželství. Nezdá se mi, že by se mne to týkalo.*
20. *Po důkladné úvaze si myslím, že jsem si vytvořil svůj vlastní pohled na to, co je pro mě ideální způsob života. Nemám dojem, že by někdo tento můj pohled mohl změnit.*
21. *Moji rodiče ví, co je pro mě nejlepší, pokud jde o výběr mých přátel.*

22. Z velkého množství volnočasových aktivit, jsem si vybral/a jednu nebo několik, kterým se věnuji pravidelně. Jsem spokojen/a s touto volbou.
23. Moc nepřemýšlím nad hledáním partnera/ partnerky. Nechávám to volně plynout.
24. Myslím, že v pohledu na politiku mám hodně společného s mými rodiči. Ve volbách volím/bych volila/a stejně jako oni.
25. Moc mě neláká hledat si to pravé povolání, beru jakoukoliv práci. Spíše se chytím příležitosti, když se nějaká naskytne.
27. Mé představy o rolích mužů a žen jsem převzal od mých rodičů a rodiny. Nemám potřebu hledat nějaké jiné.
28. Můj osobní pohled na správný způsob života mi předali rodiče a nemám žádnou potřebu zpochybňovat, co mě v tomto směru naučili.
29. Nemám žádné blízké přátele a ani teď žádné nehledám.
30. Někdy se zapojuji do volnočasových aktivit, ale nevidím důvod hledat nějakého konkrétního koníčka, kterému bych se věnoval/a pravidelně.
31. Zkousím různé typy partnerských vztahů. Zatím jsem se ještě nerozhodl/a o tom, který je pro mě nejvhodnější.
32. Existuje mnoho různých politických stran a ideálů. Nemůžu se rozhodnout, které z nich následovat, dokud si to všechno neujasním.
33. Zabralo mi hodně času to vymyslet, ale teď už vím jistě, jakou kariérní dráhu chci zvolit.
35. Strávil/a jsem nějaký čas přemýšlením o rolích mužů a žen v partnerských vztazích a rozhodl/a jsem se, co pro mě bude fungovat nejlépe.
36. V rámci hledání přijatelného pohledu na život se zapojuji do diskusí s ostatními a snažím se porozumět sám/ sama sobě.
37. Vybírám si jen takové přátele, které by mi rodiče schválili.
38. Vždy mně bavily volnočasové aktivity, které bavily i mé rodiče, a nikdy jsem nepřemýšlel/a nad žádnými jinými.
39. Chodím na rande pouze s takovými lidmi, kteří by splnili očekávání mých rodičů.
40. Promýšlel/a jsem své politické názory a zjistil/a jsem, že se s některými názory mých rodičů mohu souhlasit a s některými ne.
41. Moji rodiče již dávno rozhodli, jaké si mám zvolit povolání a já se jejich přání držím.
43. V poslední době hodně přemýšlím o rolích, které zastávají manželé a manželky, a snažím se si o nich utvořit jasný názor.
44. Pohled mých rodičů na život je pro mě dost dobrý, nepotřebuji to dále rozebírat.
45. Měl/a jsem mnoho různých přátel a nyní mám jasno v tom, co je pro mě u přátel důležité.

46. *Potom, co jsem vyzkoušel/a velké množství volnočasových aktivit, jsem našel/ našla jednu nebo několik aktivit, kterým se velmi rád věnuji buď sám/a, nebo s přáteli.*
47. *Mé preference v oblasti partnerských vztahů se stále vyvíjejí. Ještě jsem se o nich napevno nerozhodl/a.*
48. *Nemám jasno o svých politických přesvědčeních, ale snažím se ujasnit si, v co doopravdy věřím.*
49. *Trvalo mi dlouho se rozhodnout, ale nyní vím jistě, jakým směrem se chci kariéerně ubírat.*
51. *Existuje mnoho způsobů, jak si v manželství rozdělit povinnosti. Uvažoval/a jsem o různých způsobech a stále ještě nemám úplně jasno v tom, jak to jednou chci mít já.*
52. *Myslím, že si život celkově užívám a nemám pocit, že bych žil/a podle nějakého konkrétního přesvědčení.*
53. *Nemám žádné blízké přátele. Spíš mně baví chodit ven s partou.*
54. *Vyzkoušel jsem si množství různých volnočasových v naději, že najdu jeden či více koníčků, které by mně v budoucnu bavily.*
55. *Randil/a jsem s různými typy lidí a teď vím přesně, jaké jsou má „nepsaná pravidla“ pro partnerský vztah a s kým chci chodit.*
56. *Nikdy jsem nebyl/a natolik zaujat/a politikou, abych mohl/a zaujmout pevné stanovisko pro jednu nebo druhou stranu.*
57. *Prostě se nemůžu rozhodnout pro žádné povolání. Existuje příliš mnoho možností.*
59. *Názory na roli muže a ženy ve společnosti se tak různí, že nad tím ani moc nepřemýšlím.*
60. *Po důkladném přemýšlení o sobě samém/m jsem zaujal/a velmi definitivní pohled na to, jak chci žít svůj život.*
61. *Nejsem si úplně jistý, jaký typ přátel je pro mě nejlepší. Snažím se vymyslet, co pro mě přátelství znamená.*
62. *Všechny mé volnočasové zájmy jsem převzal/a od svých rodičů a vlastně jsem ani nezkoušel/a nic jiného.*
63. *Randím pouze s lidmi, které by mi schválili rodiče.*
64. *Mí rodiče měli vždy jasné politické a morální přesvědčení o tématech jako jsou potraty nebo eutanázie a já vždy přejímal/a to, co si mysleli.*